

ikinci temel ögesi: *sömürüdür*. Sömürü, biçimsel eşitlik çerçevesinde de olsa, demokrasiden dıştalamadır. Bir başka deyişle, biçimsel eşitliğin olmadığı yerde, demokrasi yoktur. Ama sömürünün olduğu yerde de demokrasi yoktur (sömürülen için).

Burjuva demokrasisi biçimsel eşitliği tanır, ama *sömürüyü öngerektirir*. Biçimsel eşitliği tanır: genel kural olarak açık zor kullanmaz, bu anlamda, “yalnız zora dayanmaz”. Çünkü kapitalist sömürü biçimi, ekonomi dışı zoru öngerektirmez. Biçimsel eşitliği tanımak, burjuva demokrasisi için *teorik* bir zorunluluktur. Biçimsel eşitliği, ancak “düzenin bozulması” durumunda, *tarihsel* bir zorunluluk olarak çığner. Bu anlamda, emekçileri demokrasiden dışladığı (sömürdüğü) için *dolaysız*, ama genel kural olarak *altık* zora dayanır.

Oysa, proletarya diktatorası, sömürücülerle sömürülenler arasında biçimsel eşitliği tanısaydı, sömürüyü de öngerektirmediğine göre, diktatora olmaktan çıkardı. Proletarya diktatorası, ancak biçimsel eşitliği çığneyerek, bu anlamda *açık* zora dayanarak, diktatora olabilir. Öyleyse, proletarya diktatorası, genel kural olarak, *teorik* bir zorunluluk olarak, sömürücülerle sömürülenler arasında biçimsel eşitliği tanımaz, tanıyamaz. Emekçiler arasındaki biçimsel eşitliğiye, ancak *tarihsel* bir zorunluluk olarak çığneyebilir.

Burjuvazi diktatorası, sömürücülerle sömürülenler arasında biçimsel eşitliği tanıdığı için, gerçeklikte diktatora değilmiş gibi görünür. “Arı” demokrasi, “genel olarak demokrasi” gibi burjuva teoriler, işte bu *görünüşe* dayanır.

Burjuvazi diktatorasıyla proletarya diktatorası, demokrasiden dıştalamaya öğeleri bakımından da tam bir *karşıtlık* ilişkisi içindedirler. Burjuvazi diktatorasında biçimsel eşitlik vardır, ama sömürü de vardır. Proletarya diktatorasında da biçimsel eşitlik de yoktur, sömürü de.

Bunun sonucu, yineliyorum, *teorik* bir zorunluluk olarak, *altık* zora dayanan burjuvazi diktatorasının tersine, proletarya diktatorası, *açık* zora dayanır.

Kautsky'nin diktatora anlayışını eleştirirken de, Lenin, proletarya diktatorasının açık zora dayanmadan varolamayacağını tanıtlamaya çalışır. Bunun için, ilkin Kautsky'nin

diktatora anlayışını özetler. Şöyle yazar Lenin, *Dönek Kautsky*'de:

“Tam anlamıyla, der Kautsky, diktatora sözcüğü demokrasinin ortadan kaldırılması anlamına gelir. Ama, harfi harfine alınrsa, bu sözcüğün hiç bir yasayla bağlı olmayan bir tek bireyin kişisel erkliği anlamına da geldiği açıktır. Zorbalıktan, sürekli bir devlet kurumu olarak değil, ama aşırı bir geçiş önlemi olarak anlaşılmasıyla ayrılan kişisel erklik.

“Proletarya diktatorası” deyimi, dolayısıyla hiç de bir tek bireyin değil, ama tek bir sınıfın diktatorası, Marx'ın burada sözcüğün gerçek anlamıyla diktatorayı düşünmediğini tanıtlar.⁷

O burada *hükümet biçiminden* değil, ama proletaryanın siyasal iktidarı eline geçireceği her yerde zorunlu olarak ortaya çıkacak bir *durumdan* sözeder. İngiltere ve Amerika'da geçişin barışçıl olarak, yani demokratik yoldan⁸ gerçekleşebileceğini düşünmesi de, Marx'ın burada bir hükümet biçimi düşünmediğini tanıtlar.”

Lenin böylece, Kautsky'nin tasarladığı “proletarya diktatorası”nın, gerçeklikte *diktatora* değil, ama proletaryanın siyasal erkliği eline geçireceği her yerde zorunlu olarak ortaya çıkacak bir *durum* olduğunu belirtir, ve onun diktatora anlayışını şöyle eleştirir:

“Kautsky ilkin, diktatora sözünün gerçek anlamının bir tek bireyin diktatorası olduğu yolundaki o apaçık saçmalığı ileri sürerek aldatmayaca sapar; sonra —bu sahtecilikten yola çıkarak!— “buna göre”, sınıf diktatorası deyiminin, Marx'ta gerçek anlamını taşımadığını (ama diktatoranın, devrimci zor değil, dikkat edin, burjuva demokrasisi altın-

⁷“Proletarya diktatorası” deyimi, Marx'ın bu deyimi kullanırken gerçek anlamıyla diktatorayı düşünmediğini tanıtlamıyor ama, Kautsky'nin bu tümcesi, onun, “proletarya diktatorası”, ya da “gerçek diktatora” derken, sözcüğün gerçek anlamıyla diktatorayı düşünmediğini yeterince tanıtlıyor: Kautsky, proletarya diktatorası olmayan bir şeye proletarya diktatorası diyor. Ve bu yolda yalnız kalmayacaktır.

⁸“Barışçıl olarak, yani demokratik”. Lenin'in bu anlatımı yanlış yorumlanmamalı. Barışçıl geçiş, her zaman “demokratik” geçiş anlamına gelmez. “Demokratik” geçiş, elbette barışçıl olacaktır. Ama her barışçıl geçişin “demokratik” olması *teorik* bir zorunluluk değildir. Örneğin Lenin, 1917 temmuzuna değin, hatta temmuzdan sonra da en azından iki kez, barışçıl, ama “demokratik” olmayan, yani gene proletarya diktatorası aracılığıyla gerçekleşecek bir geçiş olanağı üzerinde duruyordu.

da çoğunluğun "barışçıl" fethi anlamına geldiğini) açıklar. Kautsky diktatorayı bir "egemenlik durumu" olarak sunma gereksinmesini duyar, çünkü o zaman *devrimci zor*, *zora dayanan devrim ortadan kalkar*. "Egemenlik durumu", herhangi bir çoğunluğun... "demokrasi" altında varoluşunu içeren bir durumdur!" Oysa, Lenin'e göre, "diktatoranın bir sınıfın bir başka sınıfa karşı bir *devrimci zor*⁹ "durum"unu içerdiği ve böyle bir durum anlamına geldiği" açıktır.

Öyleyse, proletarya diktatorası, bir *devrimci zor* "durum"udur. Devrimci zor anlamına gelir. Burjuva demokrasisi altında çoğunluğun "barışçıl" fethi, *eğer bu olanaklı olsaydı*, proletarya diktatorasının kurulması, yani: *burjuva devlet makinesinin yıkılması* anlamına gelmezdi. Böyle bir "fetih", gerçeklikte sosyalizme barışçıl ve "demokratik" bir geçişi, yani: proletarya diktatorasız, bir başka deyişle, burjuvaziye demokrasiden dışlamasız bir geçişi başlatırdı. Ama emperyalist çağda, işte *bu* barışçıl ve "demokratik" geçiş, Lenin'e göre, artık bir *ayıklama* (istisna) olarak bile, olanaksızdır.

Ayıklama. "Eğer Kautsky ciddi ve dürüst bir biçimde düşünmek isteseydi, kendi kendine sorardı: Devrime ilişkin ve ayıklama nedir bilmeyen tarihsel yasalar var mıdır? Ve yanıtı: hayır, olurdu, yoktur. Bu yasalar ancak tipik olanı, Marx'ın bir gün ortalama, normal, tipik kapitalizm anlamında, 'ideal' olarak nitelendirmiş bulunduğu şeyi gözönünde tutarlar."¹⁰

Lenin şöyle sürdürür: "70 yıllarında İngiltere ile Amerika'yı *konumuz bakımından* [konumuz: proletarya diktatorası —K.S.] bir ayıklama durumunda getiren bir şey var mıydı? ... Bu soru bir kez sorulduktan sonra, yanıtın kuşkuya düşülemezdi: Proletaryanın devrimci diktatorası, burjuvaziye karşı uygulanan zordur; ve bu zor da *özellikle*, Marx ile Engels'in birçok kez ve (özellikle *Fransa'da İç Savaş* ile bu yapının önsözünde) en belirgin bir biçimde açık-

⁹ Lenin, genel olarak devrimci diktatorayı, özel olarak proletarya diktatorasını gözönünde tuttuğu için, burada yalnızca "zor"dan değil, ama "devrimci zor"dan söz ediyor.

¹⁰ *Dönek Kautsky*. "Sosyalizmin temel yasaları", bu arada proletarya diktatorası için de durum böyledir. Bu "yasalar" da, "ortalama, normal, tipik" olanı gözönünde tutarlar.

ladıkları gibi, *militarizm* ve *bürokrasinin* varoluşuyla zorunlu kılınmıştır. Oysa, Marx'ın gözlemine yaptığı çağ olan 19. yüzyılın tam da 70 yıllarında, tam da İngiltere ile Amerika'da, tam da bu kurumların ta kendileri *yoktu*. (Şimdi hem İngiltere'de *var*, hem de Amerika'da.)"¹¹

Burjuvaziye karşı uygulanan zor. Gerçi Kautsky de, proleter sınıf egemenliği (ya da Kautsky'nin "gerçek diktatora"sı) altında, demokrasiyi ezmek için zor kullanıldığı durumlarda, zor kullanılmasına karşı değildir: "Zora ancak zorla yanıt verilebilir, der. Ama yığınların kendisinden yana olduğunu bilen bir rejim, zoru ancak demokrasiyi savunmak için kullanacaktır, yoksa onu yıkmak için değil." Demokrasiyi yıkmak: yani burjuvaziye demokrasiden dışlamak, sömürücülerin biçimsel eşitliğini çiğnemek. Lenin'e göre, Kautsky burada, "çoğunluğun, çoğunluk olduğu anda, azınlığın 'direncini kırma'ya, onu 'zorla bastırma'ya"¹² gereksinmesi olmadığını savunuyor; demokrasiye saldırı *olaylarının* bastırılması ona yetiyor." (Oysa, "demokrasiye saldırı" olaylarını da kuşkusuz kapsayacak olan "bireysel aşırılıklar"ın bastırılmasının, "sönme" yolunda bulunan bir "devlet"te de sözkonusu olabileceğini, Lenin daha önce, *Devlet ve Devrimde* belirtmiş bulunuyordu.) Ve Kautsky'nin, gerçeklikte biçimsel eşitliği gerçek eşitlik yerine aldığını söyleyen Lenin, şöyle ekler: "Sömürücü, sömürülene eşit olamaz".

Bir başka deyişle, demokrasi, sınıfsal demokrasi, bir sınıfın demokrasisi olduğu sürece, bir başka sınıfı demokrasiden dışlamadan, o sınıf üzerinde diktatora uygulamadan, gerçekleşemez. Uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin dışavurumu olan her devlet, en demokratik olanı dahil, işte bu nedenle bir diktatordadır.

Çoğunluğun, çoğunluk olduğu anda, azınlığın "direncini kırma"ya, onu "zorla bastırma"ya gereksinmesi var mıdır? Lenin, "devrimci diktatora" konusunda, daha 1906 yi-

¹¹ *Leninist Diktatora Sorunsalı Üzerine Bir İrdeleme Girişimi*, "İlk Vargılar"da, *Ülke*, n° 3, Kautsky'nin, kendi proletarya diktatorası anlayışını, Marx'ın bu ayıklaması üzerine dayandığını, sonuç olarak, proletarya diktatorası olmayan bir şeye proletarya diktatorası dediğini belirtmeye çalışmışım.

¹² "Zorla bastırma, yani demokrasiden dışlama", diyordu Lenin, *Devlet ve Devrimde*.

hında, “kadet profesörler”i şöyle eleştiriyordu:

“Siz milyonlarca insanın, binlerce insana karşı zor kullanma gereksinmesi olmadığını mı söylüyorsunuz? Yanılıyorsunuz, ve olayı kendi gelişmesi içinde dikkate almadığınız için yanılıyorsunuz. Yeni erkliğin gökten düşmediğini, ama eskisine koşut olarak, ona karşı savaşım içinde ortaya çıkıp geliştiğini unutuyorsunuz. Erklik olanak ve organlarını ellerinde tutan baskıcılara karşı zor kullanmaksızın, halkı bunlardan kurtarmak olanaksızdır.”¹³

Sömürücü, sömürülene eşit olamaz. Ve Lenin, gene *Dönek Kautsky*de, şöyle sorar:

“Sömürücülerin devrilmesi ve onların devleti yerine sömürülenlerin devletinin geçirilmesiyle belirlenen tarihsel dönemde, demokrasi, zenginler ve sömürücüler için de korunup sürdürülebilir mi?” Korunup sürdürülebilirse, devrimci diktatordan, proletarya diktatorasından söz edilebilir mi? Peki nedir diktatoranın ölçütü?

“Diktatoranın zorunlu göstergesi, kesin koşulu, sömürücülerin sınıf olarak zorla bastırılması, ve bunun sonucu bu sınıf karşısında ‘arı demokrasi’nin, yani eşitlik ve özgürlüğün çiğnenmesidir.”

Kısacası, biçimsel eşitliğin çiğnenmesi. Ve Lenin bir kez daha sorar:

“Sömürücüler sınıfına karşı demokrasi çiğnenmeksizin proletarya diktatorası olanaklı mıdır?”

Lenin’in tüm yapıtı, bir de bu soru açısından okunmalıdır. Örneğin, *R(b)KP VII. Olağanüstü Kongresinde*, 8 Mart 1918, şöyle der:

“Zorun kaçınılmaz olarak kapitalizmin tam çöküşü ve sosyalist toplumun doğuşuna eşlik edeceğini marksistler hiç bir zaman gözden yitirmezler.” Ve ekler: “Devlet bir zorlama¹⁴ aygıtıdır. Zorlamayı sömürücülere karşı uygulamak

¹³ Bu son tümce, yalnızca hükümet düzeyinde diktatora ile devlet düzeyinde diktatora arasında bir ayırım yapılmasını değil, ama siyasal erklikle devlet erkliği arasında da bir ayırım yapılmasını gerektiriyor. “İlk Vargılar”da, *Ülke*, n° 3, hükümet düzeyinde diktatora ile devlet düzeyinde diktatora arasındaki ayırım üzerinde durmuştum. Bu *Sunuşt*a da, daha aşağıda, siyasal erklikle devlet erkliği arasındaki ayırım üzerinde durmaya çalışacağım.

¹⁴ Zorlama, tek başına demokrasiden dışalama anlamına gelmez. Zorla bastırma, demokrasiden dışalama anlamına gelir. Zorlama, bu parçada, başka birçok yerde de olduğu gibi, zorla bastırma anlamında kullanılıyor.

gerekir, ama bu iş polis yardımıyla yapılamaz, yığınların kendilerinin harekete geçmeleri gerekir, aygıt yığınlara bağlı olmalı, Sovyetlerin yaptıkları gibi, onları temsil etmelidir. ... Biz bu işin, Paris Komünü tarafından izlenen yolun daha ileriye sürdürülmesi olduğunu düşünüyoruz.”

Sovyetler erkliği üzerine, örneğin *Üçüncü Enternasyonal ve Tarihteki Yerinde* şöyle yazar:

“Bu erklik sömürücülerle suç ortaklarının ‘özgürlük’ünü bastırır; sömürme ‘özgürlük’ünü, başkalarının açlığından yararlanarak zenginleşme ‘özgürlük’ünü, sermaye erkliğini yeni baştan kurmak için savaşım verme ‘özgürlük’ünü, kendi öz ülkeleri işçileri ve köylülerine karşı yabancı burjuvaziyle bağlaşma ‘özgürlük’ünü onların elinden alır.”

Kautsky, “arı” demokrasi adına, bu “özgürlük”lerden, her halde yalnızca “sermaye erkliğini yeni baştan kurmak için savaşım verme özgürlüğü”nü burjuvazinin elinden alınmasına karşı çıkardı. Burjuvazinin, burjuvazi olarak, demokrasiden dışalanması için, gerçeklikte yalnızca bu “özgürlük”ün elinden alınması yeterdi. Böyle olduğu için, barışçıl ve “demokratik”, yani “proletarya diktatorasız” geçiş, gerçeklikte burjuvazinin elinden işte bu “özgürlük”ün alınmaması, sermaye erkliğini yeni baştan kurmak için, burjuvazinin yasal savaşım verebilme özgürlüğünün tanınması anlamına gelir.

“Bu özgürlüğü savunma işini Kautskylere bırakalım,” der Lenin.

Proletarya diktatorası “sömürücülerle suç ortaklarının” özgürlüğünü bastırır: yalnız sömürücülerin değil, ama “suç ortakları”nın da. *Dönek Kautsky*’de, bunun ne anlama geldiğini gösterecek parçalar da bulabiliriz:

“Kapitalizmden komünizme geçiş, koca bir tarihsel dönemdir. Bu dönem tamamlanmadıkça, sömürücüler bir geriye dönme umudunu, geriye dönme girişimlerine dönüşen bir umudu, kaçınılmaz olarak korurlar. Bir ilk ağır yenilginin ardından, devrilmeyi hiç beklemeyen, buna hiç inananmayan ve bunun fikrini bile kabul etmeyen sömürücüler, öylesine tatlı bir yaşam süren ve şimdi “aşağılık halk”ın yıkım ve sefalete (ya da “aşağılık” çalışmaya ...) mahkûm ettiği aileleri bakımından yitirilmiş bulunan “cennet”i ye-

niden ele geçirmek için, on kat artmış bir güç, zorlu bir öfke, yüz kat artmış bir nefretle savaşa atılırlar. Ve sömürücü kapitalistlerin arkasında da, —bütün ülkelerin onlarca tarihsel deneyler yılının gösterdikleri gibi—, duraksayan ve sallanan, bugün proletaryayı izleyen ve yarın, devrimin güçlüklerinden gözü yılarak, işçilerin ilk bozgun ya da yarı yenilgilerinden korkuya kapılan, şaşkına dönen, durmadan gidip gelen, sızlanan ... tıpkı bizim menşevik ve devrimci-sosyalistlerimiz gibi, bir kamptan öbürüne koşan geniş küçük-burjuva yığını vardır.”

Bu küçük-burjuva yığını, *sömürülen* yığınlardır gerçeklikte, sömürülen yığınların siyasal bilinç bakımından “en az gelişmiş bölümü”. Şöyle sürdürür Lenin:

“Eğer sömürücüler bir tek ülkede yenilmişlerse, ve birçok ülkede zamandaş devrim ender bir ayrıklama olduğundan tipik durum kuşkusuz budur,¹⁵ sömürülenlerden *büsbütün daha güçlü* kalırlar, çünkü sömürücülerin uluslararası ilişkileri uçsuz-bucaksızdır. Orta köylüler, zanaatçılar, vb. arasında, sömürülen yığınların en az gelişmiş bir bölümünün de sömürücülerle birlikte yürüdüklerini ve yürümeye yatkın olduklarını, Komün dahil (çünkü Versailles birlikleri arasında, —bilginler bilgini Kautsky'nin “unuttuğu” şey,— proleterler de vardı), daha önceki *bütün* devrimler göstermişlerdir.”

Proletarya diktatorasında, demokrasiden dışlananlar arasında yalnızca “burjuvalar”, yalnızca “sömürücüler” bulunmaz. Emekçiler, “sömürülenler”, hatta *proleterler* de bulunabilir. Ama ağaçların çokluğu, ormanı görmemize engel olmamalı. Zorunluluk terimleriyle söylemek gerekirse, burjuvazinin demokrasiden dışlanması, proletarya diktatorası için, *teorik* bir zorunluluk, emekçilerin, “sömürülenler”in, hatta proleterlerin, birey, topluluk, katman, vb. olarak demokrasiden dışlanmasıysa, *tarihsel* bir zorunluluktur. Bu iki zorunluluk kategorisini birbirine karıştırmamak gerekir.

¹⁵ Birçok ülkede zamandaş devrimi “ender bir ayrıklama” olarak görüyor Lenin. Oysa, Marx ile Engels'in yaşadıkları dönemde, onlar için *tipik* durum buydu. Ama leninizm, “yirminci yüzyılın marksizmi”dir, ve marksizm-leninizm terimi, içerikten yoksun bir sözcük değildir. Lenin'in kendi günündeki “marksizm” karşısındaki *yaratıcı* tutumu, günümüzün marksist-leninistleri için, güncel marksizm-leninizmin karşısında her gün *yenilenmesi* gereken canlı bir örnek olmalıdır.

Proletarya diktatorası demek, burjuva devlet aygıtının *zorla* yıkılması demektir. Burjuvazinin demokrasiden dışlanması, genel kural olarak, *teorik* zorunluluk olarak, *açık* zorunlu öngerektirir.

V

Ama Lenin'de, proletarya diktatorasının özsel olarak zor, yani sömürücüleri bastırma, demokrasiden dışlama anlamında zor demek olmadığını belirten parçalar da eksik değildir; hatta yapıtında, zamanla bu düşüncenin daha sık yinelenişi görülür.

Örneğin *Büyük Girişkenlikte* şöyle yazar:

“Proletarya diktatorası yalnızca sömürücülere karşı kullanılmış bulunan zor demek, ve hatta özsel olarak da zor demek değildir. Bu devrimci zorun iktisadal temeli, diriliğinin ve başarısının güvencesi, proletaryanın, kapitalizme göre daha yüksek bir toplumsal emek örgütlemesi tipini önermesi ve gerçekleştirmesidir.”

Oysa, örneğin *Dönek Kautsky* yazarı Lenin, “diktatoranın zorunlu göstergesi, kesin koşulu” üzerinde dururken, bize proletarya diktatorasının, yalnızca ve yalnızca, “sömürücülerin *sınıf* olarak *zorla* bastırılması”, onların eşitlik ve özgürlüklerinin *çiğnenmesi* anlamına geldiğini söylerdi. Öyle ki, sömürücülere ve suç ortaklarına karşı kullanılan devrimci zor, onların biçimsel eşitliğini çiğneyen *açık* zor olmadıkça, proletarya diktatorasından söz edilemeyeceği sonucunu çıkartırdık.

Peki, proletarya diktatorası konusunda, Lenin'in düşüncesinde bir çelişki mi var? Hayır. Lenin'in düşüncesinde bir çelişki yok, ama burada kavranması gereken bir *sorun* var. Ve bu sorunun varlığı, kendini Lenin'in düşüncesinde bir çelişkinin varlığıymış gibi dışavuruyor.

Kavranması gereken sorun, proletarya diktatorası terimini, Lenin'in proleter devletle *özdeş* bir terim olarak kullanmasından kaynaklanıyor. Proleter devleti, Lenin'in burjuva devlete tam bir *karşıtlık* ilişkisi içinde düşündüğünü, bunun sonucu, proleter devletle proletarya diktatorası arasında tam bir *özdeşlik* kurduğunu daha önce belirtmişim. “Proletarya diktatorası sorunu, proleter devletin burjuva

devlet, proleter demokrasinin burjuva demokrasi karşısındaki durumu sorundur”, derken, *Dönek Kautskyde* bunu Lenin de doğruluyordu. Ve sözkonusu *karşıtlık* ve *özdeşlik*, kendi açıklama ya da gerekçesini, Lenin’in düşünce yeteksizliğinde değil, ama onun özgül devrimci etkinlik bağlamında (*contexte*) buluyordu.

Sömürülenlerin devleti, sömürücülerin devletinden “temelden farklı” olmalıydı. Temelden farklılık, kuşkusuz, karşıtlık düzeyinde de düşünülebilirdi. Ama, burjuva devletin *tam karşıtı* olan “devlet”, *temelde* ondan ne denli *farklı* (nitelikçe *başka* anlamında temelden farklı) olabilirdi? O zaman bu iki devlet arasındaki “temelden farklı”lık, fotoğrafın “arabı” ile “beyazı” arasındaki ilişkiye benzetilemez miydi? Bilindiği gibi, birinde ak olan, öbüründe karadır, ama her ikisi de, aynı suratın “suret”idir!

Temelden farklılık, bir sınıf egemenliğinin, yerini bir başka sınıf egemenliğine bırakmasını, bir başka deyişle, yalnızca sınıf egemenliğinin el değiştirmesini *amaçlayan* devrimler sözkonusu olunca, *karşıtlık* düzeyinde, ve yalnızca *bu* düzeyde düşünülebilirdi. Ama, gerçeklikte sınıfları, ve sınıflarla birlikte sınıf egemenliğinin kendisini de kaldırmayı *amaçlayan* sosyalist devrim sözkonusu olunca, temelden farklılığı *karşıtlık* düzeyinde, ve yalnızca *bu* düzeyde düşünmek, bu indirgemeyi *zorunlu* kılan pratik ve teorik koşullar yakıcılıklarını yitirdikçe, zamanla, kimi *yeni* pratik ve teorik sorunların ortaya çıkmasına yol açabilirdi.

Ve öyle de olmuştur. Kimi marksist-leninist çevrelerde, bugün proleter devletle burjuva devlet arasındaki “temelden farklılık”ı, artık salt *karşıtlık* düzeyinde düşünmeyi bırakma yolundaki teorik ve pratik girişimler, gene kimi marksist-leninist çevrelerde, marksizm-leninizmden bir sapma olarak değerlendirilebilmektedir. Bu türlü değerlendirmelerin kimi haklı nedenleri olabilir. Gene de, burjuva devletle proleter devlet arasındaki temelden farklılığı, bundan böyle salt *karşıtlık* düzeyinde düşünmeyi *bırakma* girişimlerini bir sapma olarak değerlendirmek, proleter devletin *nitelik farkını* görmemek, ve görmemekte de direnmek anlamına gelir.

Çünkü *özel mülkiyet* temeline dayanan sınıflı toplum-

ların, sınıflar arasındaki uzlaşmaz çelişkilerin, *karşıtlıkların* dışavurumu olarak, her devlet gibi bir *diktatora* olan burjuva devletten, *nitelikçe* başka anlamına, *temelden farklı* olabilecek tek devlet, artık yalnız sözcüğün gerçek anlamında devlet olmayan bir “devlet” olmakla kalmayan, ama her devlet gibi diktatora da olmayan bir “devlet” olabilirdi ancak!

Burjuva devletin *tam karşıtı* bir proleter devlet, olsa olsa “kapitalizmle komünizm”, yani gerçeklikte *sosyalizm* (“komünist toplumun gelişmesinin birinci evresi”) arasındaki “geçiş dönemi”nde düşünülebilirdi.¹⁶ Gerçekten, proletarya diktatorası, “geçiş dönemi”nin *tipik* proleter devleti olarak, burjuva devletin tam karşıtıdır. Gerçeklikte, proletarya diktatorası, burjuva devlet aygıtının *yıkılmasını* öngerektirir; ama onun *tam karşıtı*, “tersine çevrilmiş” olarak, burjuva devletin proleter *devletteki* uzantısını oluşturur: Burjuva devletten “temelden farklı” olan proleter devletin, “geçiş dönemi”ndeki *tipik* biçimini oluşturan, ama onunla hiç de *özdeş olmayan* bir uzantı. Çünkü proleter devletin işlevi, “geçiş dönemi”nden sonra da sürer; oysa “geçiş dönemi”nin tamamlanmasıyla, proletarya diktatorasının işlevi biter.

Proletarya diktatorasının burjuva devletin uzantısı olarak nitelenmesi, belki hafif bir deyimle, “çarpıcı” görünebilir. O zaman, burjuva devletle burjuva hukukun, ama *burjuvazisiz* olarak, varlıklarını, hem de komünist toplumun birinci evresinde, yani “geçiş dönemi”nden sonra da, (gerçeklikte, sosyalist genel halk devletine dönüşüne değin, tüm proleter devlet boyunca), bir süre sürdüreceklerini öngörenlerin, Marx ile Lenin oldukları da anımsanmalıdır.

Proletarya diktatorası, “geçiş dönemi”nin *tipik* proleter devletidir. Lenin daha da ileri gider, sosyalist devrimin gerçekleşmesiyle, proletarya diktatorasının kurulmasını bir tutar. “Burjuva devlet makinesini zorla yıkmadan, der Lenin *Dönek Kautskyde*, ve onun yerine, Engels’e göre ‘artık sözcüğün gerçek anlamında bir devlet olmayan’ bir *yenisini* geçirmeden, proleter devrim olanaksızdır.”

¹⁶ “Devlet ve İhtilal”i Okurken “Geçiş Dönemi”ne İlişkin Sorunlar Üzerine Notlarda, Ülke n° 6, Ocak 1979, s. 253-261, “kapitalizmden komünizme geçiş dönemi”ne ilişkin kimi sorunlar üzerinde ayrıntılı denilebilecek bir biçimde durmuştum.

“Proletarya diktatorası” formülünün kendisi, Lenin’e göre, proletaryanın burjuva devlet makinesini “parçalama” görevinin, yani Marx ile Engels’in, 1848 devrimleri ve daha da çok 1871 deneyini, Paris Komünü deneyini gözönünde tutarak, 1852’den 1891’e değin, *kırk yıl boyunca* sözünü etmiş buldukları o görevin, tarihsel bakımdan daha somut ve bilimsel bakımdan daha doğru bir anlatımından başka bir şey değildir. (Dönek Kautsky.)

Kısaca söylemek gerekirse, sosyalist devrim demek, burjuva devlet makinesinin *zorla* yıkılarak (*zorla*: çünkü başka türlü yıkılmaz burjuva devlet makinesi), yerine proletarya diktatorasının geçirilmesi demektir. Proletarya, kendi sınıf egemenliğini, ancak proletarya diktatorası biçimi altında *gerçekten* kurabilir ve sosyalist devrimden de ancak proletarya diktatorası kurulduğu zaman sözedilebilir. Çünkü, proletarya diktatorasının kurulduğu, bir başka deyişle, proletaryanın, burjuva devlet makinesini, yani: sürekli orduyu, polisi, bürokrasiyi yıktığı, ve onların yerine gene de devlet olmaktan geri kalmayan bir devlet makinesini geçirdiği yerde, *Devlet ve Devrimin* terimleriyle, “nicelik niteliğe dönüşür”: “*bu* dereceye erişmiş bulunan demokratizm, burjuva toplum çerçevesinden çıkar ve sosyalizme doğru evrilmeye başlar.”¹⁷

Ama leninist diktatora sorunsalı, barışçıl ve “demokratik” geçiş düşüncesine, gene de *kapalı* değildir. Hatta en çok da, Lenin’in bu düşünceyi çürütmeye çalıştığı yerlerde açıktır: çünkü bu *olasılığın* bütün kanıtlarını, Lenin onu çürütmeye çalıştığı yerlerde verir.

Proletarya diktatorası, *tipik* proleter devlettir. Ekleyelim: “geçiş dönemi”nin *tipik* proleter devleti. Oysa, *tipik* olmak demek, bir kez daha yineleyelim, *özdeş* olmak demek değildir. Lenin, anlaşılır nedenlerle, tarihsel zorunluluklarla demek istiyorum, proletarya diktatorasını proleter devletle özdeşleştirir. Bu özdeşleme, kendi devrimci etkinlik bağ-

¹⁷ Bir “nitelik farkı” proletarya diktatorasında da görülüyor. Ama bu, dışavurumunu, burjuva devletin kendi *karşısına* dönüşmesinde, tersine çevrilmesinde bulan bir nitelik farkı. Burjuva devletten yalnızca *karşıtlık* düzeyinde değil, ama, deyim yerindeyse, “başkalık” düzeyinde de “temelden farklı” bir devletin, ya da, burjuva devletten, artık *diktatora* olmama bakımından da *nitelikçe* farklı bir “devlet”in kurulması anlamına gelmiyor.

lamı içinde, Lenin için *tek* devrimci perspektifi sağlıyordu.

Büyük Girişkenlikten aktardığım parçada Lenin’in sözünü ettiği, ve “iktisadal temeli kapitalizme göre daha yüksek bir toplumsal emek örgütlemesi” olan *devrimci zor*, proletarya diktatorasını kimi “solcu”lara proletarya *üzerinde* bir diktatora gibi gösteren, ama gerçeklikte, burjuvaziyi demokrasiden dışalamaya, onun biçimsel eşitliğini çiğneme-yeye yönelik *açık zora koşut* da olsa, onunla *özdeş* olmadığı için, proleter devlete diktatora (sınıfsal diktatora) niteliği vermeyecek olan zordur. Kısaca söylemek gerekirse, her diktatora *zordur*, ama her *zor* diktatora anlamına gelmez — bunu biliyoruz. Öyleyse Lenin, burada *tipik* proleter devleti *tüm* proleter devletle özdeşleştirerek, gerçeklikte proleter devletle *ilişkin* bir olaydan, proletarya diktatorasına *özgü* bir olay gibi söz etmektedir. Oysa sözkonusu olan, proletarya diktatorasının proletarya diktatorası *olmadığı* zaman olabileceği şey: *proleter devlete* ilişkin bir olaydır.

Gene *Büyük Girişkenlikten*, bu leninist *özdeşleme* sonucu, proletarya diktatorasının “özel olarak zor demek olmadığı”nı belirten bir başka örnek okuyalım:

“Proletarya diktatorası şu anlama gelir: Sermaye koyunduruğunu devirme savaşımında, bu devirme işi sırasında, yengiyi koruma ve pekiştirme savaşımında, yeni, sosyalist bir toplumsal düzenin kurulması çalışmasında; sınıfları büsbütün ortadan kaldırma savaşımında, emekçi ve sömürülen yığınları yönetmeye yalnızca belirli bir sınıf, yani kent işçileri ve genellikle, fabrika işçileri, sanayi işçileri yeteneklidir.”

Kent işçilerinin *yönetici* rolü vurgulanıyor burada. Evet, bu rol, proletarya diktatorasının özel yönlerinden biridir. Ama bu rol, proleter devlete, *kendi başına* diktatorial bir nitelik vermez; *ancak burjuvazinin demokrasiden dışaltalanmasıyla birlikte*, ona koşut olarak sözkonusu olduğu zaman, proletarya diktatorasının özel yönlerinden birini oluşturur. Gerçeklikte, proleter devletin özel yönlerinden biridir — ve proletarya diktatorası, yineleyelim, proleter devletin *tipik* biçimidir. *Büyük Girişkenlik*in bağlamı içinde, bu rol, burjuvazinin demokrasiden dışaltalanmasıyla birlikte, ona koşut olarak sözkonusu edilmektedir. Ama bu ro-

lül, sözkonusu bağlamdan soyutlayarak vurgulamak, gerçeklikte proletaryaya diktatorası olmayan bir şeyi, proletaryaya diktatorası olarak görme sonucunu verebilir. Lenin'in tanımlarına dayanarak, gerçeklikte proletaryaya diktatorası olmayan bir şeyden proletaryaya diktatorasıymış gibi söz etme yanlışlığına düşmemek için, Lenin'in proletaryaya diktatorası üzerine verdiği onlarca tanımda, gerçeklikte proleter devletin, artık diktatora da olmayan ilk "devlet" olan proleter devletin sözkonusu edildiği gözden kaçırılmamalıdır.

Komünizmin Çocukluk Hastalığından bir örnek okuyalım:

"Proletaryaya diktatorası, eski toplumun güç ve geleneklerine karşı, kanlı ve kansız, zorlu ve barışçıl, askersel ve iktisadal, eğitsel ve yönetsel, direngen bir savaşıdır."

Eski toplumun güç ve geleneklerine karşı savaşım, ancak burjuvaziye karşı, ve onu demokrasiden dışalamaya yönelik bir savaşım da olduğu zaman, proletaryaya diktatorasıdır. Burjuvaziye demokrasiden dışalama niteliğini de taşımadıkça, bu savaşım sınıfsal diktatora anlamına gelmez.

Aynı yapıttan bir örnek daha:

"Milyonlarca ve milyonlarca insandaki alışkanlık gücü, en korkunç güçtür. ... Merkezleşmiş büyük burjuvaziye yenmek, milyonlarca ve milyonlarca küçük patronu 'yenmek'ten bin kez daha kolaydır; oysa bu küçük patronlar, günlük, alışılmış, görülmez, kavranmaz, bozucu etkinlikleriyle, burjuvaziye gerekli aynı sonuçları gerçekleştirir, burjuvaziye canlandırırılar."

Bundan, merkezleşmiş büyük burjuvaziye yenmek için olduğu gibi, milyonlarca küçük patronu "yenmek" için de proletaryaya diktatorası gerekeceği sonucunu çıkarmak, proletaryaya diktatorasını kendi teorik zorunluluğu dışında düşünme alışkanlığına yolaçma ya da kapılma anlamında, yanlış olur. Proletaryaya diktatorasının görevleri arasında, her şeyden önce proleter devlet olarak, kuşkusuz bu "yenme" görevi de bulunacaktır. Ama bu görev, kendi başına, proletaryaya diktatorasını öngerektirmez.

Kaldı ki, merkezleşmiş büyük burjuvaziye yenme görevi bile, her zaman proletaryaya diktatorasını öngerektirmeyebilir!

Marx ile Engels'in bu ayrıklamasına, leninist diktatora sorunlarında da yer var mı? Lenin, kendi devlet ve devrim teorisinde, bu ayrıklamaya yer vermemeye çalışır: militarizmle bürokrasinin genelleşmesi, emperyalist çağda, bu ayrıklamayı dışalamıştır. Gene de, leninist diktatora sorunsalı, daha önce de söylemiş bulunduğum gibi, bu ayrıklamaya kapalı değildir.

Örneğin, *Sovyetler İktidarının İvedi Görevlerinde*, barışçıl ve "demokratik" geçiş olanağı düşüncesini çürütmek için, Lenin, diktatoranın neden zorunlu olduğunu göstermeye çalışırken, şöyle yazar:

"Kapitalizmden sosyalizme her geçiş sırasında, diktatoranın başlıca iki nedenden ötürü, ya da başlıca iki yönde zorunlu olduğuna güven getirmek güç değildir. İlkin, zenginliklerinden, örgütlenme ve bilgi üstünlüklerinden birden yoksun bırakılmayan, ve dolayısıyla, oldukça uzun bir dönem boyunca, yoksulların tiksiniç erkliğini devirme girişimlerini yinelemekten geri kalmayacak olan sömürücülerin direncini acımasızca bastırmaksızın, kapitalizm yenilemez ve ortadan kaldırılamaz. Sonra, eğer dış savaş olmasaydı bile, genel olarak her büyük devrim, ve özel olarak da her sosyalist devrim, bir iç savaş olmaksızın, yani dış savaştan daha da büyük bir iktisadal yıkıma yol açan, binlerce ve milyonlarca duraksama ve bir kamptan öbürüne geçiş örnekleri, aşırı bir belirsizlik, dengesizlik, ve karışıklık durumunu içeren bir yurttaş savaşı olmaksızın düşünülemez."

Sovyetler İktidarının İvedi Görevlerini yazarken: 1° kapitalizmi yenmek için, yoksulların "tiksinç" erkliğini devirme girişimlerini yinelemekten geri kalmayacak olan sömürücülerin "acımasızca bastırılması", yani demokrasiden dıştalanması, ve 2° iç savaş, yurttaş savaşı, Lenin'e, "her sosyalist devrim" için, kaçınılmaz şeyler olarak görünüyordular — ve Sovyet devriminde öyle de oldular. Ama, özsel içeriğini kapitalizmden sosyalizme geçişin oluşturduğu, örneğin, proletaryanın parlamentoda "kesin bir çoğunluk" kazanma olanak ve olasılığından söz edilebilen¹⁸ günümüzde,

¹⁸ *Dünya Komünist Hareketinin Ortak Belgeleri (1957-1976)* Bilim ve Sosyalizm Yayınları n° 22, Ankara 1977, s. 25 ("Sosyalist Ülkeler Komünist ve İşçi Partileri Temsilcilerinin Moskova Toplantısı Bildirisi, 14-16 Kasım 1957). "Par-

bu iki "neden", Lenin'e göründükleri denli, kaçınılmaz şeyler midirler?

Gene aynı yapıtta, Lenin şöyle yazar:

"Bizler eğer anarşist değilsek, kapitalizmden sosyalizme geçmek için devletin, yani zorlamanın zorunluluğunu kabul etme zorundayız. Bu zorlamanın biçimi, sözkonusu devrimci sınıfın gelişme derecesiyle; sonra, uzun bir gerici savaş sonuçları gibi özel koşullarla; ensonu, burjuvazi ve küçük burjuvazinin direncinin büründüğü biçimlerle belirlenmiş bulunmaktadır."

Devletin, yani zorlamanın. Gerçi proletarya diktatorası, burada da proleter devletle özdeşleştiriliyor; bu zorlamanın bürünebileceği biçimler, her zaman proletarya diktatorasının bürünebileceği biçimler olarak düşünülüyor, ama bu, bizim her zorlamanın diktatora anlamına gelmediğini, herhangi bir zorlamanın bürünebileceği biçimlerin, onu her zaman diktatoraya dönüştüremeyeceğini düşünmemizi —ya da anımsamamızı— engellemez.

Son olarak, "Demokrasi" ve Diktatora Üzerinden bir örnek okuyalım:

"Sömürücülerin direncini bastırmak için uzun ve güç bir çaba göstermeksizin sermaye boyunduruğunu alaşağı etme düşünün... yalnızca... küçük-burjuva ve hamkafalar görebilirler. Almanya ve Avusturya'da, sömürücülerin bu direnci henüz açık biçimler almadı, çünkü mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesi bu ülkelerde henüz başlamadı."

Marx ile Engels'in, mülksüzleştiricilerin "kurtarmalık" ödenerek mülksüzleştirilmesi olanağından söz etmiş bulunmaları,¹⁹ onların düşüncesine sıkı sıkıya bağlı kalan orto-

lamentoda kesin bir çoğunluk" olanağı, o zamandan beri, dünya komünist devriminin birçok ortak belgesinde yinelenmiştir.

¹⁹ Friedrich Engels, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 430. Bu derlemeye eklenmiş bulunan "Fransa'da ve Almanya'da Köylü Sorunu" adlı yapıtının sonlarında, Engels şöyle yazar:

"Partimiz erklige geçer geçmez, yapması gereken şey, tıpkı büyük sanayiciler gibi, büyük toprak sahiplerini de mülksüzleştirmektir. Bu kamulaştırmanın ödenince (tazminat) ödenerek ya da ödenmeyerek yapılması ise, özünde bize değil, ama erklige geçme koşullarımıza, ve özellikle de büyük toprak sahibi bayların tutumuna bağlı bulunacaktır. Bu ödencenin her durumda kabul edilmez bir şey olduğunu hiç mi hiç düşünmüyoruz; eğer tüm bu çeteden kurtarmalık vererek kurtulursak, kendisine göre bunun bize daha ucuza geleceğini Marx bana kaç kez söyledi bilmem."

doks Lenin'in, değişen koşullar içinde, mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesinin, kesin olarak, uzun ve güç bir savaşım gerektireceğini, açık, zorlu, öfkeli bir direnişe yol açacağını, ve proletarya diktatorasının da, bunun için ayrıklamasız bir zorunluluk olduğunu düşünmesini engellemez. Lenin'in düşüncesine sıkı sıkıya bağlı kalmak da, bugün, Marx ile Engels'in sözünü etmiş buldukları olanak üzerinde, bir kez daha değişen koşullar içinde, yeni baştan düşünmeyi engellememelidir.

Proletarya diktatorasının "bırakılması" olanakları üzerinde düşünmek, Lenin'in düşüncesini "bırakma" anlamına gelmez.

"HALK" DEVRİMİ

I

Marx, 12 nisan 1871 günlü mektubunda, yani tam da Paris Komünü sırasında Kugelmann'a şöyle yazıyordu:

"Benim *18-Brumaire*in son bölümünde, eğer yeniden okursan göreceğin gibi, Fransa'da gelecek devrim girişiminin, şimdiye değin olduğu gibi, artık bürokratik ve askersel makineyi başka ellere geçirmeye değil, onu *yıkma*ya dayanması gerektiğini belirtiyorum. Anakara [kıta, Avrupa kıtası —K.S.] üzerindeki her gerçek halk devriminin ilk koşuludur bu. Parisli yoldaşlarımızın giriştikleri şey de, işte budur."²⁰

İlk koşulu bürokratik ve askersel makineyi yıkmak olan "halk" devrimi, leninist diktatora sorunsalının temel kavramlarından biridir.

"Yığınların, işçilerin ve köylülerin çoğunluğunu yaşama çağırılmış bulunan bir devrimdir" (*Devrimin Temel Sorunlarından Biri*) "halk" devrimi: halk yığınlarının, halkın geniş çoğunluğunun, içinde kendine özgü iktisadal ve siyasal istemlerle, etkin, bağımsız ve duyumsanır bir biçimde görüldüğü devrim.

Öyleyse, "çağdaş" toplumun devrimi. Oysa, "çağdaş toplumda sonuna değin devrimci tek sınıf ve dolayısıyla, her devrimin öncüsü olan sınıf, proletaryadır", diye yazar Le-

²⁰ Marx, Engels, Lenin: "Paris Komünü Üzerine", Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 366-367.

nu, *Kadetlerin Yengisi ve İşçi Partisinin Görevlerinde*. Sonuç: “halk” devrimi, proletarya öncülüğünü öngerektirir. Gerçekten, halk yığınları, devrim içinde kendine özgü iktisadal ve siyasal istemlerle, kendilerini etkin, bağımsız (temel sömürücü sınıflardan bağımsız) ve duyumsanır bir biçimde, ancak proletarya öncülüğünde gösterebilirler. Böyle olduğu için, proletaryanın devrimde devlet karşısındaki göreviyle, “halk” devriminin devlet karşısındaki görevi, örtüşür: askersel ve bürokratik aygıtı yıkmak.

Burjuvazi öncülüğündeki bir devrim, buna “tüm” halk katılsa bile, “halk” devrimi olamaz. “Klasik” burjuva demokratik devrimler bunu kanıtlar. Örneğin, Büyük Fransız Devrimi, “Tiers-Etat”ya karşı, bir “halk” devrimi olmadı. Burjuvazi öncülüğündeki devrim, proletaryanın etkin katılımı durumunda bile, “halk” devrimi olamaz. Gerçekten, “burjuvazinin çıkarları, der Lenin gene *Kadetlerin Yengisinde*, proletaryanın otokrasiye karşı savaşıma katılmasını gerektirir, ama yalnızca proletarya ve köylülüğün egemenliğine dönmeyen bir katılmayı, polis iktidarı, otokrasi ve toprak köleliğinin eski organlarını büsbütün ortadan kaldırmayan bir katılmayı. Burjuvazi bu organları, yalnızca kendi dolaysız denetimi altına alarak korumayı ister; bu organlar *proletaryaya karşı* ona gereklidir; çünkü büsbütün yıkılmaları proleter savaşı çok kolaylaştırır.”

Askersel ve bürokratik aygıtın, “halk” devriminin burjuva-demokratik aşamasındaki yıkılışı, devlet aygıtının yıkılması anlamına değil, ama, kuşkusuz gene burjuvazi diktatorasının dışavurumu olarak, *demokratlaştırılması* anlamına gelir; bu da, “proleter savaşı çok kolaylaştırır.”

Oysa, askersel ve bürokratik aygıtın, “halk” devriminin proleter-sosyalist aşamasındaki yıkılışı, genel kural olarak, burjuva devlet aygıtının yıkılması anlamına gelecektir.

“Halk” devriminin proleter-sosyalist aşaması. Gene de, “halka dayalı” bir devrim olarak, yalnızca “çağdaş” burjuva-demokratik devrimlerin birer “halk” devrimi olabilecekleri, ama proleter-sosyalist devrimlerin “halk” devrimi olmayacakları düşünülebilir. “Halk” devrimini “*halk*” devrimi yapan, yalnızca “halka dayalılık” olsaydı, bu düşünce doğru olurdu: gerçekten, “çağdaş” devrimin ancak “burju-

va-demokratik” aşaması, işçilerle “tüm” köylülük arasındaki *zorunlu* “istenç birliği” sonucu, “halka dayalı” (ya da halkçı) bir devrim olma zorundadır.

“... Proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorası” belgisine yapılan itirazlardan biri de, der Lenin, *İki Taktikte*, diktatoranın “istenç birliğini”ni öngerektirdiği, oysa proletarya ile küçük-burjuvazi arasında istenç birliği olmayacağıdır. Bu itiraz geçersizdir, çünkü “istenç birliği”nin soyut, “metafizik” bir anlayışına dayanır. İstenç bir bakımdan bir olabilir ve başka bir bakımdan bir olmayabilir. Sosyalizm sorunlarında ve sosyalizm için savaşımında birlik yokluğu, demokrasi sorunlarında ve cumhuriyet için savaşımında istenç birliğini dışalamaz. Bunu unutmak, demokratik devrimle sosyalist devrim arasındaki mantıksal ve tarihsel ayrımı unutmak olurdu. Bunu unutmak, demokratik devrimin *halka* dayalı niteliğini unutmak olurdu: “Halka dayalı” nitelik, demokratik devrim tüm halkın gereksinme ve isterlerini karşıladığı ölçüde, “istenç birliği”ni *dile getirir*. Demokrasi sınırlarının ötesinde, proletarya ile köylü burjuvazi arasında istenç birliği sözkonusu olamazdı. Aralarında, ama demokratik cumhuriyet alanı üzerinde, sınıflar savaşımı kaçınılmazdır, *sosyalizm* için en geniş ve en derin halk savaşımı [dikkat: *sosyalizm için halk savaşımı!* —K.S.] olacaktır bu. Dünyada varolan her şey gibi, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorasının da bir geçmişi ve bir geleceği vardır. Geçmişi, otokrasidir, serflik, kralıktır, ayrıcalıklardır. Bu geçmişe karşı savaşımında, karşı-devrime karşı savaşta, proletarya ile köylülüğün “istenç birliği” olanaklıdır, çünkü çıkar birliği vardır.

“Geleceği, özel mülkiyete karşı savaşım, ücretlinin patrona karşı savaşımıdır, sosyalizm için savaşım. İstenç birliği burada olanaksızdır. Burada otokrasiden cumhuriyete giden yol üzerinde değil, ama küçük-burjuva demokratik cumhuriyetten sosyalizme giden yol üzerinde bulunuyoruz.”

İki Taktikte, ancak “çağdaş” burjuva demokratik devrimlerin “halk” devrimi olabilecekleri düşüncesini esinleyebilecek başlıca parçalardan biri de, bu. Oysa, burjuva-demokratik devrimin “halka dayalı” niteliğini vurgulayan bu

ve benzeri parçalardan, yalnızca onun "halk" devrimi olabileceği sonucunu çıkarmak, yanlış olurdu. "Halk" devriminin kesin ölçütü, *proletarya öncülüğüdür*. "İstenç birliği" değil. Oysa halka, proletarya ile köylülükten oluşan, yani proletaryadan başlayıp "köylü burjuvazi"de biten halka "dayalı" nitelik, yalnızca bir "istenç birliği" sorunu. Böyle olması, Lenin'in aynı parçada, proletarya ile köylü burjuvazi arasında, ama bu kez küçük-burjuva demokratik cumhuriyet alanı üzerinde başlayacak sınıflar savaşımından, "sosyalizm için en geniş ve en derin halk savaşımı" olarak söz edebilmesini olanaklı kılıyor. Çünkü proletaryanın öncülük görevi, yalnızca burjuva demokratik devrimle sınırlı değil. Ensonu, sosyalist devrim de proletarya öncülüğünü öngerektirir! Sosyalist devrimi proletarya yapmaz. Sosyalist devrimin öncülüğünü proletarya (daha doğrusu "proletaryanın öncüsü") yapar. Ve proletarya, sosyalist devrimde "halk"a öncülük eder. Sosyalist devrim, "halk" devrimidir.

Gene de, "halk" devrimi ile "halk" sözcüğü arasında mekanist bir ilişki kurmamak gerek. Çünkü, Lenin'in, gene *İki Taktikte* belirttiği gibi: "halk" sözcüğünü kullanırken, Marx, sonuna değin devrim yapmaya yetenekli öğeleri bu terim içinde topluyordu. O zaman, "halk" devrimi ile "halk" sözcüğü arasında kurulacak mekanist bir ilişkinin sonucu, bir gereksiz yineleme, bir *tautologie* olurdu: "Devrime katılan öğeler halktır, halkın katıldığı devrim "halk" devrimidir" gibi bir *tautologie*. Bundan da, her devrimin bir "halk" devrimi olduğu sonucu çıkardı! Oysa, her devrim bir "halk" devrimi değildir. İlkın, "halk" devrimi, bir "çağdaş" devrim kategorisidir. Sonra, "sonuna değin devrim yapmaya yetenekli öğeler", devrime *gerçekten* katıldıkları, ve *proletarya öncülüğünde katıldıkları* zaman, bir "halk" devrimi yapmış olurlar.²¹

Sosyalist devrim, işte tam da bu nedenle bir "halk" devrimidir.²²

²¹ Devrim aşamalarına ilişkin leninist şemada, sonuna değin devrim yapmaya yetenekli öğeler, bunların devrimci devrimde tutacakları yerin, toplumsal üretimde tuttukları yerle örtüleceği *bilimsel* varsayımına göre belirlenmiştir.

²² Sosyalist devrimin "halk" devrimi olması, *teorik* bir zorunluluktur: tıpkı bir önceki notta anıştırılan şemada, proletaryanın, demokratik devrimde

Bunun böyle olduğuna Lenin de tanıklık eder:

"Eğer bizim devrimimiz", der *R(b)KP VII. Olağanüstü Kongresinde*, 8 Mart 1918 günü, "eğer bizim devrimimiz beklenmedik bir şey ya da partimizin kararlarının bir meyvesi değil, ama Marx'ın deyimine göre bir *halk devriminin*, yani halk yığınlarının kendileri tarafından, ve eski burjuva cumhuriyet programına yeniden sarılarak değil de, kendi belgileri ve kendi özlemleri ile yaptıkları *her devrimin* kaçınılmaz ürünü ise, eğer sorunu bu açıdan koyarsak, asıl önemli olanı gerçekleştirme başarısını gösteririz" (italikler benden —K.S.).

Yalnız 1905-1907 ve 1917 Şubat "burjuva-demokratik" devrimleri değil, ama 1917 *sosyalist* Ekim Devrimi de "halk" devrimidir. *Üçüncü Enternasyonal ve Tarihteki Yerinde*, Lenin bunu bir kez daha belirtir:

"Rusya'nın geriliği, burjuvaziye karşı proleter devrimle, büyük toprak sahiplerine karşı köylü devrimini, özgün biçimde birleştirdi. Biz 1917 Ekiminde işte bu noktadan başladık, ve eğer başka türlü davransaydık o denli kolay yenelemezdik. Daha 1856'da, Marx, Prusya konusunda, proleter devrimin köylü savaşıyla özgün bir birleşme olanağını belirtiyordu.²³ Bolşevikler, 1905 başlarından beri, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik bir diktatorası fikrini savunuyorlardı."

Ekim Devrimi, *Rusya'nın geriliği sonucu*, proleter devrimin köylü savaşıyla birleştiği bir "halk" devrimi oldu. Ama sosyalist devrimin "halk" devrimi olması, onun köylü savaşıyla birleşmesinden, devrimci öğelerin bu birleşme tarafından belirlenen bileşiminden çok, bu öğelerin devrime proletarya öncülüğünde ve "küçük-burjuva demokratik cumhuriyetten sosyalizme giden yol üzerinde" katılmaları so-

"tüm" köylülük, sosyalist devrimde yoksul köylülerle yürümesinin de *teorik* bir zorunluluk olması gibi. Ama, *tarihsel* zorunluluk kategorisi, özellikle *teorik* zorunluluk vurgulandığı zaman, gözden yitirilmemelidir.

²³ K. Marx'ın 16 Nisan 1856 günü, F. Engels'e yazdığı mektubun bir tümcesine anırtmada bulunuyor, Lenin: "Almanya'da her şey, proleter devrimi, köylüler savaşının bir ikinci baskısıyla destekleme olanağına bağlı olacaktır."

Bir "halk" devrimi olarak, proletarya öncülüğünde kesin yengi kazanan Alman burjuva demokratik devriminin, gerçeklikte sosyalist devrime dönüşme olanağını vurgulayan bu tümce, marksist "süreklilik (ya da kesintisiz) devrim" anlayışını dışavurur.

nucudur. Bir başka deyişle, sosyalist devrimin “halk” devrimi olması, proleter devrimi köylü devrimiyle birleştiren tarihsel bir zorunluluğa bağlı değildir. Olumsuzluk (*contingence*) değil, teorik bir zorunluluktur, sosyalist devrimin “halk” devrimi olması.²⁴

Ekim Devrimi, “halk” devrimidir. Şimdi, sorması ayıp ama, açıklama düzeni bakımından, yüzümüzü kızartıp soralım: Ekim Devrimi *sosyalist* bir devrim miydi?

Lenin, bu sorunun yanıtını da birçok kez vermiştir. Örneğin *Kurucu Meclisin Dağıtılması Üzerine Kararname Tasarısında* şöyle yazar:

“Erkliği Sovyetlere ve onlar aracılığıyla da emekçi ve sömürülen sınıflara vererek, Ekim Devrimi, sömürücülerin umutsuz bir direncine yol açtı; ve, bu direncin bastırılmasında, kendini tamamen sosyalist devrimin başlangıcı olarak gösterdi.”

Ekim Devrimi, teorik bir zorunluluk olarak sosyalist devrim olmadı, tarihsel bir zorunluluk olarak, “burjuvaziye karşı proleter devrimle, büyük toprak sahiplerine karşı köylü devrimini” birleştiren bir “halk” devrimi oldu.

II

“Pravda’da (21 ve 22 mart 1917 tarihli 14 ve 15. sayılarda) yayımlanan birinci ‘Uzaktan Mektup’umda olsun, tezlerimde [“Nisan Tezleri” —K.S.] olsun, Rusya’nın güncel durumunda özgül olan şeyin, devrimin birinci ve ikinci aşaması arasında bir *geçiş* evresinde bulunmamız olduğunu söylüyordum.”

Böyle başlar Lenin *Taktik Üzerine Mektuplarına* (Birinci Mektup). “Devrim”in “birinci” ve “ikinci” aşamaları, “halk” devriminin birinci ve ikinci aşamalarıdır: marksist-leninist

²⁴ Balibar: “Eğer işçi sınıfı erkliği almak ve korumak için yalnızca yoksul köylüyü, yalnızca proleterleşmesi oldukça ilerlemiş küçük-burjuva katmanları değil, ama gene de çelişik tarihsel çıkarılara sahip küçük-burjuva yığınları da kendisiyle birlikte sürüklemese, proletarya diktatorasından sözedilemez... Başka bir deyişle, proleter devrim aynı zamanda bir *halk devrimi* de olmadıkça proletarya diktatorası yoktur” (*Sur la dictature du prolétariat*, Maspero, Paris 1976, p. 112).

Ama, tarihsel zorunluluk kategorisi, bu teorik zorunluluk vurgulandığı zaman da gözden yitirilmemelidir.

sürekli (ya da kesintisiz) “halk” devriminin birinci ve ikinci aşamaları.

Birinci aşama, erkliği burjuvazinin eline vermiş bulunan aşamadır. İkinci aşama ise, erkliği proletaryanın eline verecektir. Öyleyse “Rusya’nın güncel durumunda özgül olan şey”, gerçeklikte “halk” devriminin burjuva-demokratik aşamasıyla, proleter-sosyalist aşaması arasındaki “*geçiş* evresi”nde bulunmasıdır.

Dikkat: bu “*geçiş*” başka *geçiş*! Kapitalizmle sosyalizm arasında yer alan, ve genel kural olarak proletarya diktatorası anlamına gelen o ünlü *geçiş* (“*geçiş* dönemi”) değil. Proletarya diktatorası, proleter devletin *geçiş* dönemindeki *tipik* biçimi olarak, sosyalist devrimle birlikte kurulacağına, dahası, sosyalist devrim, Lenin’de proletarya diktatorasının kurulması anlamına geldiğine göre, sosyalist devrime *geçiş* (“*geçiş* evresi”). Bir başka deyişle, bu *geçiş* evresinin devrimci erkliği, henüz proletarya diktatorası değil. Ama artık proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorası (işçi-köylü devrimci demokratik diktatorası, *İKDDD*) da olmaz. Çünkü *İKDDD*, devrimin birinci aşamasının devrimci erkliğidir, ve devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinde, *İKDDD*’nin işlevi bitmiştir. Bu evrenin devrimci erkliği, “Paris Komünü tipinde”, ama sosyalist devrim öncesi Sovyetler erkliğidir. “Paris Komünü tipinde” ve “Sovyetler erkliği”. Lenin bu iki formülü de, gerçeklikte “halk” devrimi sürecinin bütün devrimci diktatoraları için kullanılır. Ama her kezinde, nasıl bir içeriğin dışavurumu olduklarını özenle belirterek.

Lenin *Taktik Üzerine Mektuplarda*, sözkonusu *geçiş* evresinin proleter öğelerinden, “Komüne *geçiş* yandaşları” olarak sözeder: *İKDDD* formülünün artık eskidiğine inanan öğelerdir bunlar.

“Bu formül, der Lenin, artık eskidi. Yaşam onu formüller ülkesinden gerçeklik ülkesine geçirdi, ona kan ve can verdi, somutlaştırdı ve, *böylece de*, değiştirdi.”

Eskidi: Çünkü devrimin birinci aşaması “tamamlandı” (tırnaklar Lenin’den). Erklük burjuvaziye geçti. *Yoksa teorik değerini yitirmedir*.

Değiştirdi: Çünkü hiç de öngörüldüğü biçimde gerçekleş-

medi. İkili erklik koşulları içinde, burjuvaziye uzlaştı, ona boyun eğdi.²⁵

“Gerçekte, diye sürdürür Lenin, gerçeklik bize *hem* erkliğin burjuvaziye geçişini (alışılmış tipte bir burjuva demokratik devrimin “tamamlanması”), *hem de*, gerçek hükümetin yanında, “proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorası” olan ikinci bir hükümetin varoluşunu gösteriyor. Bu “ikinci hükümet”, erkliği burjuvaziye *kendiliğinden* bırakmış, kendini burjuva hükümete *kendiliğinden* bağımlı kılmıştır.”

Bu “ikinci hükümet”in sınıfsal bileşimi ve siyasal niteliğine gelince. “Erklik ikiliği neye dayanıyor?” diye sorar Lenin, *İktidar Üzerine* başlıklı yazısında. Ve şöyle yanıtlar: “Geçici hükümetin, *burjuvazi* hükümetinin yanında, henüz güçsüz, tohum durumunda, ama gene de gerçek, söz götürmez, ve büyüyen bir varlığı olan bir başka hükümetin: işçi ve asker vekilleri Sovyetlerinin kurulmuş bulunmasına.

Bu ilerici hükümetin sınıf bileşimi nedir? Proletarya ile (asker üniforması altındaki) köylülük. Siyasal niteliği nedir? Devrimci bir diktatora, yani merkezi bir devlet erkliği tarafından yayınlanan bir *yasaya* değil, ama doğrudan doğruya devrimci bir zorlamaya, halk yığınlarının, aşağıdan gelen dolaysız girişkenliğine dayanan bir erklik.” Ve, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorasından başka bir şeyi betimlemediği bu satırlardan sonra, Lenin şöyle ekler: “Bu erklik, 1871 Paris Komünü ile *aynı tipte* bir erkliktir.” (Paris Komünü ile “aynı tipte” olma kapsamının genişliğine, şimdilik burada bir kez daha değinmiş olalım.)²⁶

İşte “bu ‘ikinci hükümet’, erkliği burjuvaziye *kendiliğinden* bırakmış, kendini burjuva hükümete *kendiliğinden* bağımlı kılmıştır.”

Alışılmış tipte bir burjuva demokratik devrimin “ta-

²⁵ Böylece, devrimin ikinci aşamasına da büyük demokratik görevlerin kalmasına yolaçtı ve, buna bağlı olarak, erkliğin proletaryaya geçişinin, tüm köylülüğe dayanarak gerçekleşmesini olanaklı kılacak koşulların yaratılmasına da katkıda bulundu.

²⁶ Marx: “Komünün konusu olduğu yorumların, ve ona dayanan çıkarların çeşitliliği, daha önceki bütün hükümet biçimlerinin özsel olarak bastırıcı bir nitelik taşımalarına karşın, onun gelişmeye son derece yetenekli bir siyasal biçim olduğunu gösterir” (“Paris Komünü Üzerine”, *ayn.*, s. 103).

mamlanması”, erkliğin burjuvaziye geçişi demektir. Öyleyse burjuva-demokratik devrim, sonuna değin gitmeden, örneğin köylülük, toprağı, burjuvaziye karşın almadan da, “tamamlanabilir”! Şubat 1917 devriminde, *İKDDD*’nin özgün bir biçimde gerçekleşmesi, ama öngörüldüğü biçimde gerçekleşmemesi sonucu, burjuva-demokratik devrim, Rusya’da *artık* “tamamlanmıştır”; evet, sonuna değin giderek tamamlanmamıştır, ama sonuna değin gitmeyeceği, gidemeyeceği gerçeği karşısında kalınmıştır. Çünkü köylülük, *özgürce*, erkliği burjuvaziye bırakmıştır. Eğer bu durum değişir, köylülük erkliği kendi ellerine alırsa, o zaman, tarım hareketinin sonuna değin götürülebilme, burjuva-demokratik devrimin bu kez sonuna değin giderek *tamamlanma* olanağı doğacak, Lenin’in deyişiyle, “burjuva demokratik devrimin, özel bir biçimde uğraşılması gerekecek yeni bir aşaması başlayacaktır.” Ve bu aşama, “eskimiş” bulunan eski formülü: proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorası (*İKDDD*) formülünü, o zaman yeniden gündeme getirecektir. Çünkü bu formül, yineleyelim, “Rusya’nın güncel durumunda özgül olan şey”, işte budur. *memiştir* — ve hiç bir zaman da yitirmeyecektir. “Rusya’nın güncel durumunda özgül olan şey”, işte budur.

Gene *Taktik Üzerine Mektuplara* dönelim:

“Çok şey, der Lenin, olanaklıdır. Tarım hareketiyle tarım programının unutulması derin bir yanlışlık olurdu. Ama bize *bir uzlaşmanın varlığını*, ya da, [köylülükle burjuvazi arasında —*K.S.*] *bir sınıf işbirliğinin varlığını* gösteren *gerçekliğin* unutulması da, daha az yanlış olmazdı.

Bu gerçek bir gerçek olmaktan çıkacağı zaman, köylülük burjuvaziden ayrılacağı, ona karşın toprağı alacağı zaman, o zaman burjuva demokratik devrimin, özel bir biçimde uğraşılması gerekecek yeni bir aşaması başlayacaktır.”

Devrimin ikinci aşaması, ya da ikinci aşamaya *geçiş* evresi değil, ama burjuva-demokratik devrimin yeni bir aşaması. Ne var ki, köylülük burjuvaziden ayrılmamış, ve burjuva demokratik devrim, onu bu kez sonuna değin götürecektir bu yeni aşama başlayamadan, “tamamlanmıştır”.

“Ama sakın öznelciliğe, birdenbire sosyalist devrime varmak için, köylü hareketini henüz sonuna götürmemiş bulu-

nan, tamamlanmamış burjuva-demokratik devrimin 'üzerinden atlama' isteğine düşme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmayalım?"

Böyle sorar Lenin, ve şu yanıtı verir:

"Eğer ben: 'çar yok, işçi hükümeti var' deseysen, bu tehlikeyle karşı karşıya kalmış olurdu. Ama ben bunu *dedim*, bambaşka bir şey dedim. Ben Rusya'da, (burjuva bir hükümet dışında), işçilerin, tarım ücretlilerinin, askerlerin ve köylülerin vekillerinin Sovyetlerinden *başka* bir hükümetin *olamayacağını* söyledim. Ben Rusya'da erklığın bugün *Guçkov ve Lvov'dan*, ancak bu Sovyetlere, marksist ve bilimsel bir terim kullanmak gerekirse, günlük dilden, sokaktaki adamdan alınmış, ve mesleksel niteliklerle sınırlı bir deyimden değil, ama sınıfsal bir tanımdan yararlanmak gerekirse, içlerinde köylülüğün, askerlerin, küçük burjuvazinin *ta kendilerinin* egemen buldukları bu Sovyetlere geçebileceğini söyledim."

Paris Komünü *tipinde* ve tüm erklığı kendi ellerine alan bir Sovyetler erklığı öneren Lenin, troçkist "*işçi hükümeti*" *belgisine* anıştırmada bulunarak, bu erklığın bir işçi hükümeti olmayacağını söylüyor. Peki ama Komün, Paris Komünü, bir "*işçi hükümeti*" değil miydi? Evet, Komün, işçi hükümeti *oldu*.²⁷ Yanlış değil bu, ama *eksik*. Asıl doğrusu: Komün, işçi hükümeti *kaldı*.²⁸

İkincisi, bu durumda, "içlerinde köylülüğün, askerlerin, küçük burjuvazinin *ta kendilerinin* egemen buldukları" Sovyetler erklığı, ne anlama gelecek?

"Eski" bolşevikler²⁹, başta *Kamenev*, buna hiç duraksamadan, *eski* bolşevik formülle yanıt vereceklerdir: *İKDDD*.

Lenin de, "ikinci hükümet"i, yani *ikili erklik dönemin-*

²⁷ Karl Marx: "Komünün gerçek gizemi şudur: O özsel olarak bir işçi sınıfı hükümeti, üreticiler sınıfının temellükçüler sınıfına karşı savaşımının ürünü, emeğin iktisadal kurtuluşunun gerçekleşmesini sağlayan ensonu bulunmuş siyasal biçim idi" ("Paris Komünü Üzerine", *agy.*, s. 103-104).

²⁸ Lenin: "Yalnızca işçiler Komüne sonuna değin bağlı kaldılar. Burjuva cumhuriyetçilerle küçük-burjuvalara gelince, birinciler devrimin sosyalist ve devrimci, proleter niteliği tarafından ürkütüldükleri için, ikincilerse onu kesin bir yenilgiye yargılı gördükleri zaman, çok geçmeden ondan ayrıldılar" ("Paris Komünü Üzerine", *agy.*, s. 407).

²⁹ Bolşevizm 1917'de henüz 14 yaşındadır. Ama Parti, 1905-1907 devriminde de olduğu gibi, hızla büyümektedir. Büyüme dönemlerinde, *eskilik* özel bir önem kazanıyor, anlaşılır!

deki işçi ve asker vekilleri Sovyetlerini *İKDDD* olarak betimlememiş miydi? Şimdi sözkonusu olan, *tüm* erklığın *bu* Sovyetlere geçmesidir.

Ama Lenin, *Taktik Üzerine Mektupların* bir yerinde, ilkin *İki Taktikten* şu bildiğimiz parçayı anımsatır:

"Var olan her şey gibi, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorasının da bir geçmişi ve bir geleceği vardır. Geçmişi, otokrasidir, serflik, krallıktır, ayrıcalıklardır. ... Geleceği, özel mülkiyete karşı savaşımdır, patrona karşı ücretli işçinin savaşımdır, sosyalizm için savaşımdır..."

Ve ekler:

"Kamenev yoldaş, 1917'de de, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorasının yalnızca *geçmişini* gözünde tutma yanılığına düşüyor. Oysa, *gerçekte*, onun için *gelecek* daha şimdiden başlamış bulunuyor, çünkü ücretli işçiyle küçük patronun çıkarları ve siyasası *gerçekte* daha şimdiden farklı, hem de 'sonuna değincilik' [emperyalist savaş sonuna değin sürdürme yandaşlığı —K.S.] sorunu denli, emperyalist savaş karşısındaki tutum denli önemli bir sorunda."

İkili erklik döneminde *İKDDD*'ni, özgün bir biçim altında da olsa, gerçekleştiren Sovyetler hükümeti, burjuvaziye bağımlı "ikinci hükümet" olmaktan çıkıp da, burjuva bir hükümet karşısındaki, artık burjuva olmayan tek hükümet seçeneği olarak *tek* erklik durumuna gelince, artık *İKDDD*'nin bürünümü olmaktan çıkıp, *geçiş* evresinin, Paris Komünü *tipindeki* devrimci diktatorasına dönüşecektir. Ve *geçiş* evresinin artık yalnız stratejik belgisi değil, ama *taktik* belgisi de *sosyalist devrim* olacaktır.

İKDDD'nin *geçmişi*, "halk" devriminin birinci aşamasının *öncesidir*. *Geleceği* ise, bu aşamanın (devrimin birinci aşamasının) tamamlanmasından *sonrası*: yani bu aşamanın, ya erklığın burjuvaziye geçerek, ama sonuna değin gitmeden "tamamlanma"sından, ya da "*küçük-burjuva demokratik cumhuriyeti*" kurularak, bir başka deyişle, sonuna değin giderek, gerçekten (*alışılmadık tipte!*) tamamlanmasından *sonrasındır*. İkinci aşamaya *geçiş* evresi (geçiş n° 1) başladığında, *İKDDD*'nin işlevi biter. Bu *geçiş* evresinde, kuş-

kusuz *henüz* proletarya diktatorası (bu anlamda “işçi hükümeti”) olmayan, ama *artık* (burjuva bir hükümet dışındaki tek hükümet seçeneği olarak) *İKDDD* da olmayan, Paris Komünü *tipinde* bir diktatora, örneğin bir Sovyetler erkliği kurulması gerekir.

Paris Komünü *tipinde*: askersel ve bürokratik aygıtı yıma anlamında değil; çünkü *İKDDD* da *bu anlamda* Paris Komünü *tipinde* bir diktatoradır, ve 1917 Rus devriminin, *İKDDD*'nin ikili erklik döneminde özgün bir biçimde gerçekleşmiş bulunduğu birinci aşamasında da, bu aygıt bir ölçüde *yıkılmıştır*.³⁰ Ama, deyim burada tam yerinde, “demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştırma” anlamında, “sosyalizme doğru yürüme” anlamında, Paris Komünü *tipinde* bir devrimci diktatora! *İKDDD*'nin *geleceğinde*, proletarya diktatorasından *önce*, işte bu tür bir devrimci diktatora vardır.

“Tüm erklik Sovyetlere!” belgisi, *geçiş* evresinde ne anlama gelir?

“Erklik Sovyetlere”, der Lenin, *Devrimin Temel Sorunlarından Biri* makalesinde, “bu tüm eski devlet aygıtının, her türlü demokratik girişkenliği engelleyen bürokratik aygıtın kökten bir düzeltilmesi; bu aygıtın ortadan kaldırılıp, yerine yeni, halka dayalı, gerçekten demokratik bir aygıt, sovyetlerin, yani işçiler, askerler ve köylüler, örgütlü ve silahlı halk çoğunluğunun aygıtının geçirilmesi; halk çoğunluğuna, yalnızca milletvekillerinin seçimi için değil, ama devlet yönetiminde, reformların uygulanması ve toplumsal dönüşümlerde de girişkenlik ve bağımsızlık gösterme yetkisinin verilmesi anlamına gelir.”

Proletarya diktatorası anlamına gelmez. Çünkü, “şimdi Rusya’da sözkonusu olan, hiç de ‘yeni reformlar’ türetmek, ‘genel’ dönüşüm ‘plan’ları tasarlamak değildir. Hayır! Bunun sözkonusu olduğuna inandırmak isteyen ve bunu yapar-

³⁰ Lenin, 21-26 Nisan 1917 günlerinde, *Taktik Üzerine Mektuplarda* (Birinci Mektup), Petrograd’da gerçek erkliğin işçilerin ve askerlerin (işçi, asker ve köylü vekilleri Sovyetlerinin) elinde olduğunu; ne polis, ne halktan ayrı bir ordu, ne de halk üzerinde yer alan son derece güçlü bir bürokrasi bulunduğunu yazar. Yani, askersel ve bürokratik aygıt, *en azından* Petrograd’da, yıkılabileceği denli yıkılmıştır. “Bu bir gerçek. Paris Komünü *tipinde* bir devletin ta kendisinin belirgin niteliği olan bir gerçek”. Ama burjuva devlet, burjuvazi diktatorası, varlığını, “ikili erklik” üzerinde sürdürmektedir.

ken bile bile yalan söyleyenler, ‘sosyalizmin sokulması’na karşı, ‘proletarya diktatorası’na karşı çılgınlık atan kapitalistler, Potresovlar, Plehanovlardır.”

Sözkonusu olan, proletarya diktatorası değildir. Ama artık, *İKDDD*'nin temel işlevlerinden biri olan: kapitalizmin geliştirilmesi de sözkonusu değildir. Tersine, kapitalist gelişmeyi sınırlandırmak, hatta “kapitalistlerin direncini kırmak” sözkonusudur. Bunun için de, “sözkonusu olan şey, hangi *sınıfın* cesaret ve kararlılığa yetenekli olduğunu bilmektir. Bu sınıf, proletarya, ve yalnızca proletaryadır. Cesur ve kararlı bir erklik, sarsılmaz bir siyasa, eğer proletarya ve yoksul köylüler diktatorası değilse, nedir?”

Proletarya ve yoksul köylüler diktatorası; ama gene de proletarya diktatorası değil! Tüm erkliğin Sovyetlere geçeceği durumda, artık *İKDDD*'nin sözkonusu edilmediği açık. “Kapitalistlerin direncini kırmaya, gerçekten büyük bir cesaret ve kararlılıkla erklik sürmeye, ordunun ve köylü yığınlarının coşkulu, tam, gerçekten kahramanca desteğini sağlamaya, yalnızca proleter ve yoksul köylüler diktatorası yeteneklidir.”

Henüz proletarya diktatorası değil. Ama “burjuva egemenliğinin son biçimi” olan *İKDDD*'na karşılık, “proletarya egemenliğinin ilk biçimi” denemez mi *geçiş* evresinin bu “proleter ve yoksul köylüler diktatorası”na?

Henüz proletarya diktatorası değil. Ama proletarya diktatorasına *barışçıl* geçişi de, işte bu erklik sağlayabilirdi, Lenin’e göre:

“Ancak Sovyetler erkliği kararlı olabilirdi; devrimlerin en fırtınalısının en çalkantılı zamanlarında bile, ancak ayakta kalabilirdi; devrimin geniş ve sürekli gelişmesini, partilerin Sovyetler içindeki barışçıl savaşımını ancak bu erklik sağlayabilirdi.”

Geçiş evresinin Sovyetler erkliği, artık *İKDDD* değil, ama, yineleyelim, proletarya diktatorası da değil. Ensonu, henüz devrimci-sosyalistlerle menşeviklerin egemenliği altındaki Sovyetlerin erkliği olacaktır bu. Komün *tipi* bir erklik olması, ve Marx’ın “sosyalistler azınlıktaydı”³¹ dediği Ko-

³¹ Marx, 22 Şubat 1881 günlü mektubunda, Ferdinand Domela Nieuwenhuis’e şöyle yazıyordu: “Karşıma kuşkusuz Paris Komünü olayını çıkartacaksınız;

münü, Engels'in, proletarya diktatorası sözünden "yararlı bir korku" duyan hamkafalara somut bir örnek göstermek gerekince, "proletarya diktatorası" olarak nitelemesi,³² bu gerçeği değiştirmez.

Troçki, devrimin *birinci* aşamasında da, *İKDDD* yerine Komün *tipi* bir "proletarya diktatorası" ya da "işçi hükümeti" geçirmek isterken, Lenin'den ayrılır. *Kamenev*, "eski" bolşeviklerle birlikte, devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinde de, bu kez "demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştıran" Komün *tipi*, ama hiç bir zaman "işçi hükümeti" olmayan bir devrimci diktatora yerine, *İKDDD*'ni geçirmek isterken, Lenin'den ayrılır. Böylece, her ikisi de, kendileri gibi düşünenlerle birlikte, *İKDDD*'nin *leninist*, yani *gerçek* anlamını *anlayamama* *değişimini* (liyakatinin), deyim yerindeyse, tam bir eşitlik içinde paylaşırlar.

İKDDD, burjuva sınıf egemenliğinin son biçimini orunlar (temsil eder). *Proletarya ile Köylülüğün Devrimci Demokratik Diktatorası* başlıklı yapıtında, burjuva demokratik devrimden söz ederken: "Bu devrim olmaksızın, der Lenin, sosyalist devrim bakımından proletaryanın bağımsız bir sınıf örgütünün hiç bir ciddi gelişmesi düşünülemez." Sosyal-demokrasi, burjuva-demokratik devrime, yani burjuva cumhuriyetin kurulmasına, *etkin biçimde*, işte bu nedenle katılır: "Ama o, burjuva cumhuriyeti, yalnızca sınıf egemenliğinin son biçimi olarak, yalnızca proletaryanın burjuvaziye karşı savaşımına en elverişli alan olarak "onaylar". ... Cumhuriyet, zorunlu olarak bir hükümet içerir ve hiç bir sosyal-demokrat, bunun bir burjuva hükümet olacağından hiç bir zaman kuşku duymamıştır. Öyleyse, geçici bir devrimci hükümeti alkışlamakla, demokratik bir cumhuriyeti alkışlamak arasında ne fark var?"

Bu soruyu, bu ikisi arasında bir fark olmadığını anlamamakta direnen menşeviklere sorar Lenin. Gerçekten,

ama bunun olağanüstü koşullar içinde bir tek kentin ayaklanması olduğu bir yana bırakılsa bile, Komün çoğunluğu hiç bir zaman sosyalist değildi ve olamazdı da" ("Paris Komünü Üzerine", *agy.*, s. 378).

³² F. Engels, "Karl Marx'ın Fransa'da İç Savaşına Giriş"ini şöyle bitirir: "Sosyal-demokrat hamkafa, son zamanlarda proletarya diktatorası sözünden yararlı bir korkuya kapılmıştır. Eh peki, baylar, bu diktatoranın neye benzediğini bilmek ister misiniz? Paris Komününe bakın. Paris Komünü, proletarya diktatorasıydı" ("Paris Komünü Üzerine", *agy.*, s. 53).

"Martinov, (proletarya sosyalist devrim için savaştığı zaman) burjuva bir hükümete girmenin bir sosyaliste yaraşmadığından söz edildiğini duymuş, ve bunu, devrimci burjuva demokrasisiyle birlikte, demokratik bir devrime ve bu devrimin en yüksek noktasına varması için zorunlu diktatoraya katılmanın doğru olmadığı biçiminde 'anlamak'ta ıvencenlik göstermiştir."

Kısacası, *İKDDD*'nin bürünümü olan geçici devrimci hükümet, bir *burjuva hükümet* olacaktır. Bunu gözönünde tutarken, proletarya diktatorasının, devlet düzeyindeki burjuvazi diktatorasına, hükümet düzeyinde eklenmiş *demokratik önbelirtisi* olduğunu da unutmamalıyız, *İKDDD*'nin.³³

Lenin, aynı yazıda, *İKDDD* konusunda en küçük bir kuruntuya kapılmanın son derece zararlı olacağı yolunda bir uyarıda da bulunur:

"Yalnızca halkın engin çoğunluğuna dayanan bir devrimci diktatora az buçuk sağlam olacaktır. Oysa, proletarya bugün Rus nüfusunun azınlığından başka bir şey oluşturmuyor. O ancak, yarı-proleterler, yarı-patronlar yığınıyla, yani kentler ve kırlar yoksul küçük-burjuvazi yığınıyla birleşerek büyük, ezici bir çoğunluk durumuna gelebilir. Devrimci-demokratik diktatoranın, bu olanaklı ve istenir toplumsal taban bileşimi, elbette devrimci hükümetin bileşimi üzerinde etkili olacak, devrimci demokrasinin en alaca bulaca temsilcilerinin bu hükümete girmesini, hatta bu hükümet içinde üstünlük sağlamasını kaçınılmaz bir duruma getirecektir. Bu bakımdan en küçük bir kuruntuya kapılmamız son derece zararlı olurdu."

Lenin, bu yazıda, "proletaryanın, köylülükle birlikte, burjuva egemenliğinin son biçimi ve proletaryanın burjuvaziye karşı savaşımına en uygun düşecek biçim olan demokratik bir cumhuriyet kurmak için, diktatorayı bile bile üstüne alma"sından söz ederken, *İKDDD*'nin, burjuva sınıf egemenliğinin son biçimini orunladığını açıkça belirtir. Oysa, Paris Komünü *tipinde* bir devrimci diktatora olan *geçiş* evresi (geçiş n° 1) erklığı, Sovyetler erklığı, artık burjuva

³³ Bkz: *Leninist Diktatora Sorunsalı Üzerine Bir İrdeleme Girişimi* (İlk Varlıklar), *Ülke*, n° 3, s. 98.

egemenliğinin son biçimini değil, ama “proleterler ve yoksul köylüler diktatorası” olarak, proletarya egemenliğinin ilk biçimini orunlayacaktır.

İKDDD, bir *geçiş* erkliği olamaz; ancak bir *hazırlık* erkliği olabilir: Sosyalizm için savaşıma hazırlık erkliği.

“Köylü ayaklanmasının başarısı, der Lenin, *İki Taktikte*, demokratik devrimin yengisi, sosyalizm için gerçek ve kararlı bir savaşımın yolunu açacaktır.”

Geçiş, ister sosyalist devrime *öngelen* “geçiş evresi” (geçiş n° 1), ister sosyalist devrimi *izleyen* “geçiş dönemi” (geçiş n° 2, ya da, *tipik* olarak, proletarya diktatorası) anlamında alınsın, sosyalizm için (birincisinde sosyalist devrim, ikincisinde sosyalizmin kurulması için) “gerçek ve kararlı bir savaşım” dönemidir. *İKDDD*, işte bu savaşım dönemlerinden yalnızca birincisinin (geçiş n° 1) *yolunu açacaktır*; bu anlamda bir *hazırlık* erkliğidir. Demokratik devrimi, sosyalist devrimle *karıştırmamayı* bilen bir erklik. Oysa, *geçiş* evresinin devrimci diktatorası, tıpkı Paris Komünü gibi, demokratik devrimle sosyalist devrimi “*karıştırmamasını*” bilmelidir. Tıpkı Paris Komünü gibi, proletarya diktatorasının, ama henüz tohum durumunda bir proletarya diktatorasının *varlık* belirtisidir o — devlet düzeyinde gene de varlığını sürdüren ve artık kendisine eklenmesi olanaksız burjuvazi diktatorası altında kurulduğu için “tohum durumunda bir proletarya diktatorası”nın varlık belirtisi.

Gerçi *geçiş* evresinin devrimci diktatorası da, tıpkı *İKDDD* gibi, bir “devrimci demokrasi” organı olacaktır. Lenin, devrimci demokrasiden, 1905’te, tıpkı Marx’ın 1848’de söz ettiği gibi söz eder: *demokratik devrimler çağının* “devrimci demokrasi”sidir bu. Ama, Lenin’in 1917 martından sonra sözünü ettiği devrimci demokrasi, artık *bu* “devrimci demokrasi” değildir: devrimin ikinci aşamasının, sosyalist devrimin hemen öngünündeki, ‘bekleme odası’ndaki devrimci demokrasidir.³⁴ “Bugünkü Rusya’da, der Lenin, *Yaklaşan Yıkım ve Bu Yıkımı Önlemenin Yollarında*, demokrasi, gerçekten devrimci olmak için, proletarya ile sıkı sıkı-

³⁴ Bugün de devrimci demokrasi sözü edilir, örneğin “ileri demokrasi” belgisi kullanılırken, bunun ‘artık demokratik devrimler çağının değil, ama sosyalist devrimler çağının devrimci demokrasisi olduğu unutulmamalıdır.

ya birleşmeli, sonuna değin devrimci tek sınıf olarak yürüttüğü savaşımında onu desteklemelidir.” Artık “devrimci burjuva demokrasisiyle birlikte demokratik bir devrime ve bu devrimin en yüksek noktasına varması için zorunlu diktatoraya katılmak” sözkonusu değildir. Burjuva olmayan, *yeni*, proleter demokrasiye, *gerçek* demokrasiye yönelik bir demokrasidir, 1917 martından sonra Lenin’in sözkonusu ettiği devrimci demokrasi.

“İleriye, doğmakta olan, daha şimdiden bir demokrasi [“burjuva demokrasisi” anlayalım —K.S.] olmaktan çıkan —çünkü demokrasi halk egemenliği demektir, ve silahlı halk kendi kendisi üzerinde egemenlik uygulayamaz— yeni demokrasiye doğru bakmak gerek”, der Lenin, *Proletaryanın Devrimimizdeki Görevlerinde*, ve demokrasiyle, yineleyelim: burjuva demokrasiyle komünist parti arasındaki ilişkiyi belirlemek için, şöyle sürdürür: “Demokrasi terimi, komünist partiye uygulandığı zaman, yalnızca bilimsel açıdan doğru olmamakla kalmaz. Bugün, 1917 martından sonra, bu terim, devrimci halkın gözlerine takılmış, onu yeniyi özgürce, çekinmeden ve kendi öz girişkenliğiyle yapmaktan, yani “devlet” içinde *tek erklik* olarak tüm devletin “solmasının” habercileri olarak, işçi, köylü ve başkalarının vekilleri sovyetlerini örgütlemekten *alıkoyan* bir *gözbağı* demektir.”

Sosyalizme *geçiş* evresini, devrimin birinci aşamasıymış gibi gösteren, bu kez bu iki farklı şeyi birbiriyle karıştırma sonucu veren bir gözbağı, denebilirdi.

Kesintisiz “halk” devrimi sürecinin bütün devrimci uğraklarındaki bütün devrimci erkliklerden, neden her zaman *diktatora* olarak söz eder Lenin?

“Marx’ı okurken, kapitalist toplumda, her tehlikeli durumda, her ciddi sınıf çatışmasında, yalnızca ya burjuvazi diktatorası [*açık* burjuvazi diktatorası, anlayalım —K.S.] ya da proletarya diktatorasının [o, her zaman *açıktır* —K.S.] olanaklı olduğunu anlamamış olmak, Marx’ın siyasal ve iktisadal öğretilerinden hiç bir şey anlamamış olmak demektir.”

Böyle der Lenin, *Üçüncü Enternasyonal ve Tarihteki Yerinde*. Ve *Diktatora Tarihine Katkıda* da, aynı düşüncüyü, daha ayrıntılı bir biçimde okuruz.

“Gerçekten, devrim, artık kesin, söz götürmez bir güç durumuna geldiği zaman, liberaller bile onu “tanıdıkları” zaman, yönetici sınıflar ezilen yığınların yenilmez gücünü yalnızca saptamakla kalmadıkları, ama duydukları zaman, tüm sorun, —teorisyenler için olduğu denli, siyasaı pratik olarak yürüten kişiler için de—, devrimi sınıfsal bir açıdan doğru olarak tanımlamaya dayanır. Oysa, “diktatora” kavramı olmaksızın, bu belgin tanımı sınıfsal bir açıdan vermek olanaksızdır. Diktatora hazırlığı olmaksızın gerçekte devrimci olmak olanaksızdır.”

Devrimci proletarya ya da onun öncüsü için, proletarya diktatorasının seçilip seçilmemesi sözkonusu değil. Çünkü proletarya diktatorasının kurulup kurulmaması, onun önsel kararına bağlı değil. Ama proletarya ve öncüsünün devrim yapma yeteneği, proletarya diktatorasına hazır olup olmamasına bağlı.

III

Paris Komününü, Lenin, 1905'te İKDDD, 1917'de ise proletarya diktatorası olarak mı görüyordu?

Örneğin, 1905'te, *Sosyal-Demokrasi ve Geçici Devrimci Hükümet* makalesinde, “cumhuriyeti savunan ve ona yengi kazandıran Komün”den söz ederken, Birinci Enternasyonal üyesi Varlin'in Komüne katılmasını, proletaryanın demokratik bir devrime katılmasına koşut bir olgu olarak gösterir. Bu ve benzeri değerlendirmelerden, 1905'te Lenin'in Komünü, gerçeklikte burjuva sınıf egemenliğinin son biçimi olan İKDDD'nin bürünümü olarak düşündüğü izlenimini edinebiliriz.

Oysa, herkesin bildiği bir şeyi, Paris Komününün, hem de Engels tarafından, “proletarya diktatorası” olarak gösterildiğini, Lenin'in bilmediği, ya da bu son derece önemli sorun üzerinde, Engels'den farklı bir konumda bulunduğu, ama hem de bu denli önemli bir konuda, ona dil uzatır görünmemek için, bunu açıkça söyleyemediği düşünülemez. Düşünülmemelidir. Sosyalist bir girişim olduğundan kuşkusu yoktur Komünün. *İki Taktikte*, “Avrupa, demokratik devrimler çağında, çeşitli sosyalist devrim ve girişimler görmedi mi?” diye sorarken, her şeyden önce Paris Komününü düşünür.

Lenin, 1905'te İKDDD olarak görmez Komünü: ama, İKDDD olmamakla eleştirir.

Şöyle yazar *İki Taktikte*: “1871 Paris Komünü bizim için ne denli değerliyse, kendimizi onun yanlıgılarını ve içine konmuş bulunduğu özel koşulları incelemeden bağışık tutarak ona başvurmamız da o denli sakıncalıdır. ... Kararda [menşeviklerin “Konferans” kararı —K.S.] sözü geçen bu ‘devrimci komün’ üzerine kendisine soru soracak olan işçiye, konferansçı [sözkonusu “Konferans”a katılan menşevik —K.S.] ne diyecek? Ona yalnızca bir şey söyleyebilecek: Tarihin bu ad altında, o çağda, demokratik ve sosyalist devrim öğeleri arasında ayırım yapmasını bilmeyen ve yapamayan, cumhuriyet için savaşımın görevlerini, sosyalizm için savaşımın görevleriyle karıştıran, Versailles'a karşı gözüpek bir askersel saldırı düzenleyemeyen, Fransa Bankasına el koymama yanlışını yapan, vb. bir işçi hükümeti gördüğünü. ... Bizimkinin olmaması gereken bir hükümet oldu bu.”

“Bizimkinin olmaması gereken bir hükümet”. Çünkü, 1905'te, “bizimkinin”, gerçeklikte İKDDD'nin bürünümü olacak bir geçici devrimci hükümet olması gerekiyordu. Oysa Komün, cumhuriyet için savaşımın görevlerini, sosyalizm için savaşımın görevleriyle karıştıran bir “işçi hükümeti” oldu.³⁵ Demokratik devrimler çağında, yani zamansız bir sosyalist girişim, zamansız bir “proletarya diktatorası”. Paris Komününün, “işçi hükümeti” olarak, devlet düzeyinde, tohum durumunda da olsa, proletarya diktatorasını dışavurması, bu anlamda “proletarya diktatorası” olması, onu gerçeklikte olması gerektiği şey olmaktan uzaklaştırmış, başarısızlığına yolaçmıştır.

Çünkü: “Tam bir demokratik devrim için küçük-burjuva savaşımı, sosyalist bir devrim için proleter savaşımınla karıştıracak sosyalistin yolunu, siyasal batkı (iflas) bekler. Marx'ın bu uyarısı son derece doğru. Ama işte tam da bu nedenden ötürüdür ki, [menşeviklerin —K.S.] ‘devrimci komünler’ belgisi yanlıştır, çünkü tarihin sözünü ettiği komünlerin ta kendileri, demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştırmışlardır” (*İki Taktik*).

³⁵ Komünün bir “işçi hükümeti” olması, teorik bir zorunluluk değildi. Tarihsel bir zorunluluk oldu.

Bir başka deyişle, “demokrasi”nin sınırını aşmışlardır: İKDDD olamamışlardır.

*İki Taktik*in Komün eleştirisinde, “işçi hükümeti” bir yana bırakılırsa, devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresi devrimci diktatorası olarak, daha sonra, *Nisan Tezlerinden* sonra, *Taktik Üzerine Mektuplarda* da sözkonusu edilecek olan Sovyetler erklığı önerisinin, şimdilik *olumsuz* bir biçim altında hazırlanmakta bulunduğu söylenebilirdi.

Lenin, 1905’te, Paris Komünü girişimini, 1917’de kullanacağı terimlerle söylemek gerekirse, “devrimin birinci aşaması”nın, yani çağdaş burjuva-demokratik devrimin, sonuna değin götürülme girişimi olarak görüyordu. O dönemde Komüne yönelttiği tüm eleştiriler, ama övgüler de, hep bu görüşe dayanır. Örneğin, “*Paris Komünü ve Proletarya ile Köylülüğün Devrimci Demokratik Diktatorası*” *Makalesinin Sonucunda*, şöyle yazıyordu:

“... Bu açıklama bize daha sonra, Komünün üstesinden gelme zorunda kaldığı gerçek görevin, herşeyden önce sosyalist değil, ama demokratik diktatoranın gerçekleşmesi, bizim ‘asgari program’ımızın uygulanması olduğunu gösteriyor. Biz büyük 1871 savaşçılarından [menşeviklerin yaptığı gibi —K.S.] ‘Komün’ sözcüğünü almamalı, onların belgelerinden her birini körü körüne yinelememeli, ama Rusya’nın güncel durumuna yanıt veren ve proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorası olarak özetlenebilecek programı ve davranış belgelerini³⁸ açıkça uygulamalıyız.”

Ama Paris Komünü, proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorası olarak özetlenebilecek program ve davranış belgelerine indirgenemez; indirgenebilseydi, *İki Taktikte*, Lenin, Paris Komününü, demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştırmış olmakla eleştirmezdi.

Lenin, daha sonra, 1917’de, *Taktik Üzerine Mektuplar-*

³⁸ Komünün, “Rusya’nın güncel durumuna yanıt veren ve proletarya ile köylülüğün devrimci demokratik diktatorası olarak özetlenebilecek program ve davranış belgeleri” konusunda bir fikir sahibi olabilmek için, kuşkusuz Marx’ın “Fransa’da İç Savaş”ıyla birlikte, ama ondan önce, Gabriel Piero’nun, Paris Komünü üzerine yazdığı tarih özetini, özellikle bu özetin “Komünün Yapıtı” başlıklı bölümündeki “Demokratik Önlemler”i okumak yararlı olacaktır (“Paris Komünü Üzerine”, *agy.*, s. 23).

da, “Komün ne yazık ki sosyalizmi sokmakta çok gecikti” diye yazacaktır. “Komünün gerçek özü burjuvaların genellikle onu aradıkları yerde değil, ama özel bir *devlet* tipinin yaratılmasındadır. Oysa, bu tür devlet Rusya’da çoktan doğmuş bulunuyor: işçi ve asker vekilleri Sovyetleri.”

İşçi ve asker vekilleri Sovyetleri, devrimin birinci aşamasının “tamamlanması”nı simgeleyen ikili erklik döneminde, İKDDD’nin bürünümü olmuştu: ama son derece özgün, son derece beklenmedik bir biçimde gerçekleşen, ve bundan ötürü de varlığı, özellikle “eski” bolşeviklerce pek ayrımsanamayan İKDDD’nin bürünümü. Devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına, tüm erkliğin Sovyetlere geçmesiyle simgelenecek olan *geçiş* evresinde ise, artık İKDDD’nin bürünümü olmaktan çıkacak, ama henüz bir “işçi hükümeti”, ve bu anlamda bir proletarya diktatorası da olmayan, son derece özgün bir *geçiş* evresi erklığı durumuna dönüşecektir. Paris Komünü *tipinde* bir devrimci diktatora durumuna.

Lenin, Paris Komününe, şimdi devrimin birinci aşamasının devrimci erklığı olarak değil, ama birinci aşamadan ikinci aşamaya *geçiş* evresinin devrimci erklığı olarak bakar, ve, “ne yazık ki sosyalizmi sokmakta çok gecikti”, der. Tarihsel bir olgu olarak, Marx’ın sözünü ettiği “işçi hükümeti” olarak Paris Komününe en uygun düşecek bakış, sanırım bu bakıştır. Paris Komünü konusunda, Lenin’de 1905 ile 1917 arasında değişen, Paris Komününe bakış açısidir. Yoksa, Lenin’in Paris Komününü 1905’te İKDDD, 1917’de proletarya diktatorası olarak görmesi sözkonusu değildir.

“Eski” bolşevikler ve Kamenev, 1917’de, devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinde, Paris Komünü *tipinde* bir *geçiş* erklığı gerektiğini göremiyor, devrimin ancak birinci aşamasına uygun düşecek olan İKDDD’ni savunuyorlardı.

İki Taktikte, Lenin’in Paris Komünü karşısındaki tutumu da biraz buna benzer: 1905 Rus devrimi gerçekliği, “demokratik devrimler çağı” gerçekliğiyle birlikte, 1871 Fransa’sının, devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinde bulunduğunu görmesini engeller ve Paris Komününü, demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştırmış

olmakla eleştirir. Oysa, 1905-1907 Rus devriminde, “halk” devriminin birinci aşamasında, Rusya için gerçekten (Lenin’in eleştirdiği) Komün tipinde bir devrimci diktatora, demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştıran bir “işçi hükümeti” değil, ama tam bir demokratik devrim için küçük-burjuva savaşımı, sosyalist bir devrim için proleter savaşım ile karıştırmayacak, yani *bu anlamda Paris Komünü tipinde* olmayan bir devrimci diktatora, İKDDD’nin bürünümlü olacak bir geçici devrimci hükümet gerekiyordu.

Oysa, 1917’nin, tüm erkliği kendi ellerine alacak olan işçi ve asker vekilleri Sovyetleri, gerçeklikte Paris Komünü için de *teorik* bir zorunluluk olmayan “işçi hükümeti” dışında, Lenin’in 1905’te eleştirdiği Paris Komünü *tipinde* bir erklik oluşturacaklardır. *İktidar İkiliği Üzerinede*, Lenin şöyle yazar:

“Bu erklik, 1871 Paris Komünüyle *aynı tipte* bir erklik tir ve başlıca belirtici özellikleri de şunlardır: 1) Erklik kaynağı, bir parlamento tarafından daha önce tartışılmış ve onaylanmış bir yasa değil, ama halk yığınlarının dolaysız, yerel, aşağıdan gelen girişkenliği, yaygın bir deyim kullanmak gerekirse, dolaysız bir ‘zorlama’dır; 2) Halktan ayrı ve halka karşı kurumlar olan polis ve ordunun yerine, tüm halkın doğrudan silahlanması geçmiştir; bu erklik altında, kamu düzeninin korunmasını silahlı işçiler ve köylüler, silahlı halk, *kendileri* gözetirler; 3) Memurlar topluluğu da, bürokrasi de, halkın dolaysız erkliğiyle değiştirilmiş, ya da hiç değilse özel bir denetim altına konmuştur; yalnızca görevler seçimle gelinen görevler olmakla kalmaz, ama basit vekiller (*mandataires*) durumuna getirilmiş görevliler (*titulaires*) de, halkın ilk isteği üzerine görevden alınabilir (*révocable*) durumdadırlar; bunlar, yüksek maaşlı ‘arpalıklar’dan yararlanan ayrıcalıklı, burjuva bir topluluk olmaktan çıkıp, maaşları iyi bir işçinin alınmış ücretini geçmeyen ‘özel bir sınıf’ işçi durumuna gelirler.

“Özel bir devlet tipi olarak Paris Komününün özü işte burada, ve yalnızca buradadır.”

Paris Komününün özü burada, ve yalnızca buradaysa, Paris Komününün *özünde* ne “işçi hükümeti” var demektir, ne de “demokratik devrimle sosyalist devrimi karıştır-

mak”. O zaman, Paris Komünüyle *aynı tipte* bir erklik olmak, *tarihte* bir “işçi hükümeti” olarak gerçekleşen ve demokratik devrimle sosyalist devrimi *karıştırma* zorunda kalan Paris Komünüyle *özdeş* olma: proletarya diktatorası olma anlamında *özdeş* olma anlamına gelmez. Paris Komünü, gerçeklikte “işçi hükümeti” olduğu için değil, Lenin’in deyimiyile: “Paris Komünüyle *aynı tipte* olan erkliklerin başlıca belirtici özelliklerini”, Paris Komününün “özünü” taşıdığı (yani kendi kendisiyle *özdeş* olduğu, “*Paris Komünü*” olduğu) için değil, ama burjuvaziyi demokrasiden dışladığı için proletarya diktatorasıydı. Paris’teki “işçi hükümeti”, proletarya diktatorasını dışavuruyordu, çünkü burjuvaziyle, Versailles’daki burjuva hükümetle iç savaş durumundaydı. İç savaş durumunda bulunan yanlar, söylemek gereksiz, birbirlerini karşılıklı olarak demokrasiden dışalarlar.

Ama Paris Komünü *tipinde* bir erklik, Paris Komününün *özünü* taşıyan bir devrimci diktatora, “halk” devriminin çeşitli uğraklarındaki diktatorialardan biri olarak, Paris Komünüyle *aynı tipte* olduğu için, proletarya diktatorasının *bürünümü* olma, devlet düzeyinde proletarya diktatorasını dışavurma zorunda değildir.

Paris Komünü *tipinde* bir erklik olmak demek, gerçeklikte “halk” devriminin temel uğraklarından herhangi birinde, askersel ve bürokratik aygıtı yıkmakla görevli bir devrimci diktatora olmak demektir.

Öyleyse, İKDDD da, Paris Komünüyle *aynı tipte* bir erkliktir. Devlet düzeyindeki burjuvazi diktatorasına, hükümet düzeyinde *eklemlendiği* için, burjuva sınıf egemenliğinin son biçimini orunlar. Burjuvazi diktatorasına eklenir, çünkü devrimin birinci aşamasında yalnızca burjuvazi diktatorası *olanaklıdır*. Ve proletarya diktatorasıyla sonuçlanacak “halk” devrimi sürecinin ilk devrimci uğrağını oluşturan diktatora olarak da, gerçeklikte burjuva sınıf egemenliğinin son biçimini orunlamasına karşın, İKDDD, proletarya diktatorasının demokratik *önbeltirisi*dir.

Geçiş evresi erkliği de Paris Komünüyle *aynı tipte* bir erklik. Bunda kuşku yok. Devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinde, devlet düzeyinde varlığını gene de sürdüren burjuvazi diktatorasına *eklemlenmediği*

için, artık burjuva sınıf egemenliğinin son biçimini değil, ama proleter sınıf egemenliğinin ilk biçimini orunlayan devrimci diktatora. Burjuvazi diktatorasına eklememesi, artık burjuvazi diktatorasının değil, ama proletarya diktatorasının *olanaklı* olduğunu gösterir; bunun sonucudur. Ama, kendisine eklememesi artık olanaksız da olsa, devlet düzeyinde varlığını gene de sürdüren burjuvazi diktatorası altında kurulduğu için, *henüz* "tohum durumunda" bir proletarya diktatorasının *varlık belirtisidir*: artık yalnızca proletarya diktatorasının *olanaklı* olduğunu gösteren bir varlık belirtisi.

R(b)KP VII. Olağanüstü Kongresinde, Lenin, 8 Mart 1918 günü, proletarya diktatorasının Sovyetler erklığı tarafından uygulanması konusunda: "Biz bu işin, Paris Komünü tarafından izlenen yolun daha ileriye sürdürülmesi olduğunu düşünüyoruz" diyerek, bir yandan Komünü her şeyden çok bir *geçiş* evresi (geçiş n° 1) erklığı olarak görüyormuş izlenimini verirken, bir yandan da, tarihsel bir zorunluluk sonucu "işçi-köylü hükümeti" olamayan Paris Komününün bu *eksikliğini* de tamamladıklarını açıklamak ister gibidir.

Lenin'in *geçiş* evresinde, burjuva hükümete karşı tek seçenek olarak önerdiği Sovyetler erklığı, artık ne *İKDDD*, ama henüz ne de proletarya diktatorası olarak, sosyalist devrime (Lenin'in anladığı anlamda) *barışçıl*, yani iç savaşsız bir *geçiş* erklığı olacağı gibi, sosyalist devrimden *sonra*, devlet düzeyinde proletarya diktatorasının varlığını dışavuran bir "işçi-köylü hükümeti" olarak, proletarya diktatorasının bürünümü de olacaktır. Bu olanaklardan birincisi gerçekleşmemiş, ama ikincisi gerçekleşmiştir.

Lenin, gerçeklikte Sovyetler erklığını, hem *İKDDD*'nin, hem *geçiş* evresi (geçiş n° 1) devrimci diktatorasının, ve hem de proletarya diktatorasının (geçiş n° 2: "*geçiş dönemi*") bürünümü, gerçekleşme biçimi olarak düşünmüştür. Neden? Çünkü bu devrimci diktatorialar, bu diktatoriaları dile getiren "formül"ler, *Taktik Üzerine Mektuplarda* da açıklandığı gibi, yalnızca sınıflar arası bir ilişkiyi öngörürler, yoksa bu ilişkiyi somutlaştıran belirli bir siyasal kurumu değil. Aynı bir siyasal kurum, örneğin Sovyetler içinde, çeşitli sınıflar arası ilişkiler kurulabilir.

Aynı şey, bir siyasal kurum olarak, Paris Komünü için de düşünülebilirdi.

Paris Komününün "işçi hükümeti" olması, yineleyelim, teorik değil, tarihsel bir zorunluluk. Eğer tarihsel değil, ama teorik bir zorunluluk olsaydı, ve Troçki, proletarya diktatorasını, eğer "halk" devriminin *birinci* aşaması için öngörmemiş, eğer devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinin özgüllüğünü kavrayabilmiş ve gözönünde tutabilmiş olsaydı, o zaman ... o zaman troçkist sürekli devrim teorisiyle Paris Komünü arasında ilginç bir ilişki kurulabilirdi.

Ama böyle bir ilişki, gerçekleşmemiş koşullara bağlı kalıyor. Kurulmuyor.

IV

Proletaryanın devrimdeki görevi, askersel ve bürokratik aygıtı yıkmaktır. Bunu biliyoruz. Ve bu görevin, kendini "halk" devrimi sürecinin bütün devrimci uğraklarında (*moment*) koyduğunu da biliyoruz.

İlk olarak, *İKDDD*, bürokratik ve askersel aygıtın, devrimin birinci aşamasında yıkılması anlamına gelir. *Kadetlerin Yengisi ve İşçi Partisinin Görevlerinde*, Lenin, 1905 Sovyetleri üzerine şöyle yazıyordu:

"Yeni devrimci erklık organları, işçi, asker, demiryolcu, köylü, vb. Sovyetleri, tohum durumunda bir diktatora idiler. ... Ama bu yeni erklığın dayandığı ve dayanmaya yöneldiği güç, bir avuç askerin kavradığı süngülerin gücü değildi, 'polis komiserliği'nin gücü değildi, para gücü değildi, hangisi olursa olsun yerleşmiş eski kurumların gücü değildi. Hiçbiri değildi. Yeni erklığın yeni organlarının elinde ne silah vardı, ne para, ne de eski kurumlar. Güçlerinin ... eski zor araçlarıyla hiçbir ilişkisi, eski erklığın polissel ve öbür organları tarafından uygulanan baskı karşısında halkın pekiştirilmiş güvenliğinden başka, 'pekiştirilmiş güvenlik'le⁸⁷ hiçbir ilişkisi yoktu.

Öyleyse bu güç neye dayanıyordu? Halk yığınına da-

⁸⁷ Gericiliğin açık diktatora uygulamalarına "pekiştirilmiş güvenlik önlemleri" adını vererek, onlara bir "yasallık" kılıfı giydirmeye çalışan "kadet profesörler"e anıştırmada bulunuyor Lenin, onlarla eğleniyor.

yanıyordu. İşte bu yeni erklikle, eski erkliğin daha önceki bütün organları arasındaki temel ayırım. Eski erklik organları, azınlığın halk üzerindeki, işçiler ve köylüler yığını üzerindeki erklik organlarıydılar. Yeni erklik organlarıysa, halkın, işçilerin ve köylülerin, azınlık üzerindeki, küçük bir soylular ve ayrıcalıklı memurlar topluluğu üzerindeki erklik organlarıydılar. Halka karşı uygulanan diktatorayla, devrimci halk diktatorası arasındaki ayırım budur.”

Halkın, işçilerin ve köylülerin, azınlık üzerindeki, küçük bir soylular, ve ayrıcalıklı memurlar üzerindeki bu erkliğinin, bu devrimci halk diktatorasının, devlet düzeyinde değil, ama İKDDD'nin bürünümü olacak olan geçici devrimci hükümet düzeyinde sözkonusu olduğu gözden yitirilmemelidir. Gerçekten, İKDDD altında bürokratik ve askersel aygıt yıkılmış olacaktır: ama burjuva devlet aygıtı değil. Hatta 1905 Rusyasında, burjuva devlet aygıtının burjuva devlet aygıtı olarak kurulması, gerçeklikte İKDDD'nin yenisine dayanacaktır!

Ensonu, burjuva devlet aygıtı, burjuvazi diktatorası, askersel ve bürokratik aygıtsız da varolabilir. Öyleyse, askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması, tüm burjuva devlet aygıtının yıkılması anlamına gelmez. Marx'ın kendileri için “normal, ortalama, tipik” durumdan bir ayrıklama öngördüğü 19. yüzyıl 70 yılları Birleşik-Devletler ve İngiltere'si, askersel ve bürokratik aygıtsız burjuvazi diktatoraları idiler. Rusya, 1917 martından sonra, “erklik ikiliği” döneminde, bir bakıma askersel ve bürokratik aygıtsız bir burjuvazi diktatorası idi — devlet düzeyinde.

“Büyük toprak mülkiyetinin ödencesiz kaldırılışı ya da tahıl tekeli, vb. gibi reformların bu devlet aygıtı aracılığıyla yapılmasına kalkışmak, diye yazıyordu Lenin, *Devrimin Temel Sorunlarından Birinde*, büyük bir kuruntuya kapılmak, kendini ve halkı aldatmak demektir. Bu aygıt, Fransa'daki III. Cumhuriyet gibi, ‘kralızsız bir krallık’ olan bir cumhuriyet kurarak cumhuriyetçi bir burjuvaziye hizmet edebilir, ne var ki, sermaye haklarını, ‘çok kutsal özel mülkiyet’ haklarını kaldıran demiyoruz, ama gerçekten kısıan ya da sınırlayan reformları bile uygulamakta, kesin olarak yeteneksizdir.”

“Çok kutsal özel mülkiyet” haklarını gerçekten kısıan ya da sınırlayan reformları uygulayabilecek erklik, artık İKDDD değil, ama devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına geçiş evresi erkliği olacak olan Sovyetler erkliğidir. Lenin'in burada sözkonusu ettiği “bu devlet aygıtı”nın, askersel ve bürokratik aygıtı, hiç değilse, Petrograd'da yıkılmış bulunan bir devrimden sonra, Sovyetler erkliğinin artık olanaksızlığını gösterecek olduğu burjuvazi diktatorasından arta kalan şeyi orunlayan bir devlet aygıtı olduğunu unutmayalım.

Ama gene Lenin, “burjuva devlet makinesi”nden, *he-men bir anda* yıkılması gereken bu aygıttan söz ederken, *Devlet ve Devrimde*: “yani sürekli ordu, polis, bürokrasi” der. Proletaryanın görevi, sosyalist devrimde de, işte bu aygıtı yıkmaktır: askersel ve bürokratik aygıtı.

Ve bu aygıtın yıkılması, biliyoruz, tüm burjuva devlet aygıtının yıkılması anlamına gelmez.

Burada bir kısır döngü mü var? Proletaryanın, sosyalist devrimdeki görevi, burjuva devleti, burjuvazi diktatorasını yıkmak, proleter devleti, proletarya diktatorasını kurmak değil midir?

Bu soruyu yanıtlamak için, biraz baştan başlamak gerekiyor.

Burjuva devlet, sözcüğün gerçek anlamında bir devlettir. “Devlet, der Lenin, *Proletaryanın Devrimimizdeki Görevlerinde*, silahlı insan müfrezeleri tarafından yığınlar üzerinde uygulanan buyurganlık demektir.”

Sözcüğün gerçek anlamında devlet, daha genel bir deyişle, sömürücü azınlığın sömürülen çoğunluk üzerindeki buyurganlığını, diktatorasını sağlayan siyasal bir baskı makinesidir. Sözcüğün gerçek anlamında devletten sözedildiği zaman, devlet aygıtının, sömürücü bir azınlığın buyurganlığını sağlayan siyasal-bastırıcı yönü vurgulanmış bulunur. Oysa devlet aygıtının, içeriği genel kural olarak siyasal-bastırıcı yönüyle uyum durumunda bulunan iktisadal-örgütleyici bir yönü de vardır, ve bu yön, gerçeklikte, yani tarih içinde, onun siyasal-bastırıcı yönüne öngeldiği gibi, sosyalist devrimden sonra, “siyasal devlet” işlevini yitirdikten sonra da, artık siyasal-olmayan “devlet” olarak, “tüm dev-

letin büsbütün sönme" süreci içinde, varlığını bir süre daha sürdürecektir. Ama, devletin bu iki yönü, siyasal-bastırıcı yönüyle iktisadal-örgütleyici yönü bir arada bulunmadıkça, *siyasal* bir kurum olarak devletten, hele sözcüğün gerçek anlamında devletten söz etmek, olanaksızdır. Devleti, siyasal bir kurum olarak devlet, sözcüğün gerçek anlamında devlet, sınıfsal bir diktatora yapan şeyin, gerçeklikte onun siyasal-bastırıcı yönünün olduğunu, Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeninde* hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde belirtir.

Devletin iktisadal-örgütleyici yönünün, sosyalist devrimden sonra, artık sözcüğün gerçek anlamında devlet olmayan (çünkü sömürücü azınlığın buyurganlığında bulunmayan) "devlet" in siyasal-bastırıcı yönü işlevini yitirdikten sonra da varlığını sürdüreceğini, *Rusya Ulusal İktisat Konseyleri Birinci Kongresinde Yapılan Konuşmasında*, 26 Mayıs 1918, Lenin şu sözlerle belirtir:

"Ekim devriminin kazanımları ne denli yayılırsa, başlatmış bulunduğu dönüşüm ne denli derinleşirse, sosyalist devrim ve sosyalist rejimin kazanımlar temelleri ne denli sağlamlaşırsa, Ulusal İktisat Konseylerinin rolünün de o denli büyüyeceğinden, o denli artacağından hiç kuşku yok. Bütün devlet kurumları içinde, yerlerini koruyacak tek kurumlar olacaklardır bu konseyler. Sosyalist rejimin kurulmasına ne denli yaklaşırsak, ve salt yönetsel (*administratif*) bir aygıt, daha doğrusu yönetimden başka bir şeyle uğraşmayan bir aygıt ne denli az gereksinme olursa, bu konseylerin rolü de o denli önem kazanacaktır. Sömürücülerin direnci kesin olarak kırılacağı [*diktatora* gereksiz duruma geleceği —K.S.] zaman, emekçiler sosyalist üretimi örgütlemeyi öğrenecekleri zaman, bu sözcüğün dar, sınırlı, gerçek anlamındaki bu yönetim aygıtı, bu eski devlet aygıtı ölmeye çağrılacaktır; oysa Yüksek Ulusal İktisat Konseyi tipindeki aygıt, örgütlenmiş bir toplumun özel etkinliğinin yerini tutarak, büyümeye, gelişmeye ve güçlenmeye adaydır."

Saint-Simon'un o ünlü formülüne: "insanların yönetiminden, nesnelere yönetimine geçme" formülüne bir anıştırmada bulunuyor gibidir Lenin, bu parçada. (Bu formülü biraz teknokratik tınılı bulanlar vardır.) Lenin'in sözkonusu

ettiği, "sözcüğün dar, sınırlı, gerçek anlamındaki bu yönetim aygıtı", "ölmeye çağrılacak" olan "*bu eski devlet aygıtı*", devletin, ama artık sözcüğün gerçek anlamında devlet olmayan "devlet" in, siyasal-bastırıcı yönünden başka bir şey değildir.

Öyleyse, burjuva devlet aygıtının yıkılması, gerçeklikte *tüm* aygıtın değil, ama yalnızca burjuva siyasal-bastırıcı aygıtın, kısacası askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması anlamına gelecektir; iktisadal-örgütleyici aygıt özel olarak yıkılmayacak, ama içeriği yeni siyasal-bastırıcı aygıtla yeni bir uyum kurmak üzere, dönüşüme uğrayacaktır.

Peki, *Devrimin Temel Sorunlarından Birinden* yukarıda aktarılan parçada, Lenin, *askersel ve bürokratik aygıt yıkıldıktan sonra da*, "çok kutsal özel mülkiyet" haklarını gerçekten kısıt ya da sınırlayan reformları bile uygulamakta kesin olarak yeteneksiz o burjuva devlet aygıtının yıkılmasını istemiyor muydu? Hayır. Bir kez, askersel ve bürokratik aygıt tüm ülke ölçüsünde değil, belki yalnızca Petrograd'da yıkılmıştı. Bir başka deyişle, "erklilik ikiliği" döneminde, işçi ve asker vekilleri Sovyetleri çerçevesinde "son derece özgün" bir biçimde gerçekleşen *İKDDD*, askersel ve bürokratik aygıtı, gerçekleştirebildiği kadarıyla yıkmış, deyim yerindeyse, "cürmü kadar yer yakmıştı". İkincisi, eğer proletarya diktatorasının görevi gerçekten *tüm* burjuva devlet aygıtını yıkmaksa, Lenin sözkonusu parçada *tüm* burjuva devlet aygıtının yıkılmasını isteyemezdi. Çünkü *Devrimin Temel Sorunlarından Birinde* sözkonusu edilen erklilik, proletarya diktatorası değil, ama *geçiş* evresinin Sovyetler erkliliğidir.

Ve *geçiş* evresinin, henüz proletarya diktatorası olmayan devrimci diktatorasından, ancak askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması istenebilir. Bu bağlam içinde, devlet aygıtının yıkılması, askersel ve bürokratik aygıtın yıkılmasından başka bir anlama gelemez.

Ama proletarya diktatorası da, *tüm* burjuva devlet aygıtını yıkarken, gerçeklikte yalnızca askersel ve bürokratik aygıtı yıkabilir. Çünkü, anımsıyoruz, her gerçek "halk" devriminin ilk koşulu, bürokratik ve askersel makineyi yıkmaktır. Çünkü, gene anımsıyoruz, proletaryanın devrimdeki gö-

revi, bürokratik ve askersel makineyi yıkmaktır. Gene de, bürokratik ve askersel makinenin yıkılmasına *indirgenemeyecek* bir “*tüm* burjuva devlet aygıtının yıkılması” sorunu vardır leninist diktatora sorunsalında.

“Tüm erklik”, der Lenin, gene *Rusya Ulusal İktisat Konseyleri Birinci Kongresinde Yapılan Konuşmasında*, ve şöyle ekler: “Bu kez yalnız siyasal erklik değil, hatta daha çok iktisadal erklik, yani, insanların günlük yaşamının en derin temellerine dayanan erklik...”

Diktatora, sözcüğün dar, gerçek, *bilimsel* anlamıyla, yalnızca hükümet düzeyinde değil, devlet düzeyinde de, siyasal erklik, ama *dikkat*: demokrasiden dışlayıcı siyasal erklik anlamına gelir. Siyasal erklik, “ortalama, normal, tipik” durumda, iktisadal erklikle örtüşür. Devlet erkliği, sözcüğün gene dar, gerçek, *bilimsel* anlamında, iktisadal erklikle *örtüşen* siyasal erklik anlamına gelir. Devlet erkliğiyle siyasal erklik arasında, bu açıdan bir ayırım yapılabilir. Siyasal erklik, iktisadal erklikle, ya da tersine, iktisadal erklik, siyasal erklikle örtüşmediği sürece, *Gotha Programının Eleştirisinde* sözkonusu edilenden daha genel anlamda bir *siyasal geçiş döneminden* sözedilebilir. Proletarya diktatorası, işte bu anlamda da bir siyasal geçiş dönemidir.

Peki, proletarya diktatorası, *tüm* burjuva devlet aygıtının yıkılması anlamına gelmez mi? Ya da, *tüm* burjuva devlet aygıtının yıkılması *da*, gerçekten yalnızca askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması anlamına mı gelir?

Lenin, örneğin, *Komünist Enternasyonalin İkinci Kongresinin Görevleri Üzerine Tezlerinde*: “parlamentar, hukuksal, askersel, bürokratik, yönetsel, belediyesel, vb. tüm burjuva devlet aygıtının dipten doruğa yıkılması”ndan söz ederken, sanki yalnızca askersel ve bürokratik aygıtın yıkılmasından daha çok bir şeyden sözeder gibidir.

Örneğin, *Dönek Kautsky*'de, “eski burjuva aygıt” der, ve bu aygıtın içeriğini de şöyle belirler: “bürokrasi, servet, burjuva eğitim, ilişkiler, vb. ayrıcalıklar (burjuva demokrasi ne denli gelişmişse, bu gerçek ayrıcalıklar da o denli çeşitlidirler).”

Gerçek ayrıcalıklar. Ama hemen sonra, şöyle ekler: “bütün bunlar Sovyet rejiminde ortadan kalkmış bulunur.”

Kurucu Meclis Seçimleri ve Proletarya Diktatorasında da şöyle okuruz:

“Rus proletaryası, hemen, devlet gücünü ele geçirdikten birkaç saat sonra, eski devlet aygıtının dağıtıldığını ve *bütün erkliğin Sovyetlere* geçirildiğini ilan etmiştir; ve sovyetlere yalnızca emekçi ve sömürülen halk girebiliyor, her türden bütün sömürücüler dışalanıyordu.”

Bütün sömürücülerin sovyetlerden dışalanması. Bunu, kısaca, “burjuvazinin demokrasiden dışalanması” biçiminde de formüllendirebiliriz.

Rus proletaryası, Ekim Devriminde, devlet gücünü ele geçirdikten birkaç saat sonra, bütün erkliğin sovyetlere geçirildiğini ilan ederken, burjuva bürokratik ve askersel aygıtın, “erklik ikiliği” döneminde başlayan yıkılışını tamamlamaktan başka ne yapıyordu?

Bu soru şöyle de sorulabilirdi:

Rus proletaryası, Ekim Devriminde, devlet gücünü ele geçirdikten birkaç saat sonra, bütün erkliğin sovyetlere geçirildiğini ilan ederken, bu işi “her türden bütün sömürücülerini” sovyetlerden dışalayarak, bir başka deyişle, burjuvaziye demokrasiden dışalayarak yaparken, böylece proletarya diktatorasını kurarken, gerçeklikte *tüm* burjuva devlet aygıtını yıkmaktan başka ne yapıyordu?

Rus proletaryasının devlet gücünü ele geçirmesinden bir yıl kadar sonra, *Dönek Kautsky*'de, Lenin, sömürücülerin bir anda bozguna uğratılabileceklerini, ama bir anda yok edilemeyeceklerini belirtiyor, ve söylemini şöyle sürdürüyordu:

“Büyücek bir ülkenin bütün toprak sahipleriyle bütün kapitalistleri bir anda mülksüzleştirilemez. Sonra, tek başına mülksüzleştirme (kamulaştırma), hukuksal ya da siyasal bir eylem olarak, sorunu çözmekten uzaktır, çünkü büyük toprak sahipleriyle kapitalistleri gerçekten *görevden almak*, onları fabrikaların ve yurtlukların (büyük çiftliklerin) bir başka yönetimi—işçi yönetimi—ile gerçekten *değiştirmek* gerekir. Uzun kuşaklar boyunca, eğitimleri, yaşama biçimleri ve kazanılmış alışkanlıkları aracılıyla sivrilmiş bulunan sömürücüler ile, büyük çoğunluğu en ileri ve en demokratik burjuva cumhuriyetlerde bile beli bükülmüş,

kültürsüz, bilisiz, ürkek, bölünmüş kalan sömürülenler arasında, eşitlik olamaz. Devrimden uzun zaman sonra da sömürücüler zorunlu olarak bir dizi gerçek ve önemli üstünlükleri korurlar: paraları (bir anda ortadan kaldırılması olanaksızdır), çoğu kez pek çok taşınır malları kalır; ilişkileri, örgüt ve yönetim alışkanlıkları, bütün yönetim “sır”-ları konusundaki bilgileri (gelenekler, yöntemler, araçlar, olanaklar) kalır; yüksek eğitimleri, (yaşam ve ideolojisiyle burjuva olan) yüksek teknik personelle yakınlıkları kalır; son derece yüksek bir askerlik sanatı deneyleri (çok önemlidir bu) kalır, vb., vb.”

Proletarya diktatorasının, öyleyse tüm burjuva devlet aygıtının dipten doruğa yıkılması zorunluluğunun gerekçelerini verdiği bu parçada da, Lenin, burjuva devlet aygıtının yıkılması konusunda, askersel ve bürokratik aygıtın yıkılmasından daha çok bir şeyden söz ediyormuş gibi görünebilir.

Askersel ve bürokratik aygıtın yıkılmasının, her gerçek “halk” devriminin, öyleyse proletarya öncülüğünde kesin bir yengiye (İKDDD) götürülen burjuva demokratik devrimin de ilk koşulu olması, bu görünüşü pekiştirebilir. “Halk” devriminin temel devrimci uğraklarından biri olan *geçiş* evresi erkliliğinin de bu işle görevli olması, ek bir kanıt oluşturabilir.

Bütün bunlar olabilir. Askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması, *her* gerçek “halk” devriminin ilk koşuludur. “Burjuva parlamenter cumhuriyetten krallığa dönüş çok kolaydır, diye yazar Lenin, *Proletaryanın Devrimimizdeki Görevlerinde*; çünkü, der, tüm baskı aygıtı: ordu, polis, bürokrasi, olduğu gibi kalır. Komün ve, işçi, asker, köylü, vb. vekilleri sovyetleri, bu aygıtı parçalar ve kaldırır.”

O zaman, sosyalist devrime öngelen bu iki devrimci diktatora tipiyle, proletarya diktatorası arasında, burjuva devlet aygıtını yıkmak bakımından, nasıl bir ayırım kalacak?

Gerçekten, *alışılmış* tipte, yani *burjuvazi öncülüğünde* gerçekleştirilmiş bir burjuva demokratik devrimden sosyalist devrime geçilmesi durumunda, burjuva devlet aygıtının yıkılması sorunu, proletaryanın karşısına askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması sorunu olarak dikilebilir.

Ama, *alışılmamış* tipte, yani İKDDD ile taçlanmış, so-

nuna değin giderek tamamlanmış bir burjuva demokratik devrimi, ya da, askersel ve bürokratik aygıtın yıkılmasına ilişkin *eksikliği*, devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinde tamamlanan gene *alışılmış* tipte bir burjuva demokratik devrimi izleyecek bir sosyalist devrimde, *tüm* burjuva devlet aygıtının yıkılması sorunu nasıl çözülecek? Gerçi bu durumda, sosyalist devrime *barışçıl* bir geçiş olanağı son derece büyümüş bulunur. Ama *barışçıl* geçiş, proletarya diktatorasını her zaman dışalamaz: bu anlamda, ama yalnızca bu anlamda, her zaman “demokratik” (yineleyelim: proletarya diktatorasız) bir geçiş anlamına gelmez. Ve proletarya diktatorasının kurulması demek, *tüm* burjuva devlet aygıtının yıkılması demektir. Oysa, askersel ve bürokratik aygıt, önceden yıkılmış bulunmaktadır. Öyleyse?...

Burada bir “kısır döngü” görecektir olanlar, bundan kurtulmak için burjuva devletin yıkılış sürecinden söz edeceklerdir. Oysa, burjuva devletin yıkılışı bir *süreç* değil, ama siyasal bir *uğraktır*. Burjuvazi demokrasiden dışalanmadıkça, sözkonusu edilmemesi gereken bir uğrak. Çünkü askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması, ya da *daha önce* yıkılmış bulunması, burjuvazi demokrasiden dışalanmadıkça, *tüm* burjuva devlet aygıtının yıkılması anlamına gelmez. Ve burjuvazi demokrasiden, *hemen, bir anda*, “proletarya devlet gücünü ele geçirdikten birkaç saat sonra” dışalanır. Burjuva devletin yıkılışı, bu anlamda siyasal bir uğraktır. Burjuva devlet aygıtının yıkılışı, sınıfların ortadan kalkma ve *tüm* “devlet”in “sönme” süreciyle karıştırılmamalıdır. Burjuva devlet aygıtının “yıkılış süreci”nden söz etmek, bütün bu sorunlara, bir başka deyişle, leninist diktatora sorunsalına ilişkin teorik bir kavrayış eksikliğini dışavurur.

Örnek: *Balibar*. “Proletarya diktatorası, der Balibar bu konuya ilişkin yapıtında (*agy.*, 24 n°lu nota bakınız), burjuva devlet aygıtının yıkılması, yeni tip bir devlet aygıtının kurulmasıdır; ama burjuva devlet aygıtının *bütün* yönleri aynı biçimde, aynı yöntemlerle, aynı düzende (*rythme*) yıkılamazlar” (s. 93).

Yarısı balık, yarısı insan: yarısı doğru, yarısı yanlış.

Ama devam edelim. Burjuva devlet aygıtının yıkılması, Balibar'a göre, ancak uzun bir sınıf savaşımı ile gerçekleştirilebilir; bu savaşım, devrimden önce hazırlanır ve en keskin biçimine devrimden sonra, proletarya diktatorası döneminde varır. Bunun tersini düşünmek, antiparlamenter alıktır (s. 99-100).

"Her devlet aygıtı, diye sürdürür daha ilerde, yeni bir sınıflar savaşımının, karşıt toplumsal ilişkilerin varlığı olgusunu açığa vurur. ... Her devlet aygıtı, proleterler onu kapitalistlere karşı kullanmış olsalar bile, henüz burjuva bir nitelik taşır. Komünizm, tüm halkın devleti değil, devletin sonudur" (s. 121).

Karşıt toplumsal ilişkilerin varlığı olgusunu açığa vuran her devlet aygıtı, genel kural olarak, bir diktatoranın varlığını da açığa vurmuş olur. Proletarya diktatorası, henüz burjuva bir nitelik taşır. Ama bu, burjuva devlet aygıtının henüz yıkılmadığı anlamına gelmez. Komünizm, elbette tüm halkın devleti değildir. (Balibar, burada havaya yumruk sallıyor.) Ama bu da, "tüm halkın devleti"nin (sosyalist genel halk devletinin de denebilirdi) yadsınmasını doğrulamaz. Artık karşıt olmayan çelişik toplumsal ilişkilerin varlığını dışavuran, hem de başlangıçta "siyasal" bir devlettir "tüm halkın devleti". Sönme sürecinin bir yerinde, önce artık siyasal olmayan bir "devlet" durumuna dönüşür, sonra, tam komünizmde, "bütünü söner". Eğer sönene değin "burjuva" bir nitelik taşıyorsa, "tüm halkın devleti, ya da güncel bir deyişle, sosyalist genel halk devleti de, "emeğe göre bölüşüm" ilkesinin gerçekleştiricisi olarak, en azından "siyasal devlet" kaldığı sürece, burjuva bir nitelik taşıyacaktır. Bu, burjuva devletin yıkılmasının bir süreç olduğu, ve bu sürecin de, devletin "sönme" süreciyle örtüştüğü anlamına gelmez. Balibar, burjuva devlet aygıtının, tüm olarak komünizmde yıkılacağını düşünüyor. Böylece, burjuva devletin yıkılma "süreci"ni, —ki gerçeklikte siyasal bir uğraktır,— "tüm devletin sönme süreci"yle özdeşleştiriyor.³⁸

³⁸ Burjuva parlamenter devlet aygıtının yıkılması, Althusser'e göre de, gerçeklikte kimseyi ürkütmemesi gereken bir süreç olacaktır.

"Burjuva parlamenter devlet aygıtının yıkılması için Lenin ne öneriyor?"

Oysa, sosyalist devrimde burjuva devlet aygıtının yıkılması, proletarya diktatorasının kurulması, bir başka deyişle, burjuvazinin demokrasiden dıştalanmasından başka bir anlama gelmez. (Balibar'a antiparlamenter alıktık gibi görünen şey de, işte bunun böyle olduğuna inanmak; çünkü o, gerçeklikte proletarya diktatorası olmayan bir şeye proletarya diktatorası olarak bakmakta kararlı!) *Yıkılan*, daha önce yıkılmış bulunan, ya da yıkılması tamamlanan, gene askersel ve bürokratik aygıttır. Askersel ve bürokratik aygıtın yıkılması, "halk" devriminin daha önceki devrimci diktatoralarında, burjuvazi demokrasiden dıştalanmadığı içindir ki, burjuvazi diktatorasının ya da burjuva devlet aygıtının yıkılması anlamına gelmez. "Demokratlaştırılması" anlamına gelir. Ve sosyalizme barışçıl ve "demokratik" bir geçiş sözkonusu olabileceği zaman, askersel ve bürokratik aygıt temelden yıkılabilirse bile, burjuvazi demokrasiden dıştalanmayacağı için (yineleyelim: "demokratik" geçişin anlamı budur), bu tüm burjuva devlet aygıtının yıkılması anlamına gelmeyecektir. Gene de, proleter devlet, artık ilk kez diktatora olmayan bir "devlet" olarak, burjuva devletten bu kez sözcüğün tam anlamıyla "temelden farklı" bir devlet olmayan "devlet" olacaktır.

Öyleyse sosyalist devrimde de, ister proletarya diktatoralı, ister proletarya diktatorasız olsun, her gerçek "halk" devriminde olması gerektiği, ve "ilk koşul" olarak gerektiği gibi, askersel ve bürokratik aygıttan başka bir "aygıt" yıkılmayacaktır.

Lenin, artık ayrıklaması olmayan bir kural olarak, yalnızca zora dayanan devrim³⁹ ve proletarya diktatorası kur-

diye sorar. 22. Kongrede, ve şu yanıtı verir:

"1. Yasama ile yürütme arasındaki güçler ayrılığının ortadan kaldırılması; 2. Bu ayrılığın dayandığı (teorik, pratik) işbölümünün ortadan kaldırılması, ve herşeyin üstünde de, 3. Halk yığınlarını parlamenter aygıttan ayıran burjuva kopukluğun ortadan kaldırılması.

Bir yokolma ile hiçbir ilgisi olmayan, ama halk yığınlarına sıkı sıkıya bağlı bulunan yeni bir sınıfın egemenliğinin yeni kazanması için, varolan bir aygıtı yeni bir biçime sokan, devrimden geçinen çok özel bir 'yıkma'dır bu' (22 ème Congrès, Maspero 1977, pp. 53-54).

Yeni devrimci devletin daha sonraki "sönme"siyle sıkı bir ilişki içinde bulunan bir "yıkılma"dır, Althusser'de burjuva devlet aygıtının yıkılması. Marx ve Lenin, burjuva devletin "yıkılma"sını, ona göre, tüm devletin "sararıp solması" ve "sonu" temeli üzerinde düşünmüşlerdir.

³⁹ Kaldı ki, Lenin, devrimin barışçıl gelişme olanaklarını ortadan kaldıran

ma girişimini devrimcilik, gerisini II. Enternasyonal kahramanlarının reformist düşleri saydığı içindir ki, proletarya diktatorasının kurulması, burjuvazinin demokrasiden dıştalanması anlamında, *tüm* burjuva aygıtının yıkılma *zorunluluğundan* sözeder.

Burjuva devlet aygıtının yıkılması, proletarya diktatorasının kurulması anlamında, gerçeklikte onun *tersine* çevrilmesidir. Tersine çevrilme, sömürücü bir azınlığın sömürülen bir çoğunluk üzerindeki diktatorasının, sömürülen bir çoğunluğun sömürücü bir azınlık üzerindeki diktatorası durumuna dönüşmesi olarak, sözcüğün gerçek anlamında devlet olmaktan çıkma, artık sözcüğün gerçek anlamında devlet olmayan bir “devlet”e dönüşme anlamına gelebilir, ama “sönmeye başlama” anlamına gelemez. Proletarya diktatorası, “sönme” sürecini, bu anlamda *erteler*.

Tersine çevrilme, bir devlet biçimi olarak demokraside büyük bir dönüşüm anlamına gelir. Gene de, “her devlet gibi bir diktatora” olan proletarya diktatorasında, artık diktatora *da* olmayan ilk “devlet” anlamında, ama salt bu anlamda, *niteliksel* bir farklılıktan söz edilemez. Demokrasinin, proletarya diktatorasının kurulması üzerine uğrayacağı büyük dönüşümle, gerçek halk demokrasisinin artık diktatorial olmayan niteliği arasında, işte bu anlamda, temelden bir ayırım vardır.

Öyleyse, proletarya diktatorasının, *tüm* burjuva devletin yıkılması anlamına gelen kuruluşu, burjuva devlet aygıtının, gerçeklikte yok olmasını değil, ama tersine çevrilmesini öngerektirir. Proletarya diktatorasını *zorunlu* kılan koşullar, gerçeklikte yalnız tüm burjuva devlet aygıtını değil, ama *tüm* devleti ortadan kaldıracak olan “sönme” sürecinin başlamasını erteler. Proletarya diktatorasının, burjuva devletin *tam karşıtı* niteliğiyle, proleter devletin *tipik* biçimi olarak düşünülmesi, gerçeklikte proleter devletin, burjuva devletten, artık diktatora da olmama anlamında *nitelikçe* de farklı olmasını engelleyen *nesnel* koşulların varlığına bağlıdır.

“Temmuz Günleri”nden (4-5 temmuz 1917) sonra bile, son derece ender ve son derece değerli bir ayrıklama olarak, barışçıl devrim olanağını, en azından iki kez kabul etmişti.

Örneğin Lenin, gene *Yüksek Ulusal İktisat Konseyleri Birinci Kongresinde Yapılan Konuşmasında*, şöyle diyordu:

“Sosyalizmi, ona düşman olan ögelere dayanarak gerçekleştireceğiz, çünkü sermaye önem bakımından ne denli artarsa, burjuvazinin boyunduruğunu ve işçilerin ezilmesini de o denli artırır. Erklik, bugün olduğu gibi, proletarya ile yoksul köylülüğün ellerinde bulunduğu ve önüne bu yığınların desteğine sahip bulunan görevleri koyduğu zaman, bu sosyalist reformları burjuva uzmanlar, o burjuva toplum içinde eğitilmiş, başka çevre görmemiş, başka bir toplumsal çerçevede düşünemeyen uzmanlar yardımıyla gerçekleştirmek bizim için zorunludur; bundan ötürü, bu insanlar son derece içten ve görevlerine bağlı oldukları zaman bile, hatta bu durumda bile, binlerce burjuva önyargıyla dolu, can çekişen, dağılan, ve bu nedenle de zorlu bir direnç gösteren burjuva topluma, kendileri için bile anlaşılmaz binlerce iplikle bağlandırlar.”

Sosyalizmi, kuşkusuz başka koşullarla da birlikte, ona *düşman* ögelere, burjuva toplumdan başka çevre görmemiş, başka bir toplumsal çerçevede düşünemeyen, vb. ögelere dayanarak gerçekleştirmeyi *zorunlu* kılan koşullar, sosyalizme “demokratik” (yineleyelim: proletarya diktatorasız) bir geçişi *olanaklı* ve *olası* kılacak koşullar değildir.

V

Çağdaş kapitalist ülkeler komünist partilerinin güncel “ileri demokrasi” yönelimiyle leninist diktatora sorunsalı arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Bir başka deyişle, leninist diktatora sorunsalı çerçevesinde, bu yönelimi nasıl değerlendirmek gerekir? İleri demokrasi adına önerilen “ileri demokratik erklik”, nasıl bir erkliktir?

İleri demokrasi, çağdaş kapitalist ülkelerde henüz bir gerçeklik değil, ama sosyalizme doğru ilerleme zorunluluğunun öngerektirdiği ve bir “geçiş dönemi” olarak tasarlanan bir gereksinmenin dışavurumu.

İleri demokratik erklik, ister proleter destek ya da katılımlı bir burjuva hükümet anlamında, isterse burjuva katılımlı “ulusal demokratik cephe” (UDC) türü, ya da salt

emekçi sınıf ve katmanların oruncularından (temsilcilerinden) oluşan “birleşik emek cephesi” (BEC) türü bir emekçi hükümet anlamında bir “koalisyon hükümeti” olarak düşünülün, her durumda, burjuva sınıf egemenliğinin son biçimini orunlayan, burjuvazi diktatorasına *eklemlenmiş*, gerçek bir “halk” devrimi uğrağı olarak askersel ve bürokratik aygıtı yıkmayı amaçlamakla birlikte, görevi burjuvazi diktatorasını yıkmak değil, ama daha da *demokratlaştırmak* olan bir erkliktir. Bu bakımdan, *İKDDD*’na benzer. Onun gibi, bir devrimci demokrasi organıdır. Ama, özsel olarak demokratik devrimler çağının, ya da daha özgül bir belirlemeyle, devrimin birinci aşamasının devrimci demokrasi organı olan *İKDDD*’nin tersine, “ileri demokratik erklik”, önce kapitalizmden sosyalizme geçiş çağının, sonra da, gene daha özgül bir belirlemeyle, bir “geçiş dönemi”nin, daha doğru bir deyişle, devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresinin devrimci demokrasi organı olarak, *İKDDD*’dan ayrılır.

“İleri demokratik erklik” ve *İKDDD*’nin bu benzerlik ve ayrılıklarıyla, gene “ileri demokratik erklik”, ve Lenin’in devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresi için öngördüğü, demokratik devrimle sosyalist devrimi bir anlamda karıştırmayı gereken Sovyetler erkliğı tipinde bir devrimci diktatoranın benzerlik ve ayrılıkları arasında *çarpaz* bir ilişki kurulabilir. Şöyle ki, bir *geçiş* erkliğı, devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına *geçiş* evresi erkliğı olarak, leninist *geçiş* evresi diktatorasına benzer. Ama, burjuva sınıf egemenliğinin son biçimini orunlayan, burjuvazi diktatorasına, burjuva devlete *eklemlenmiş*, gerçek bir “halk” devrimi uğrağı olarak askersel ve bürokratik aygıtı yıkmayı amaçlamakla birlikte, görevi burjuvazi diktatorasını, burjuva devleti yıkmak değil, ama daha da demokratlaştırmak olan bir erklik niteliğıyle, Sovyetler erkliğı tipi leninist *geçiş* evresi diktatorasından ayrılır.

“İleri demokratik erklik”, devrimin birinci aşamasının devrimci erkliğı, yani *İKDDD* değil. Bu, kesin. Ama, sonuna değin gitmeden, Lenin’in deyimiyle, *alışılmış* biçimde “tamamlanmış” bulunan birinci aşamayı, bu kez sonuna değin götürerek gerçekten *tamamlanmakla* yükümlendirilmesi ge-

rekecek bir erklik de değil. Çünkü, birinci aşamanın sonuna değin götürülerek *gerçekten* tamamlanmasını zorunlu kılacak bir neden, “ileri demokratik erklik”i değil, *İKDDD*’nin doğrudan bürünümü olacak bir erkliğı gerektirirdi. “İleri demokratik erklik”, eğer *İKDDD* olsaydı, “ileri demokrasi” derken, şeylerin yalnızca *adı* değiştirilmiş; adı değiştirilmekle, şeylerin kendilerinin de değiştikleri sanılmış olurdu. “İleri demokratik erklik”, en azından, devrimin, sonuna değin gitmeden de “tamamlanmış” bulunan, ve sonuna değin gitmeden de *tamamlanmasını* beklemek için de *devrimci* bir gereğe sahip herhangi bir neden bulunmayan birinci aşamasından *sonra* sözkonusu olabilecek bir erkliktir.

“İleri demokratik erklik”, Lenin’in, “halk” devrimi sürecinde sosyalist devrime öngelen temel uğrakların siyasal erklikleri olarak tasarladığı devrimci diktatoraların ikisiyle de *örtüşmez*. Bunlardan hiç birinin bürünümü, hiç birinin dışavurumu değildir. Ve çağdaş bir gereksinmenin dışavurumu olduğuna göre, böyle olması da doğaldır. Ama bu doğruluk, “ileri demokratik erklik” tasarımının, leninist diktatora sorunsalı *dışında*, ona *yabancı* bir tasarım olduğu anlamına da gelmez. Gerçeklikte, komünist bir girişim sözkonusu olduğuna göre, daha çok, ancak bu sorunsal içinde kavranabilecek bir tasarım olduğu anlamına gelir.

Bu, böyle. Buna karşılık, “ileri demokratik erklik”le, Kautsky’nin 1922 yılında savunduğu “koalisyon hükümeti” arasında, daha dolaysız bir ilişki kurulabilir.

Kautsky, *Proleter Devrim ve Programımız* açıklamasında, sosyalist katımlı bir burjuva hükümetin kurulmasına yol açabilecek koşulların bir çözümlemesini yapar ve böyle bir hükümetin, salt sosyalist bir hükümetin kurulmasına erişmek için bir *araç* olabileceğini ileri sürer.

“Koalisyon siyasasının bizim saflarımızdaki düşmanları, diye yazar, ona karşı olsa olsa salt sosyalist bir hükümetin üstünlüklerini ileri sürebilirler. Ama bu karşılaştırma anlamdan yoksundur, çünkü hiç bir sosyalist, salt sosyalist bir hükümet kurulabileceği bir durumda, bir koalisyon hükümetini yeğ tutmazdı. Bize sosyalizm yolunu yalnız böyle salt sosyalist bir hükümet açabilir; kapitalist üretim sürecinin toplumsallaştırılması yolunda gözüpek ve sistemli bir

biçimde yalnız böyle bir hükümet ilerleyebilecek durumdadır. Bu konuda hiç bir kuşku yok. Ama şu anda sözkonusu olan şey, salt sosyalist bir hükümeti kurmak ve pekiştirmek için proletaryanın henüz yeterince güçlü olmadığı, ama gene de kendisine açıkça düşman olacak bir hükümetin kurulmasını olanaksız kılacak güce sahip bulunduğu aşamadır. Bu aşamadaki tek seçenek, koalisyon hükümeti ya da proletaryanın desteklediği burjuva hükümetidir.

Koalisyon siyasası düşünüyü, kapitalist hükümetlerin şu anda bulunduğu aşamada, bütün direnişlere karşın, durmadan önem kazanacak, ve proleter devrim yerine geçecek bir öge olarak değil..., ama bu devrime, yani proletaryanın salt sosyalist bir hükümet tarafından, proletaryanın üstünlüğü aracıyla desteklenen bir hükümet tarafından uygulanan tek başına egemenliğine⁴⁰ ilk adım ve hazırlık olarak, proleter siyasayı durmadan egemenliği altına alacaktır. *Zur Kritik des sozialdemokratischen Partei Programms* adlı ünlü makalesinde, Marx şöyle yazıyordu: "Kapitalist toplumla komünist toplum arasında, birinciden ikinciye devrimci dönüşüm dönemi bulunur. Buna, devletin *proletaryanın devrimci diktatorasından* başka bir şey olamayacağı bir siyasal geçiş dönemi karşılık düşer."

Şu son yılların deneyler temeli üzerinde, hükümete ilişkin olarak, bugün bu tümceyi değiştirebilir ve şöyle diyebiliriz: "Salt burjuva devlet dönemiyle, salt proleter bir temel üzerine kurulmuş demokratik devlet dönemi arasında, genel kural olarak hükümetin bir koalisyon hükümeti biçimini alacağı bir siyasal geçiş dönemi bulunur. Siyasal erkliğin demokrasi temeli üzerinde alınacağı her yerde geçerli olacaktır bu."⁴¹

Kautsky'nin bu yeni siyasal geçiş dönemi tezi, *tipik* biçimini proletarya diktatorasının oluşturacağı marksist siya-

⁴⁰ İşte Kautsky'nin, hem de "gerçek" diktatorası! Günümüzde de, Kautsky şeytanını taşlamak için hiç bir fırsatı kaçırmamaya, hatta özel fırsatlar yaratmaya özen gösteren kimi proletarya diktatorası "savunucu"larının, gerçeklikte "diktatora sözünü rüzgâra savurdıklarını", bir başka deyişle, Kautsky'den pek de farklı bir proletarya diktatorası anlayışına sahip bulunmadıklarını, daha önce, "İlk Vargılar"da, *agy.*, belirtmeye çalışmışım.

⁴¹ Massimo L. Salvadori, "La conception du processus révolutionnaire chez Karl Kautsky de 1891 à 1922". Institut Giangiacomo Feltrinelli, "Histoire du marxisme contemporain" içinde, (10/18), Paris 1976, t. 1, pp. 193-194.

sal geçiş dönemi tezinin *revizyonu* olarak değerlendirilir genellikle.

Oysa, "ileri demokratik erklik" tarafından orunlanacak "geçiş dönemi", *Gotha Programının Eleştirisinde* Marx'ın sözkonusu ettiği "geçiş dönemi" değildir.

Ayrıca, Kautsky'nin betimlediği "koalisyon hükümeti"-nin orunlayacağı bu yeni "siyasal geçiş dönemi" tezi de, genel değerlendirmenin tersine, marksist "siyasal geçiş dönemi" tezinin revizyonu değildir.

İki nedenle. Birincisi, "koalisyon hükümeti" sosyalist devrime öngelir; bu bakımdan, leninist *geçiş* evresine karşılık düşer. Oysa, marksist "geçiş dönemi", sosyalist devrimle başlar. Öyleyse, bu ikisi birbirinden *farklı* şeylerdir. Farklı şeyler sözkonusu olunca, revizyon sözkonusu edilemez.

İkincisi, kautskist tez, "siyasal erkliğin demokrasi temeli üzerinde alınacağı her yerde geçerli" olacağı ileri sürülen bir tez; barışçıl ve "demokratik" geçiş doğrultusunda tasarlanmış, ve *bu* geçişe *öngelen* bir "koalisyon hükümeti" modelidir.

Oysa, marksist "siyasal geçiş dönemi" tezi, "ortalama, normal, tipik" durum olarak, zora dayanan devrime dayanır. "Anakara ülkelerinin çoğunda, diyordu Marx 1872'de, devrimlerimizin kaldırıcının zor olacağını da kabul etmeliyiz; emeğin egemenliğini kurma amacıyla, bir zaman için zora başvurmak gerekecektir."⁴²

Kautskist "koalisyon hükümeti", zora başvurmanın gerekmeceği durumlar için öngörülmüştür. Bu açıdan da bir revizyon sözkonusu edilemez.

Ama Kautsky'nin proletarya diktatorası *anlayışsızlığı*, ancak bu yeni "siyasal geçiş dönemi" tezinde sözkonusu edilen "salt proleter bir temel üzerine kurulmuş demokratik devlet" açısından bir açıklık kazanabilir. Kautsky'nin (ve kimi taşlayıcılarının) proletarya diktatorası anlayışsızlığı üzerinde, bu *Sunuşta* da yeterince duruldu.

Kautsky'nin "koalisyon hükümeti" tezi, marksist-leninist "geçiş dönemi" (proletarya diktatorası) tezinin revizyonu değildir; farklı düzeylerde oluşturulmuş iki farklı tez

⁴² George Cogniot, "Çağdaşımız Karl Marx", Bilim ve Sosyalizm Yayınları, n° 14, Ankara 1975, s. 87.

sözkonusudur, ve kautskist “koalisyon hükümeti” ile “ileri demokratik erklik” arasında, sosyalist devrime öngelen leninist devrimci diktatoralar, örneğin *geçiş* evresi Sovyetler erkliği ile “ileri demokratik erklik” arasında kurulabilecek ilişkilerden daha *dolaysız* ilişkiler kurulabilir.

Gene de, komünist partilerce benimsenen, ve en azından bu nedenle marksist-leninist niteliğinden kuşku duyulmaması gereken bir yönelimin, Kautsky’de düşünsel bir temel bulabilmesi, haklı nedenlerle, şaşırtıcı karşılanabilir. Gerçekten, Kautsky sözkonusu olunca, koruyucu bir kuşku zırhına bürünmek, devrimci bir tepke (refleks) olarak, büyük bir değer taşır. Ama, marksist-leninist teorik girişkenlik, oluşturuca kaynakları arasında devrimci teorinin ta kendisi de bulunsa, bu tepkeye indirgenemez. Böyle bir indirgeme, gerçeklikte marksizm-leninizmin büyük özümleyici ve dönüştürücü gücünden de kuşkuya düşme anlamına gelirdi.

İleri demokrasi yöneliminin Kautsky’de düşünsel bir temel bulabilmesi, bu yönelimden ötürü kimi komünist partilerin sosyal-demokratlaşması yönünde ciddi bir kanıt görme eğiliminde olanlar için, yeni bir kanıt değeri taşıyabilir. Ancak, bu yönelimi benimseyen marksist-leninistler şöyle dursun, İkinci Enternasyonal çizgisinin uzantısını orunlayan gerçek sosyal-demokrat “sosyalist” partilerin bile, bu eğilimin kendisinde bir ciddiyet kanıtı görebilme olasılıkları, eğer hiç yoktur diye kestirip atmamak çok gerekliyse, son derece küçüktür.

Kesin olan, şu: ileri demokrasi yönelimi, günümüzde barışçıl ve “demokratik” geçiş olanak ve olasılığına upuygun bir yönelim olarak görünüyor.

Ankara, 16 Mart 1979

VAHAP ERDOĞDU

“UZUN YÜRÜYÜŞ”TEN VIETNAM SALDIRISINA

I. ÇİN DEVRİMİNİN TARİHSEL NİTELİĞİ

İnsanlık tarihinde 19. yüzyıl, Avrupa’nın damgasını taşır, 20. yüzyıl ise Asya’nın. 18. yüzyılın sonunda Fransız Devrimiyle patlayan fırtına, zaman zaman kasırga biçimine dönüşerek, zaman zaman dinginleşerek, 19. yüzyılın son yarısına dek Avrupa’yı bir baştan bir başa etkisi altına almıştı. Avrupa burjuvazisi, yedeğine kendisiyle birlikte serpilip gelişen proletaryayı ve gene kendisiyle birlikte ölüm fermanını cebinde taşıdığı köylülüğü alarak, Avrupa’nın bir ucundan öteki ucuna egemenliğinin bayrağını dalgalandırdı. Burjuvazi, feodalizmi Avrupa sahnesinden silip süpürürken yedeğine aldığı geniş köylü yığınlarının da geleceklerini kapatmış oluyordu. Öteki yedeği işçi sınıfı ise, burjuvazinin hem varlık nedeni, hem de kendi mezar kazıcısı olarak, feodalizmin yok edilmesi ile birlikte daha da serpilmiş bir sınıf olarak, burjuvazinin egemenliğine meydan okuyan taze bir güç halinde, burjuvazinin karşısına dikilmişti. Ama tarihin tekerleği burjuvaziden yana dönüyordu. 1871 Paris Komünü ile burjuvazi, işçi sınıfı üzerinde de kesin egemenliğini kurmuş görünüyordu. Paris proletaryası Avrupa bur-

juvazisinin zafer çığlıkları arasında kan ve ateşle boğulurken, Avrupa da görelî bir durgunluk döneminin kapılarını aralamış oluyordu. Avrupa'da sönmeye yüz tutan devrim fırtınası, Rusya'nın steplerinde, Asya'nın uçsuz bucaksız topraklarında esmeye başladı.

20. yüzyıl, dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındıran Asya Kıtasında, Rusya'da, Türkiye'de, İran'da, Hindistan'da Çin'de birbirlerini izleyen devrimci hareketlere kapılarını açtı. Birinci Dünya Savaşı, bir anlamda Asya'nın paylaşımı savaşı idi. Ama bu savaşın yıkıntıları arasından, bitkin düşmüş dünyayı bir anda sarsan bir devrim, sosyalizm, Asya'da, Çarlık Rusyasını bir depremle altüst ederek yeryüzüne ayak basıyordu. Böylece Asya 20. yüzyıla damgasını basacak olan devrimlerin sahnesi olacaktı.

1917 Ekim Devrimi önce emperyalizmin kuşatmaları ile içerde boğulmak istenmişti. Daha sonra emperyalizmin bağrında büyütüp geliştirdiği Alman nazizmi ile ezilmek istendi. Ne var ki hesap yanlış çıkmıştı, nazi sürüleri önce kendini besleyip ortaya salan emperyalist Avrupa'nın paçasına yapışmış, sonra da Asya'ya, sosyalizmin topraklarına yönelmişti. Batıda Alman nazizmi, doğuda Japon militarizmi Asya'yı kuşatıp yutmak hesapları içindeydi. Ama batıda Sovyet halkı nazizmin işini bitirirken, doğuda Çin halkı Japon emperyalizminin omurgasını kırarak kendi devrimini gerçekleştiriyordu. Bu olgunun altını çizmek gerekiyor, çünkü ABD İkinci Dünya Savaşının belirleyici gücü olarak ortaya çıkmıştı, oysa Batı'da Sovyetler tarafından nazi orduları, Doğu'da da Çin kurtuluş ordusu tarafından bir milyonluk Japon ordusu yenilgiye uğratılmamış olsaydı, ne ABD'nin Batıdaki Normandiya çıkartması, ne de savaşı çoktan kaybetmiş olan Japonya üzerine düşürülen atom bombası, ona hak etmediği bu unvanı kazandırabilirdi.¹

ÇİN Devrimi, Çin halkının uzun ve kanlı mücadelele-

¹ Çin konusunda Başkan Truman'a bir rapor sunan Amerikalı general Wedemeyer, savaş sırasında Japonların çok elverişli koşullarda yaptıkları anlaşma tekliflerini Çinliler kabul etmiş olsalardı, 1 milyon Japon'un Pasifikteki Amerikan kuvvetleri karşısına çıkarılacağını vurgulamaktadır. ("Report to the President on China from General Wedemeyer", *China in Revolution, History, Documents and Analyses*, Edited by Vera Simone, Fawcett Publications, New York 1968, s. 320-21.)

ri sonucu gerçekleşmişti. Sovyet Devrimi, Asya'nın batısında kapitalizmin karşısına dikilmiş bir kale idi. Çin Devrimi ise, Asya'nın doğusunda, kapitalizmi caneviden yaralayan öldürücü bir hançer gibi saplanmıştı. Asya'nın bu uçsuz bucaksız zengin topraklarında yeşeren sosyalizm, emperyalizmin yüzyıllar boyu kök salmış bulunan sömürgeciliğini söküp atmalla kalmıyor, uzun mücadelelerden geçerek çelikleşmiş büyük bir halkın elleriyle kurduğu güçlü bir halk devleti, sosyalist kampın yanında, kapitalist kampın karşısına dikilmiş bulunuyordu. Onun için Çin Devrimi, dünyanın öteki ezilen halklarının gözlerini üstüne çekerken, kapitalist dünyanın da öfke ve yıldırımlarını üzerinde yoğunlaştırıyordu.

ABD emperyalizmi, başlangıçta Chiang Kai-shek gerici Kuomintangını Çin'deki komünistlerin üzerine saldırtarak, kaleyi içeride fethetme yolunu denemişti. Bunu başaramayınca, bu kez de Kuomintang ile bir koalisyon kurulması için büyük çabalar göstermiş, devrimi engellemek için en gözde uzmanlarını görevlendirmişti.² ABD'nin bu yöndeki çabaları sonuç vermeyince, bu kez Çin Devrimini dışarda sabote etme yolunu seçmişti. Taiwan'a kaçan Chiang Kai-shek büyük ölçüde desteklenirken, bir yandan da Kore Savaşı ile Kıta Çin'e doğrudan bir müdahaleye kadar işi vardırma yolu seçilmişti. Japonya üzerine atılan atom bombasını Çin'e karşı kullanmak için ABD emperyalizmi uzun süre yanıp tutuşmuştu. Ama Sovyetlerin ve öteki ilerici dünya kamuoyunun Çin Devriminin yanında oluşu, bu hesapları boşa çıkaracak, devrimin yerleşip oturması engellenemeyecekti.

Çin Devrimi, büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu, küçük bir işçi sınıfı ve zayıf bir devrimci demokrat aydın tabakası olan, geri kalmış, yarı sömürge, yarı feodal bir ülkede gerçekleşmişti. Devrimin tarihsel kökleri 1840'ların

² Daha önce Chiang Kai-shek'in yönetiminin desteklerinin giderek azalması karşısında, Çin'deki Amerikan Dışişleri görevlileri, komünistlere yakınlaşmak gerektiğini, onlarla ilişkiler kurulmasını, Çinlilerin milliyetçiliğinin kullanılmasını ve Sovyetlerden bağımsız olmaları yolunda etkilerin yapılmasıyla komünistlerin kazanılabileceği yolunda raporlar vermişlerdir. ("Memoranda by Foreign Service Officers in China 1943-1945", *China In Revolution* s. 297-312) Daha sonra ABD Başkanının 1946'da özel temsilcisi olarak gönderdiği George Marshall bir koalisyon hükümeti kurmak için çaba göstermiş ama başarılı olmamıştır.

Afyon savaşına kadar dayandırılabilirdi. Ama ideolojik yönden biçimlenişi 1870'lerde başlayan ve Sun Yat Sen'le doruk noktasına ulaşan ulusalcı duyguların yaygınlık kazanması ile oldu. Ülkenin yarı-sömürge ve yarı-feodal niteliği, bu duygunun nesnel tabanını oluşturuyordu. Geniş halk yığınlarını ulusalcı bir bayrak altında harekete geçirmek anlaşılır bir şeydi. Ama devrim öncesinde yığınların harekete geçirilmesinde temel itici güç olan ulusçuluk duygusunun, egemenliğini Devrimden sonra da sürdürmesi uzun erimde olumsuz sonuçlar doğuracaktı. Bu egemenliği kırmak, ulusalcılığa proleter devrimci bir öz kazandırmak için işçi sınıfının nicel ve nitel gücü yeterli değildi.

Devrim gerçekleştiğinde (1949) Çin proletaryası toplam nüfusun ancak yüzde 3'ünü oluşturuyordu. Üstelik bu sınıfın büyük bir bölümü köylülükten henüz kurtulmuştu. Partinin kurulduğu 1921 yılında bu oran daha da düşüktü. Aslında Çin Komünist Partisi, bir avuç küçük-burjuva aydını tarafından kurulmuştu. 1921'de yapılan 1. Kongrede partinin 57 üyesi vardı. 1925'te yapılan 4. Kongre'de bu sayı 950'ye yükseldi. Bu tarihten sonra partide büyük sıçramalar görüldü. 1927'de yapılan 5. Kongrede üye sayısı 57.967'ye ulaştı. Üstelik parti Şanghay, Vuçang ve Kanton gibi büyük sanayi merkezlerinde örgütlenmişti. 1927'de Chiang Kai-shek'in bu kentlerdeki devrimci hareketi kanla ezmiş olması, hem partinin işçi sınıfı içindeki kollarını koparmış oluyordu, hem de üye sayısını birkaç ay içinde 10 bine düşürüyordu. Kentlerde Kuomintang tarafından yürütülen baskı ve terör, Çin Komünist Partisini kırsal kesimlerde örgütlenmeye ve faaliyet göstermeye zorlamıştı. Dolayısıyla yeni bir strateji benimsemek gerekiyordu. Bu stratejiye göre Parti kırsal kesimden "kentlerin kuşatılması"na gidecek ve devrim kırlardan kentlere taşacaktı. Tarihsel koşulların dayattığı bu strateji, köylülüğün Çin Devriminin önderi olduğu gibi bir görüşün ağırlık kazanmasına yolaçmıştı. Kızıl Ordunun kırsal kesimin en kuytu yörelerinde üslenmiş olması, devrime köylülüğün rengini vermesine yolaçtığı kadar, parti içersinde de köylülüğün etkinliğini artırmasına neden olmuştu. Dolayısıyla Çin Devrimi, partinin önderliğinde bir köylü devrimi niteliğinde geliyordu ve demok-

ratik özelliği ağır basıyordu. Mao'nun "Yeni Demokrasi" adını verdiği bu devrim, bir yandan demokratik görevlerini yerine getirirken, öte yandan da sosyalist devrime geçecek nesnel koşulları yaratacaktı.³ Gerçekten de proletaryanın zayıf, sanayisinin yok denecek kadar düşük düzeyde olduğu ve köylülüğün ağır bastığı, feodal ilişkilerin hüküm sürdüğü, yarı-sömürge konumundaki bir ülkede, sosyalist toplumun yaratılması bugünden yarına üstesinden gelinebilecek bir görev değildi. Bu nedenle Mao'nun yeni demokrasi uygulamasında ulusal burjuvazinin de devrimci ittifakta yeri vardı. Devrim sonrasında ise ulusal burjuvazi, iktidarda yerini almış bulunuyordu. Devrimden sonraki Çin Komünist Partisinin sınıfsal yapısı Çin devriminin özelliğini belirleyecek bir bileşime sahipti. 1953 Mayısında (devrimden dört yıl sonra) 6.100.000 üyeli partinin ancak yüzde 6,5'i işçiydi.⁴ Köylülüğün oranı ise yüzde 70'in üstündeydi. 1957'de bile (devrimden sekiz yıl sonra) bu oran, sırasıyla yüzde 13,7 ve yüzde 66,8 olarak değişebilmiştir.⁵

Devrimin ilk yıllarında ülkede sosyalizmin maddi koşullarını hazırlamak yolunda önemli adımlar atılmıştır. 1955 yılında tamamlanan ilk beş yıllık plan sonunda sanayi üretiminin yüzde 97'si, perakende ticaretin yüzde 82,2'si sosyalist sektörün eline verilmişti. Köylü ailesinin üçte-biri kooperatiflere üye olmuştu.⁶ Buna karşılık kapitalizm, taşımıcılık, ağır sanayi ve bazı el zanaatları kollarında özendirilmişti.⁷ Aslında özellikle küçük-ölçekli üretime ve el zanaatlarına dayanan Çin sanayii, büyük-ölçekli sanayiye geçiş için köklü önlemler almak ve dışardan teknolojik ve maddi yardım sağlamak durumundaydı. 1957 yılında başlatılan "büyük sıçrayış" sosyalizmin maddi temelleri hazırlanmadan bir üst düzeye geçiş gibi gerçekleşmesi olanaksız bir amaç taşımakla birlikte, özünde sanayileşmeye yönelik bir girişim-

³ Mao Ze-tung, "On New Democracy", Foreign Language Press, Peking 1964.

⁴ B. Kubarov, "Social Chauvinism in Peking's Policies" *International Affairs*, March 1970, s. 68.

⁵ Bkz: Teng Hsiao-ping'in "Report on Rectification Campaign", Foreign Language Press, Peking, 1957.

⁶ E. Korbash, *The Economic "Theories" of Maoism*, Progress Publishers, Moscow 1974, s. 13.

⁷ Joan Robinson, "Letters From a Visitor to China" *China in Revolution* dan, s. 336.

di. Sovyetlerden ve öteki sosyalist ülkelerden sağlanan yardımlarla demir-çelik, petrokimya, kömür, elektrik üretimi vb. alanlarda önemli adımlar atıldı. Ne var ki 1960 yılında Sovyetlerin yardımı kesmeleri ve uzmanlarını geri çekmeleri, bu doğrultudaki çalışmaları yarıda kesti. Yeni koşullarda Çin sosyalizmin maddî koşullarını hazırlama yolunda tek başına hareket etmek zorunda kaldı. Ünlü "kendine güven" sloganı, kendi öz kaynaklarına dönme ve her şeyi kendi başına çözümlenme zorunluluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Ne var ki zengin doğal kaynaklarına karşın, sanayi atılımını istenilen düzeyde gerçekleştiremiyordu. Tarımda da verim, beklenen düzeyde olmamıştı. Çin dışardan her yıl artan oranda, başta tahıl olmak üzere, çeşitli gıda maddeleri ithal etmek zorunda kalıyordu.

Ekonomide benimsenen "kendine güven" stratejisinin politik alanda yansımaları, "kültür ihtilâli" biçiminde oldu. Bütün dış dünyaya kapanan kapılar ardında yürütülen "kültür ihtilâli", o güne kadar oluşturulmuş bulunan emeğin örgütlenmesini altüst etmiş, sanayide ve tarımda başlatılan atılımlar kesintiye uğramıştı. Üniversitedeki fizik profesörünün inek sağmaya, inek sağıcısının üniversitede kürsüye oturtulduğu garip bir uygulama sonucu, ekonomi bir tüm olarak, iyiden iyiye durgunluk dönemine girmişti. Kısaca söylemek gerekirse, Pekin yönetimi bir dizi yanlış uygulamalardan sonra 1970'lerde bile, sosyalizmin teknik ve ekonomik koşullarını yeterli bir düzeyde yaratabilmiş değildi.

II. ÇİN-SOVYET ÇATIŞMASININ MADDİ TEMELLERİ

Gerek tarihsel, gerek toplumsal, gerek öteki maddî koşullar yönünden Sovyet Devrimi ile Çin Devrimi arasında büyük farklılıklar vardır. Kuşkusuz bu farklılıklar, sosyalizmin kuruluşu döneminde olduğu kadar, daha sonraki evrelerde de, çok değişik özellikler gösterecekti. Bu olgu gözönünde tutulmadan, evrensel devrim modelleri çıkarmak gibi marksizme dogmatik bir yaklaşımın, özgün ülkede sosyalizmin uygulamasında, geri dönülmesi güç, yanlış uygulamalara yolaçağı besbellidir. Gene doğaldır ki, farklı tarihsel dönemlerde ve farklı koşullarda sosyaliz-

min uygulanışı, ulusal sorunlarda olduğu kadar uluslararası sorunlarda da farklı yaklaşımlar getirecektir.

Başlangıçta ideolojik görüş ayrılıkları biçiminde beliren Moskova-Pekin anlaşmazlığı, daha sonra siyasal alana da taşarak, bugünkü uzlaşmaz noktasına ulaştı. Çin'in Stalin sonrası Sovyetlerde Kruşçev'le başlayan de-stalinizasyon hareketine karşı çıkmasıyla başlayan ideolojik ayrılık, daha sonra uluslararası politik planda yansıyan uzlaşmaz çatışmalara dönüştü. Sovyetlerin "barış içinde birarada yaşama" ilkesiyle kapitalist dünya ile soğuk savaş havasını yumuşatan girişimleri, Pekin yönetimi tarafından şiddetle eleştirilmekteydi. Sovyetler Birliği'nin barış içinde birarada yaşama ilkesine karşı Mao'nun ünlü "kâğıttan kaplan" tezi öne sürülüyordu. Çin, emperyalizmin baskı ve sömürsü altında bulunan ülkelerin, emperyalizmle barış içinde birarada yaşayamayacağını, tersine emperyalizme karşı savaş açmaları zorunluluğunu öngörmekteydi. Çin, aynı toplumsal sistemlerdeki ülkelerin barış içinde birarada yaşamaları görüşüne karşı çıkarken, nükleer bir savaşın sonuçlarının korkulduğu kadar olmayacağını, tersine dünya nüfusunun böyle bir savaş sonunda yarıya bile incek olsa, geri kalanların sosyalizmi kuracakları ve emperyalizmin yenilgiye uğratılacağı gibi "olumlu sonuçlar" doğuracağını savunuyordu.⁸ Bu gerekçelerle, nükleer bir savaşın eşğine ulaşılan Küba bunalımı sırasında Sovyetlerin izlediği politikanın korkaklık ve pısrıklık olduğu ilân edilmişti. 1960'ların başında bunları söyleyen Pekin yönetiminin 1970 sonlarında, o zaman söylediklerinin tam tersini söyleyerek Carter yönetimi ile birlikte nötron bombasının baş savunucusu kesildiğini ve Sovyetlere karşı bu bombanın kullanılmasını isteyen bir politik anlayışa vardığını görüyoruz.

1950'lerde sürdürülen ilk tartışmalarda daha devrimci görünen bu tezler, dünya devrimci hareketinde pek çok kimseye de daha yakın geliyordu. O nedenle, 1960'ta Sovyetlerin Çin'e yapmakta olduğu yardımı kesmesi, büyük eleştirilere konu olmuştu.

⁸ Bu tartışmalar için bkz: Bilim ve Sosyalizm Yayınları'ndan Pekin-Moskova Çatışması ve Bütün Ülkelerin İşçileri ve Ezilen Halkları Birleşiniz adlı belgeler.

Çin yönetiminin Sovyetlerle girdiği çatışma, giderek sosyalist ülkeleri bir tüm olarak kapsayacaktı. Ama bu kutuplaşmada Pekin, Arnavutluk dışında, sosyalist kamptan yanında kimseyi bulamadı. Komşu Kore Halk Cumhuriyeti kendini bu çatışmanın dışında tutmaya çalışırken, Vietnam savaşın ateşi içersinde geniş destek gördüğü Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında taraf olmamaya özel bir özen gösteriyordu. Ama ilişkilerin gerginleşmesinden, bu ülke en çok zarar görenlerden biriydi. Daha önceleri Çin topraklarından geçirilerek Vietnam'a ulaştırılan yardım malzemeleri, Pekin yönetiminin izin vermemesi yüzünden gecikmelere ve aksaklıklara yolaçıyordu.

Pekin yönetimini bu yalnızlığa iten nedenlerin birincisi, izlediği politikanın doğrultusunun sürekli değişme göstermesiydi. Bu değişmelerin yönünü Sovyetlerin tutumu belirliyordu. Örneğin 1956 Macaristan olayları Mao tarafından bir karşı-devrim hareketi olarak nitelenip, Sovyetlerin tutumu onaylanırken⁹, 1969 yılında Çekoslovakya'da Macaristan olaylarına benzeyen *karşı-devrim* hareketi, "halkın devrimci başkaldırışı" olarak değerlendirilmiş ve Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkeler şiddetle kınanmıştır. Gene o tarihlerde Tito Yugoslavyası sosyalist bir ülke olmamakla suçlanırken, bugün aynı Tito'nun Yugoslavyası sosyalist bir "dost" ülke olarak, Hua Kua Feng tarafından ziyaret edilmekte ve Yugoslavya siyasal ilişkilerini sıkı tuttuğu ender sosyalist ülkelerden biri olma ayrıcalığını elde etmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ama konumuz yönünden gereği yoktur.

Pekin-Moskova çatışmasının biçimsel görünümü, sosyalizmin teorisinden ve uygulamasındaki önemli ideolojik görüş ayrılıklarından kaynaklanıyordu. Oysa çatışmanın nedeni daha derinlerdeydi. Çin'in amacı özel olarak Güney-Doğu Asya'da, genel olarak da dünyada yeni bir merkez oluşturmaktı. Çin Devriminin tarihsel gelişmesini biçimlendiren bu olgu kavranmadan, bugün tanık olduğumuz görüngüleri kavrayamayacağımız gibi, gelecekte de olabilecek gelişmeleri kestirebilmek oldukça güçleşecektir.

Çin gerek tarihsel, coğrafik ve kültürel yönlerden ve ge-

rekse de ideolojik yönden, kendini bu konuma fazlasıyla lâyık görmektedir. Tarihsel yönden Çin kendi varlığını ilk insanın doğuşuyla bir tutmaktadır. Çin kaynakları 500.000 yıl önce bugünkü Pekin yöresinde "Pekin insanı" olarak bilinen ilk insanın yaşadığını kaydetmektedir. Modern Çin tarihini de 4 bin yıl öncesine dayandırmaktadırlar.¹⁰ Çin'in değil Asya'nın, dünyanın en eski tarihine sahip oluşu, bugünkü Pekin yönetiminin büyük ulus şovenizmine tarihsel bir dayanak sağlamaktadır.

Coğrafik yönden Çin, Orta ve Güney-Doğu Asya'nın 9 milyon 200 bin kilometrekarelik geniş bir alanına yayılmıştır. Ülkenin doğu yarısı dünyanın en sulak topraklarını oluşturmaktadır. Çok değişik iklimlerin varlığı, ülkede tarım ve hayvancılığın en elverişli koşullarını yaratmaktadır. Zengin doğal kaynakları yanında 950 milyonluk bir insan gücü ile dünya nüfusunun beşte-birini oluşturmaktadır. Çin'in coğrafik konumu, Uzak Doğu'da Çin'e stratejik bir üstünlük de sağlamaktadır. Bunun yanında Çin'in dışında Güney-Doğu Asya'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan ve bazı ülkelerde nüfusun önemli bir bölümünü (örneğin Singapur nüfusunun yüzde 90'ını, Malezya nüfusunun yüzde 40'ını) oluşturan 20 milyonu aşan Çin asıllılar üzerinde Kıta Çin'in büyük etkisi olması da, bölgede Pekin yönetiminin etkinlik sağlama çabalarına yön veren önemli nedenlerden biridir. Çin, Huachiao adı verilen bu toplulukları kendi yurttaşı saymakta, bunların haklarını koruyacağını sık sık yineleme gereği duymaktadır. Pekin'in bunları kendi yurttaşı sayması için, Çin'de doğmuş olup olmamalarına bakmaksızın, atalarından birinin Çinli olması yetmektedir. Çin'in sınıfsal niteliklerini, etnik kökenlerini gözetmeden *Huachiao*'lar üzerinde kurmak istediği denetim bölgede büyük anlaşmazlıklara yolaçmaktadır. İlerde de sözü edileceği gibi, Çin-Vietnam anlaşmazlığında, başka şeyler yanında, bu etken de önemli bir yer tutar.

Tarihin derinliklerinden kaynaklanan Çin kültürü, ege-men kültür olarak, ilişkide bulunduğu bütün öteki kültürleri şu ya da bu ölçüde etkilemişti. Bu kültür üstünlüğü,

¹⁰ Bkz: Tung chi-ming, *A Short History of China*, Foreign Language Press, Peking 1965.

⁹ Mao Çe-tung, *Teori ve Pratik*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 80-81.

Çin tarihinde Çinli olmayanlara “barbarlar” olarak bakılmasına neden olmuştur. Bugün “kültür ihtilâli” olarak sahneye çıkartılan ve Çin devrimini altüst eden hareketler, eski kültürün canlandırılmasına yönelik bir “ulusal diriliş” olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de Çin, “kültür ihtilâli” ile dünyaya pencerelerini kapatıp, giderek tam bir yalnızlığa gömülürken, bu *ulusal dirilişi* gerçekleştirmeye çalışıyordu. Yeni toplumun kültürünü bu çok eski kültür temeline dayandırmak istiyordu. Ancak bu kültür aşılmasından ortaya çıkan melez kültür, sosyalizme büründürülmüş büyük ulus şovenizminden öteye gidemezdi.

Kültür alanında görülen şey, ideolojik alanda da görüldü. Kruşçev’in başlattığı de-stalinizasyon hareketine karşı Pekin, marksizm-leninizme stalinizm ve maoizmi de katarak, bir bütünlük içerisinde sosyalizmin ideolojik savunusunu yapıyordu. Bu çizgi gelişimi içinde, stalinizmi atlayarak, marksizm-leninizm-maoizm biçimine dönüştü ve daha sonra da ideolojik olarak *maoizm* ağır basmaya başladı. “Kültür ihtilâli” ile Mao, her şeyin üstünde, tanrısal bir put olarak bulutlar arasında dolaşan, ayağı yerden kesik bir ermiş gibi sunulmaya başlandı. Mao’nun düşünceleri dağda donmakta olan insanı ısıtan, otları yeşerten, gökleri gürleten, yağmur yağdıran, onmaz hastalıkları iyileştiren bir güç olarak görülmeye başlandı. Yeryüzünde Mao’nun düşüncelerinden başka bir düşünce yoktu artık. Bunlar da o ünlü “Kızıl Kitap” adı verilen küçük bir kitapta toplanmış, herkesin anlayabileceği bir dizi basit özdeyişler haline getirilmişti. Aslında bu tutum, eski Çin imparatorlarına yakıştırılan *Göklerin Çocuğu* unvanına pek benziyordu. Tıpkı gökten insanları yönetmek için inen Çin imparatorları gibi, Mao da bütün insanlığın kurtarıcısı ve önderi olarak yeryüzüne inmiş bir mesih idi. O nedenle Mao yeryüzünün tek önder düşürü ve marksisti idi. Geri kalanların tümü tanrı buyruğuna karşı gelmiş oportünist, revizyonistlerdi.

Marksizm-leninizme taban tabana ters düşen bu kişi putlaştırmasının doğal gidişi, Stalin putlaştırmasının yazgısına varacaktı. Gerçekten de Mao’nun bağınaz izleyicileri olarak bilinen Mao’nun dul karısının başını çektiği “dörtlü çetenin” tasfiyesinden sonra, Mao’nun adı yalnızca politik

bir simge olarak, bugüne dek yönetimden ayıklanamamış olan Mao yandaşlarına karşı kullanılmaktadır.

Pekin, Sovyetlerle ilişkilerini gerginleştirirken, bir tüm olarak sosyalist ülkelerle de ilişkilerini gerginleştirmiş oluyordu. O nedenle Çin, kaçınılmaz olarak kapitalist dünyaya yönelmek zorundaydı. Aslında daha 1900’ların başlarında ticaretinin yüzde 70’ini kapitalist ülkelerle yapmaya başlamıştı.

İdeolojik olarak girilen yalnızlığa siyasal yalnızlık da eklenince, yeni konuma uygun teorik yeni bir “katkı” gerekiyordu. “Marksizm-leninizme Mao’nun yeni bir katkısı” olarak sunulan teorisinin adı *Üç Dünya Teorisidir*. Bu teoriye göre, ABD süper devletinin yanında Sovyetler ikinci bir süper devlet olarak yer almış bulunuyordu. O nedenle bu iki ülke *birinci dünyayı*, Asya, Afrika ve Latin Amerika’nın gelişmekte olan ülkeleri *üçüncü dünyayı*, bu iki dünya arasında kalan gelişmiş ülkeler de *ikinci dünyayı* oluşturuyordu. Gene bu teze göre, İkinci Dünya Savaşından sonra “sosyalist kamp” sona ermiş ve dünya böylesine üçlü bir kutuplaşmaya yönelmişti.

Öte yandan bu tezler de olduğu gibi kalmamış, zaman içerisinde önemli değişiklikler geçirmiştir. Başlangıçta ABD süper devletinin hegemonyası altındaki batının kapitalist ülkeleri ile, “Sovyet sosyal emperyalizmi”nin hegemonyası altındaki sosyalist ülkeler karşısında üçüncü dünya ülkelerinin bir blok oluşturmaları gerektiği savunuluyordu. Devrimin özgün koşullarında kırlardan kentlerin kuşatılması stratejisinin dünya ölçeğinde geliştirilerek, geri kalmış ülkelerin metropolleri kuşatmaları biçiminde öne sürülen bu tezle Çin, kendini bu blokun başında, üçüncü bir süper güç olarak görme hayaline kaptırmıştı. Marksizm-leninizmin temel ilkelere ters düşen bu hayal, emek-sermaye çelişmesini, dünya politik gidişini belirleyen sosyalist sistemle kapitalist sistem arasındaki temel çelişkiyi görmezlikten gelmekteydi. Bu, Lenin’in çağımızda iki sistemin, sosyalist ve kapitalist sistemin dışında başka bir sistemin olmadığını vurgulayan temel ilkesinin de apaçık yadsınmasıydı.¹¹ Üstelik Mao’nun kendi görüşlerine de ters düşmekteydi.¹² Üçüncü dünya denilen

¹¹ V. İ. Lenin, *Marx-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 461.

¹² Mao Çe-tung, *Teori ve Pratik*, s. 8.

lkeler arasında kapitalist sistem içersinde yeralmış ülkeler vardır. Sosyalist sistem içersinde yeralmış ülkeler vardır. Bir de bu iki sistem arasında şimdilik bocalayan, ama eninde sonunda bu sistemlerden birini seçecek olan ülkeler vardır. Pekin yönetimi, bunları aynı kaba koyarak bir blok oluşturmanın olanaksızlığını pratik içinde gördü ve vardığı sonuç da faşist Pinochet yönetimi ve kanlı şah yönetimi ile kolkola girmekten öteye geçemedi.

III. PEKİN'İN KAPİTALİST DÜNYAYA YAKLAşMA ÇABALARI

Sosyalist kampa ve emperyalist kampa karşı üçüncü dünya ülkelerinin bir blok oluşturmaları teorisinin pratikteki başarısızlığı, bu teorisinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılıyordu. şimdi üçüncü dünyanın yanına, özellikle Avrupa'nın kapitalist ülkelerinin de alınmasıyla iki süper güce karşı yeni bir blok oluşturulması tezi geliştirilmeye başlandı. ABD ile Sovyetler Birliği arasında başlayan yumuşama politikasına karşı çıkan Pekin yönetimi, Mao'nun bir dünya savaşının "kaçınılmazlığı" tezinden hareket ederek, kapitalist dünyanın, yumuşamaya karşı, soğuk savaştan yana militarist çevrelerini harekete geçirmek istiyordu. Bu teze göre, Sovyet yayılması öncelikle Batı Avrupa için büyük bir tehlike olacaktı. Yumuşama politikası Avrupa'da güçler dengesini Sovyetler yararına değiştirecek, Avrupa "Sovyet sosyal emperyalizmi" karşısında savunmasız kalacaktı! O nedenle bu lkeler, ABD ile Sovyetler Birliği'nin dünyayı paylaşmak amacıyla yürüttükleri yumuşama politikasına karşı çıkmalı ve askerî yönden güçlü olmalıydı. NATO ve VAR-şOVA Paktının dağıtılması yerine, NATO'nun güçlendirilmesi gerekliydi. Dünya kapitalizminin ve onun askerî rgt olan NATO'nun baş patronu olarak ABD'nin dıştalanarak böylesine bir blok oluşturulamayacağının Pekin yönetimi tarafından bilinmeyecek bir yönü olmadığına göre, bunun ABD ile bir uzlaşma çağrısı olduğu besbelliydi. ABD ise, bu çağrıya açık bir yanıt vermek için zamanın erken olduğu kanısındaydı. Ama kapalı kapılar ardında bu ilişkiler dolaylı ya da doğrudan sürdürülmekteydi. ABD'nin Uzak Doğudaki en büyük yandaşı Japonya, öteden beri Çin'le yakın

ilişkilere girmişti. 1970'lerin başlarında Çin, ihracatının yüzde 20-25'ini Japonya'ya yapıyor, petrol bunalımı döneminde Japonya'nın petrol gereksinimini karşılıyordu. Japonya'nın yanında Avrupa, Kanada ve Avusturalya ile de ilişkiler yoğunlaşmıştı. Bu gelişmeler Pekin politikasının yeni bir dönemece geldiğini gösteriyordu.

Mao'nun ölümüyle bir adım daha atıldı. "Dörtlü ete" denilen aşırı maocu grubun tasfiye edilmesi ve yerine Mao'nun 1966'da "Partinin kapitalist yolu izleyen en güçlü kişilerinden ikincisi" olduğu suçlamasıyla tasfiye ettiği Teng Hsiao-ping'in başa geçmesi, üçüncü dünya teorisinin geçerliğinin kalmadığını simgeliyordu. Teng Hsiao-ping, 25 şubat-5 Mart 1978'de yapılan Ulusal Halk Kongresinde "dörtlü çetenin" yenilgisini, birinci "kültür ihtillini" tamamlayan ve Çin tarihinde "yeni bir dönemin" başlangıç aşamasını belirleyen bir dönüm noktası" olarak vurgulamıştı. şimdi "dörtlü modernleşme" politikasının uygulanmasına geçilecekti. Buna göre tarımda, sanayide, savunmada, bilim ve teknolojide modernleşme gerçekleştirilecekti. Bu, u En Lay'ın Ocak 1975'te yapılan Ulusal Halk Kongresindeki ne sürdüğü "açık kapı" siyasetinin yeniden gündeme getirilmeydi. Bir başka deyişle, "dörtlü çete" ile yeniden canlandırılan "kendine güven" politikasının yerine "başkalarına güven" politikasının yerleştirilmesi idi bu. "Başkası" da hiç kuşkusuz, sosyalist dünya değil, kapitalist dünya olacaktı.

PEKİN yönetimi bugün, yüzyılın başından beri iki dünya sistemi olarak sosyalist sistemle kapitalist sistem arasındakiki uzlaşmaz çelişkiyi bir yana iterek, bu iki sistem arasından bir seçim yapma kavşağına gelmiş görünmektedir. Her nedenle kendini sosyalizmin bağnaz savunucusu olarak görüyorsa da, nesnel olarak, Pekin yönetiminin Sovyetlere karşı olma görüntüsü arkasında bir tüm olarak sosyalist sisteme karşı bir politika izlemekte olduğu gözlerden gizlenemeyecek kadar açığa çıkmıştır. Çünkü Sovyetlere karşı olmak, onlarla ideolojik, politik anlaşmazlığa düşmek, dahası sosyalizmden saptıkları savını ne sürmek başka şeydir, dünya devrimci hareketi içersinde, ve emperyalizmin karşısında son derece önemli bir konuma sahip olan bir ülke hedef-

lenerek emperyalizmle askerî ve siyasal bağlaşıklar kurmak başka şeydir. Birincisi, sosyalizmin kapitalizm karşısında bütünlüğünün korunması koşuluyla anlaşılır bir şeydir. Kuşkusuz Sovyetler Birliği'nin gerek uygulamada, gerek teoride eleştirilecek yanları vardır ve olacaktır. Ama görünen odur ki, Pekin yönetimi, Sovyetlere karşı, sosyalist dünyaya karşı, batı kapitalizmi ile birleşmeye, kapitalizmin üç odak noktası (ABD, Avrupa ve Japonya) yanında dördüncü bir odak noktası olmaya gönüllü adaydır. Nitekim *The Economist*, Teng'in Washington ziyaretini Çin'in "batılılar kulübüne müracaatı" olarak yorumlamaktadır.¹³ ABD, Avrupa, Japonya ve Çin zincirinin dünyada yeni bir güç dengesi oluşturacağı, Batı basınında sık sık yinelenmektedir. Ancak Çin'in böyle bir güç haline gelmesi, geleceğin 2.000 yılına ertelenmiştir. Bu süre içerisinde Çin, Batı teknolojisini ve sermayesini ülkesine aktararak dünyanın en güçlü ülkesi olma hesabını yapmaktadır. Bir başka deyişle Çin sosyalizminin maddî temelleri olarak, kapitalist sermaye ve teknolojisi seçilmektedir. Böylece Pekin yönetimi bugüne dek olmamış olanı, olacak olan haline getirecektir. İşte anlaşılması güç olan da budur.

Özetleyecek olursak, Pekin yönetiminin Sovyetlerle bağlarını koparmasıyla üçüncü dünya içerisinde (daha doğrusu başında) yeralma çabaları bugün ABD ve batı kapitalizmi yanında (daha doğrusu içerisinde) yeralma çabalarına dönüşmüş bulunmaktadır. Bir başka deyişle, Pekin yönetimi, bir tüm olarak bütün dünyayı sosyalist sistemin karşısında görmek istemektedir. Bu nedenledir ki, "üç dünya teorisini" bugün eskisi kadar vurgulanmamaktadır.

Ne var ki, Batı kapitalizmi Çin'in batıya yönelme eğilimine önceleri pek kayıtsız görünmüştür. Daha 1958'lerde, Çin'in tanınması konusunda Batı dünyasında görülen kıpırdanışlar karşısında ABD dışişleri, "Birleşik Devletlerin Çin'deki komünist yönetimin sürekli olmayacağı ve bir gün bu yönetimin gideceği" görüşünde olduğunu, Pekin yönetiminin tanınmaması ile bu gidişin hızlandırılacağını belirtmekte idi.¹⁴ O günden bu güne köprülerin altından çok sular geç-

¹³ *The Economist*, February 3, 1979.

¹⁴ *China in Revolution*'dan, s. 427.

miştir. Vietnam yenilgisinden sonra, Nixon yönetimi, Çinle olan ilişkilerin geliştirilmesiyle dünyanın çehresinin değişeceğini dünya kamuoyuna ilân etmiştir. Yeni politikanın mimarı Kissinger, "Batının amaçları ile Çin'in amaçlarının denk düştüğünü" söylerken, Çin'i "batılılar kulübüne" davet etmiş oluyordu. Kissinger, *Economist*'le yaptığı konuşmada "seksenlerin büyük siyasal hareketlere sahne olacağını, ABD, Batı Avrupa, Japonya ve Çin'in bir yanda, Sovyetlerin de karşı yanda yeni bir güçler odaklaşmasının gerçekleşeceğini" söylemektedir.¹⁵ Bu dörtlü gücün, Sovyetleri kuşatma amacına yönelik olduğunu belirtmenin gereği bile yok.

Pekin yönetimi de Kissinger ile aynı kanıda olduğunu her fırsatta açıklamaktadır. Geçen yılın sonbaharında Bonn'a yaptığı ziyaret sırasında, Çin Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Başkanı Hao Te-ching şunları söylüyordu: "Pekin yönetimi, ulusal amaçlarına yalnızca Batı ile yakın işbirliği içersine girerse ulaşılabileceğine inandığı için, Çin'in kapılarını Batıya açmıştır. Bu istek yalnızca ekonomik alanda değil, dış politika ve güvenlik nedenleri için de geçerlidir."¹⁶ Bu sözler, Çin'in "ulusal amaçlarının" Batı kapitalizminin amaçları ile çakıştığını apaçık sergilemektedir. Bugünkü koşullarda Çin'in "batılılar kulübüne" alınmasının kapitalizm yönünden de pek çok yararı vardır.

Birincisi, Pekin politikasında çarpıcı bir biçimde gözlemlenen bu yöneliş, gerçekten de kapitalizmin geleceğini belirleyen dünya güçler dengesinde büyük değişikliklerin olacağını haber vermektedir. Çünkü Çin, kapitalist dünya ile girdiği yakınlaşmanın temelini anti-sovyetizm tabanına oturtmuştur. Bu durum, uluslararası yumuşama ve barış çabalarını en azından bir süre için de olsa gerileterek, soğuk savaş dönemini canlandırarak bir ortam yaratacaktır. Pekin yetkilileri Birleşmiş Milletlerde ve uluslararası toplantılarda sık sık bir "dünya savaşının kaçınılmazlığından" söz ederek, Sovyetlere karşı bir kutsal ittifak önerisi getirmektedir. Genel silahsızlanmanın "boş laf" olduğunu, bunu savunanların gün "ani bir baskınla" karşılaşacaklarını,

¹⁵ *The Economist*, February 3, 1979, s. 20.

¹⁶ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* p. 28, 1978'den aktaran G. Apalin, "Peking, The West and Detente" *International Affairs*, February 1979, s. 47.

dolayısıyla Batının Sovyetlere karşı ittifaklarını güçlendir-
mesi gerektiği savunulmaktadır. Bu savlar, doğal olarak,
Batının militarist çevrelerinde, beklenen yankıyı bulmuştur.
NATO'nun Avrupa Müttefik Kumandanlığı başkomutanı
General Alexander Haig, 1977'nin başlarında Çin-Sovyet sı-
nır gerginliğinin askerî açıdan NATO'nun yararına olduğu-
nu söylerken, Çin'i, NATO'nun "16. üyesi" olarak görüyor-
du. ABD yönetimi ile birlikte nötron bombasını savunan Pe-
kin yönetimi bu göreve çoktan hazırды. Nitekim ABD'nin
Japon Büyükelçisi M. Mansfield'in Çin'i "Doğu NATO" ola-
rak nitelenmesine ilişkin olarak, UPI gazetecilerinin sordukları
soruya verdiği yanıtta Teng Hsiao-ping "bu görüşe katıldı-
ğımı" belirtmektedir.¹⁷ NATO'nun Batıda işlerliğini giderek
yitirmekte olduğu bir dönemde, Çin'in *Doğu NATO* görevi-
ni kendiliğinden yüklenmesi demek, kendini büyük devlet
şovenizmine iyiden iyiye kaptırması demektir, bunalımdan
bunalıma düşen kapitalizmin militarizme yeniden can si-
midi olarak sarılması demektir. Çünkü Çin, Uzak Doğuda
tekellerin diriltmek için yanıp tutuştuıkları Japon militariz-
mini de yanibaşında bulacaktır. Kaldı ki bu yolda önemli
adımlar atılmış, Çin-Japon ilişkileri her alanda çok yoğun
bir döneme girmiştir. 28 Ağustos 1978 tarihli *Jenmin Jihpao'*-
nun yazdığına göre Çin-Japon Dostluk Cemiyeti Başkanı
Liao Cheng-chih bu konuda şöyle söylüyor: "Dünyanın do-
ğusunda Çin ve Japonya, bu iki büyük devlet, omuz omuza
yürümektedir. Bu güç küçümsenemez".¹⁸

Batı kapitalizminin Pekin'e elini istekle uzatmasındaki
bir başka neden de, Churchill'in o ünlü deyişimiyle "iki kö-
peği birbirine saldırtmak", bir Sovyet-Çin savaşını kışkırt-
mak amacından kaynaklanmaktadır. Ama 40 yıl öncesi Na-
zi Almanyasını bu hesapla, Sovyetler Birliği üzerine saldırt-
mak için ortaya salıvermişlerdi, oysa nazizm önce kendi
üzerlerine atlamıştı. 40 yıl sonra Kissinger kafasıyla yapı-
lan benzer hesapların Pekin'den de olsa dönebileceği olgusu
gözardı edilmektedir. Üstelik büyük bir devrimci geleneğin
mirascısı olan Çin halkı, bu türden küçük kafaların alama-
yacağı kadar nazi sürülerinden farklıdır. Ama Pekin yöne-

timinin militarist bir politika izlediği de yadsınamayacak
bir olgudur. Başarılı nükleer denemelerle, geliştirdiği füze-
lerle, bugün küçümsenmeyecek bir askerî güce erişmiş olan
Çin, "dörtlü modernleşme" planı içinde, ordunun modern-
leştirilmesi için kapitalist dünyaya büyük silah siparişleri
yapmaktadır. İngiltere, Harrier uçakları satmayı, Fransa,
Fransız-Alman yapısı anti-tank füzeleri, helikopterler ve
öteki hava araçları, yer füzeleri satmayı kararlaştırmış-
tır. Öte yandan Mirage uçakları, modern elektronik aygıt-
lar, denizaltı dizel makineleri, topçu donatımı konusunda
da Fransa ile görüşmeler sürdürülmektedir.¹⁹ Başlangıçta
ABD, bu ülkelerin sözde savunma silahlarını satmalarına
karşı çıkmayacağını açıklarken, Guadaloupe toplantısından
sonra, her türlü silahın satışının serbest bırakılmış olduğu
anlaşılmaktadır. Japonya ile ise çok hassas elektronik ci-
hazlar satışı konusunda anlaşma imzalanmıştır.

İkinci olarak Çin, dünyadaki bütün devrimci hare-
ketleri Sovyet etkisinin yayılması olarak değerlendirdiği
için, emperyalizmle birlikte bu hareketlerin karşısında ye-
ralmaktadır. Bugüne kadar kapitalizm, anti-emperyalist,
sömürgecilğe karşı verilen savaşımın karşısında tek başı-
na pek etkili olamamıştır. Her ulusal kıpırdanış arkasında
"Moskova parmağı" arama çabası, bugün eskiden olduğu
gibi pek inandırıcı olamamaktadır. Çin'in "Sovyet sosyal
emperyalizmi" savı ile bu tür hareketlerin karşısına çıkışı,
sosyalizm adına bir çıkış görünümü altında, "Moskova par-
mağı" masalına inandırıcılık kazandıracaktır. Böylece em-
peryalizmin akıl hocaları "sovyet nüfuz alanlarının yayıl-
masına" karşı "Çin nüfuz alanlarının" oluşturulması yolunda
yeni stratejiler geliştirmektedir. *The Economist* buna iliş-
kin olarak şunları söylüyor: "Çinliler Etyopya, Angola, ve
Afganistan (belki de İran) gibi yerlerde Rusların başarıyla
uyguladığı yayılma politikasının karşısında Batının direni-
şine yardımcı olacaklardır."²⁰ Pekin yönetiminin bugüne ka-
darki tutumu bu yargıyı doğrulayacak niteliktedir. Angola'da
ABD ile birlikte MPLA'ya karşı çıkarken, CIA desteğın-
de UNITA'yı desteklemişlerdi. Angola'yı ABD ve Güney Af-

¹⁷ G. Apalin, *agm.*, s. 54.

¹⁸ G. Apalin, *agm.*, s. 50.

¹⁹ *The Economist*, November 11, 1978.

²⁰ *The Economist*, November 18, 1978.

rika yanında Çin de tanımamıştı. Etyopya'da, Güney Yemen ve Afganistan'daki ilerici rejimlere karşı çıkmışlardı. Zaire'de NATO ile birlikte hareket etmişlerdi. Şili'deki Pinochet'yi ilk tanıyan ülke ABD ile birlikte Çin olmuştu. İran halkının kanlı Şah rejimine karşı savaşımı sürerken ülkeyi terketmek üzere olan Şahın İran'a kadar gelip sırtını sıvazlayan, onu desteklediğini dünyaya ilân eden Hua Kua-feng olmuştu.

Öte yandan Çin'in izlemekte olduğu dış politikanın belirleyici unsurunun Sovyetler Birliği düşmanlığı olması, "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" anlayışındaki Pekin yöneticilerini geleneksel anti-komünizm çıkmazına kadar sürüklemişti. Sovyetler karşısında tarafsız kalan bir ülke bile, Pekin tarafından hoşgörü ile karşılanmamaktadır. Pekin yönetimi, Batı'da yumuşamadan yana, sosyal demokrat iktidarlar yerine, soğuk savaş yanlısı, militarist, aşırı anti-komünist iktidarları yeğlemekte ve bu tutumu da gizleme gereği görmemektedir. Örneğin Federal Almanya sağcılarının lideri, eski bir nazi olan Franz-Josef Strauss, İngiltere Muhafazakâr Parti lideri ve İşçi Partisini bile komünistlikle suçlayan Margeret Thatcher, gene eski muhafazakâr Heath, İtalyan sağcı lider Fanfani, ABD'nin soğuk savaş körükleyicilerinin lideri Senatör Jackson, Pekin'de birer devlet adamı gibi ağırlanmışlardır. Callaghan'a karşı Thatcher'in, Carter'a karşı Nixon'un, Brandt'a karşı Strauss'un, Humeyni'ye karşı Şah'ın, Allende'ye karşı Pinochet'nin desteklenmesi, Pekin'i uluslararası gericiliğin, tutuculuğun, militarizmin merkezi olma konumuna getirmiştir. Dış politikanın iç politikanın uzantısı olduğu olgusu gözönünde tutulduğunda, dış politikada anti-komünizm ve savaş kışkırtıcılığının egemen olduğu bir toplum düzeninde, sosyalizmin özümmlenebileceğini söyleyebilmek için marksist-leninist ilkelere zorlamak gerekecektir.

Üçüncü olarak da, gerek zengin hammaddeleri yönünden, gerekse dünya nüfusunun beşte-birinin barındığı büyük bir pazar olması yönünden Çin, dünya kapitalizminin iştahını üzerine çekmektedir. Ne var ki, Batı kapitalizminin bu noktaya gelmeden önce uzun bir iç hesaplaşmadan geçmesi gerekiyordu. Çünkü uluslararası yumuşama havası gerek

sosyalist dünya ile, gerekse de üçüncü dünya adı verilen ülkelerle geliştirilen ekonomik ilişkiler açısından batı kapitalizminin en azından bir bölümü için, kârlı ufuklar açmış bulunuyordu. Silah tekelleri dışında kalan öteki büyük tekeller, sosyalist dünya ile geliştirilen ekonomik ilişkiler nedeniyle kapitalizmin girmiş olduğu bunalm döngüsünün yükünü bir ölçüde de olsa hafifletebiliyorlardı. Aynı durum gelişme çabası içerisinde olan ve Batının sermaye, teknoloji ve öteki mallarına büyük gereksinme duyan ülkeler için de geçerliydi. Öte yandan bir dünya savaşı ile, dünyayı bir kaç kez yokedebilecek olan nükleer silah yağılması, bu yumuşama politikasının sonucu olarak, sonuna yaklaşmış olan stratejik silahların sınırlandırılması anlaşılmasıyla (SALT) önlenmiş olacaktı. Dahası yumuşama politikası, bugün artık akıl almaz boyutlara ulaşan ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmelerinin önünde büyük bir engel haline gelen silahlanma yarışını dizginleyebilecekti. Bu ölçüler içerisinde, dünyadaki bütün ulusların (kuşkusuz Çin de dahil) birbirleriyle ekonomik, siyasal ilişkiler içersine girmesinde anlaşılacak bir yön yoktu. Ne var ki Pekin yöneticileri "dörtlü modernleşme" içerisinde "savunmada modernleşme"yi esas ilke haline getirerek, yumuşamaya karşı çıkarak, NATO'nun onarılmasını isteyerek, Batı dünyasının askerî ittifaklarını güçlendirmesi gerektiğini savunarak ve nihayet dünya savaşının kaçınılmazlığını öne sürerek, Batı kapitalizmine ellerini uzatmıştır. Kuşkusuz bu eli ilk sıkacak olanlar da, yumuşamanın karşısında, dünya üzerinde sürekli gerginlikten yana, yerel savaş kışkırtıcılığı yapan militarist çevrelerle, savaş sanayi tekelleri olacaktı. Onun için Çin'e karşı tutum konusunda Batı dünyasında iki görüş çatışıyordu. "Şahinler" adı verilen militarist çevreler ve onların dayandığı tekeller, Çin'le ilişkilerin sınırsız geliştirilmesini savunuyorlardı. "Güvercinler" olarak bilinen yumuşama taraftarları ise, Pekin'in izlediği politikanın sosyalist ülkeler, ve üçüncü dünya denen ülkeler ile gelişmekte olan ilişkileri zedeleyeceği, kapitalizmin desteği ile ayakta duran G. Kore, Taiwan, ve öteki uzakdoğu ülkelerinin geleceklerini tehlikeye sokacağı gerekçeleriyle, ilişkilerin geliştirilmesi konusunda daha dikkatli olunması gerektiği savındaydılar. Te-

keller arasındaki bu gelişmeler nedeniyledir ki Pekin yönetimi, yukarıda da değindiğimiz gibi, ilişkilerini öncelikle birinci gruptakilerle kurmuştu.

Gerçekten de Çin, bugünün koşulları karşısında, ekonomik ilişkilerini esas olarak kapitalist dünya ile yürütmekle birlikte, örneğin bir Taiwan kadar ekonomik güçte görünmemektedir. Çin'in 1973 yılına değin ihracatının dörtte-üçü, tekstil de dahil tarımsal ürünlerdi. Geri kalan ise porselen, bazı spor araçları ve elzanaatları gibi lüks maddelerdi. 1973'ten sonra ihracatına petrolün de katılmasına karşın 1975'te dış satımda ulaşılan rakam 4 milyar dolardı. Ancak tarımsal ürünler ihraç ederken, dışardan kendisi de tarımsal ürünler alıyordu. 1977 yılında ABD'den ithal ettiği tarım ürünü tutarı 65,8 milyon dolarken 1978'de bu rakam 500 milyon dolara yükseldi.²¹ 1977 rakamlarına göre Çin'in toplam ihracatı 7 milyar, ithalatı ise 6 milyar dolar dolayındadır. En büyük ticarî ilişkide bulunduğu Japonya bile, Çin'e ihraç ettiğinden daha fazlasını Taiwan'a ihraç etmektedir.²² ABD'nin Çin ile olan ticareti 1978'de 1.2 milyar dolar dolayındadır ve ticaret hacmi yönünden 23. sırayı almaktadır. Buna karşılık ABD'nin Taiwan ile olan ticaret hacmi 7,5 milyar dolardır ve 12. sırayı almaktadır. Ayrıca burada 500 milyon dolarlık ABD yatırımı vardır. Bu boyutları içersinde Çin'in ekonomik açıdan pek fazla birşey ifade etmediği, ama Batı ile girişilen anlaşmaların siyasal anlam taşıdığı vurgulanmaktadır. Nitekim AET ile Çin arasında varılan ticaret anlaşması AET çevrelerince "Çin'in objektif çıkarlarına uygun olarak, Sovyetlerin batı sınırında, ona karşı koyabilecek güçte bir Avrupa'nın varlığını görmesi gibi siyasal bir anlam taşımaktadır"²³ şeklinde yorumlanmaktadır.

Ama bugün için siyasal yanı ağır basan Çin-Batı yakınlaşması, geleceğe dönük büyük hesaplar içermektedir. Batının kendi içersindeki çelişkileri bir yana itip, büyük bir "birlik ve beraberlik içinde" Pekin kapılarında kuyruğa girmesinin nedeni de, işte bu geleceğe dönük hesaplardır. Bir milyara yakın bir müşteri potansiyeline sahip olan bu ülke,

²¹ *Business Week*, November 27, 1978, s. 31.

²² *The Economist*, November 14, 1978.

²³ *Avrupa*, n° 39, Ocak-Şubat 1979, s. 16.

Batılı kaynakların hesaplarına göre, 1978'den başlayarak hızlı bir ticarî gelişme gösterecek ve 1985'te ithalatı 40 milyar, ihracatı ise 31 milyar dolara yükseltecektir.²⁴ Bu Çin'in 1978'den başlayarak dış ticaretinin sürekli açık vereceği anlamına da gelmektedir.

Japonya, AET ve ABD arasında Çin'le ilişkilerin geliştirilmesi yönünden sürdürülen büyük rekabet, Çin'de, Küveyt'in (CIA'nın tahminlerine göre Suudi Arabistan'ın) petrol rezervlerine denk, petrol kaynaklarının varlığına dayanmaktadır. Bugün çıkan petrolün kalitesi düşük olmakla birlikte, Kıta Çin'de ve kıyı denizlerinde kaliteli petrol yataklarının varlığı bu rekabeti hızlandırmaktadır.

ABD, 1981'de Çin'le olan ticaretini bugünkünün üç katı artıracığını, 1985'lerde ise, 85 milyar dolar dolayında olacak olan Çin ticaret hacminin beşte birini elinde tutacağını hesaplamaktadır. Japon tekelleri ile aralarındaki açığı kapamak için Chase Manhattan ve Bank of America'nın başını çektiği bir Amerikan bankaları topluluğu şimdiden harekete geçmiş bulunmaktadır.²⁵

Teng Hsiao-ping'in yıl sonunda Japonya gezisi 20 milyarlık bir ticarî anlaşma ile sonuçlanmıştır. Şubat 1978'de Japonya ile yapılan ticaret anlaşması 1990 yılına kadar 80-100 milyar dolarlık bir toplam öngörmektedir.

Ocak 1978'de Fransa ile imzalanan bilimsel ve teknik işbirliği anlaşması, Ekim 1978'de Federal Almanya, ve İsveç, Kasım 1978'de İngiltere ile imzalanan bilimsel ve teknik işbirliği anlaşmaları onlu milyarlarla ifade edilebilecek rakamlar öngörmekte ve anlaşmalar hiç bir sınırlama da tanımamaktadır. AET ile Nisan 1978'de yapılan beş yıllık ticarî anlaşmada, taraflar birbirlerine en ayrıcalıklı ülkeler statüsü tanıyacaklarını ifade etmişler, Çin'e yapılacak ihracatta AET'nin ünlü "stratejik madde" sınırı koymayacağı kabul edilmiştir.

Pekin yetkilileri "dörtlü modernleşme" planlarını gerçekleştirmek için kapitalist dünyadan 350 milyar dolarlık bir kredi ve teknoloji aktarması öngörmektedirler. *Business Week*'in deyimi ile bu "350 milyar dolarlık uzun yürüyüş"-

²⁴ *Business Week*, January 15, 1979, s. 48.

²⁵ *Business Week*, January 8, 1979, s. 18.

ün²⁶ nerede ve nasıl biteceğini şimdiden kestirmek olanaksızdır. Ama kapitalist dünyanın bugüne kadar dış ülkelere yapmış olduğu toplam sermaye ihracının 482 milyar dolar (ABD'nin payı 246,3 milyar dolar) olduğu gözönünde tutulduğunda, Çin'in petrol, demir-çelik, kömür, petro-kimya, ulaşım, enerji gibi temel sanayi kollarını denetim altına alacak olan böylesine bir toplamın, ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısını köklü değişmelere uğratacağı besbellidir. Değişmelerin yönü ise, daha Mao'nun sağlığında başlayan siyasal gelişmelerde "dörtlü çete"nin "kapitalist yolu seçmekle" ve "Çin'in canını (petrol ve kömürünü) bir tas çorbaya (batı teknolojisi karşılığı) satmak istemekle" ve Mao'nun "kendine güven" ilkesini çiğnemekle suçladıkları Teng ekibinin iktidarlarının ömrü belirleyecektir. Amerika'da kovboy şapkası giyip, kapitalizmin geleceğine kadeh kaldıran Teng, Japonya'da kapitalizme olan hayranlığını "eğer yüzünüz çirkinse güzel olduğunuzu söylemenin faydası yok"²⁷ sözleriyle belirtirken "kendine güven"ini iyice yitirmiş görünüyor. Öyle olunca, "kapitalist yolu seçtiği" suçlamasının pek de hafife alınmaması gerekecektir.

Gelişmelere bakıldığında, Japonya başta olmak üzere kapitalist dünya kesenin ağzını iyice açmış görünmektedir. Federal Almanya ile kömür üzerinden ödenmek üzere 4 milyar dolarlık bir kredi anlaşması imzalanmıştır. Japonya da benzer bir anlaşma ile 2 milyar dolar verecektir. Hollanda kömür karşılığı Yangtze Nehri üzerinde 2 milyar dolarlık bir kömür limanı inşaatı yürütecektir. Bir başka Hollanda firması kömür depolaması hususunda anlaşma imzalamıştır. Fransa ile 6-10 milyar dolarlık bir kredi anlaşması görüşmeleri yapılmaktadır. Kanada ile ticaret anlaşmasının, bugünkü 1 milyar dolardan 1885'te 10 milyar dolara çıkacağı öngörülmektedir:

Demir-çelik alanında Schloemann-Siemeg'in başını çektiği bir Alman grubu 14 milyar dolarlık bir anlaşma önerisi sunmuştur. Proje Osedner Bankın önderlik ettiği bir konsorsiyum tarafından finanse edilecektir. İngiliz ve Fransız tekelleri de bu konuda öneriler getirmektedir. Japon Nip-

pon Çelik Şirketi, Şangay yakınlarında 3 milyar dolarlık bir çelik işletmesi inşasına girmiştir. Büyük bir Amerikan firması, demir madeni cevheri çıkartılması konusunda anlaşma imzalamıştır. İngiliz ve Japon firmaları çeşitli makine ve donatım siparişleri almıştır.

Gemi inşaatında Avrupa ve Japon firmaları rekabet içindedir. Japon firmaları şu sırada büyük siparişler almışlardır.

İngiltere, Fransa, Federal Almanya ve Japon tekelleri dizel ve elektrik lokomotifleri konusunda çekişirlerken, Japonya demiryollarının yenilenmesi konusunda anlaşmaya varmıştır.

Tekstil alanında, Japonya polyester ve pamuk eğirme fabrikaları inşaatı konusunda anlaşmaya varmıştır. Ünlü Fransız modacı Pierre Cardin bile Çin'de defile düzenleyerek giyim kuşama ilişkin modernleşmeye (batılılaşmaya) katkıda bulunmaktadır.

Fransa ile atom santrali, Japonya ile hidro-elektrik santralleri konusunda görüşmeler yapılmaktadır.

Fiat ile tarım makineleri, Fransa ile savaş uçakları, İngiltere ile haberleşme araçları üretimi konusunda görüşmeler yapılmaktadır. Şili bile 90 bin tonluk bir bakır siparişiyle bu yağlı kuyruktan payını almıştır.²⁸

Batı tekellerinin Çin duvarları önünde yığılmaları, kapitalizmin girdiği bunalımda Çin'e bir can simidi olarak umutla bakmasından ileri gelmektedir. *Business Week*, "1980'ler Çin'i, yalnızca Japonya için değil, pek çok Avrupa ülkesi ve ABD şirketleri için de büyük bir umut kapısıdır. Aslında bir tüm olarak gelişmekte olan ülkeler, önümüzdeki yıllarda, ürünler ve sermaye malları yönünden Batı ve Japonya için giderek çok daha büyük önem kazanmaktadır"²⁹ derken kapitalist dünyaya bu umudu göstermektedir. Aynı zamanda da nesi var nesi yok herşeyini ipoteye çıkarmış olan Çin'in geleceğiyle, kapitalizmin geleceğinin ne ölçüde bütünlüğe ulaştığını sergilemektedir.

Şunu da ekleyelim ki, kapitalizmin büyük bir hırsla, Çin'e yönelişinde, geniş hammadde kaynaklarını yerinde ve ucuza işlemek gibi bir yararın yanında, grevsiz, işçi hakları

²⁶ *Business Week*, November 6, 1978.

²⁷ *Time*, November 6, 1978.

²⁸ *Business Week*, November 20, 1978, s. 50.

²⁹ *Business Week*, December 25, 1978, s. 151.

sınırlı ve çok düşük ücretli bir emek gücünün bulunmasının da büyük payı vardır.

Kaldı ki sorun yalnızca Çin de değildir. Bütün bir uzakdoğu sözkonusudur. ABD'nin (1971'de) bu bölgede 17 milyar,³⁰ Japonya'nın (1975'te) 2,7 milyar dolar yatırımı vardır ve Japonya bölge ticaretinin yüzde 25'ini elinde tutmaktadır.³¹ Vietnam yenilgisinden sonra ABD, buradaki çıkarlarını ancak Taiwan, G. Kore ve Japonya aracılığıyla koruyabiliyordu. Vietnam zaferi, bir tüm olarak Güneydoğu Asya'dan emperyalizmin ayaklarının kayacağını haber veriyordu. Çin'le bir yakınlaşma bunu önleyebilecekti. Gerçekten de Çin, bu yakınlaşma gerçekleşikten sonra, uzakdoğuda ABD'nin varlığına karşı çıkmaktan vazgeçmenin ötesinde, daha da güçlenerek kalmasından yana olmuştur. Bu arada Çin yakınlaşmasıyla büyük bir "ihanete" uğradıkları sanısına kapılan Taiwan ve Güney Kore de, Pekin'in Taiwan üzerinde iddia ettiği istemlerini uzak bir geleceğe ertelemiş olması, Güney Kore'nin, yanbaşında hamisi ABD ile birlikte Çin'in de bulunması nedeniyle, rahat nefes almışlardır. Şimdi artık uzakdoğuda ABD yanında Çin de kendini, büyük bir güç olarak göstermek, etki alanını genişletmek yarışına girmiş saymaktadır. Bunun ilk örneğini Vietnam saldırısı ile vermiştir.

IV. ÇİN'İN UZAKDOĞU POLİTİKASI VE VIETNAM SALDIRISI

Çin dünya politikasında olduğu gibi, Uzakdoğu politikasında da "Sovyet yayılması" gerekçesi arkasında büyük devlet şovenizmi ile bölgelerdeki egemenliğini pekiştirmek istemektedir. O nedenle, bu yöndeki tutumu belirginleşeliden beri Çin'i bölgedeki öteki ülkelerle, özellikle sınır komşularıyla, sürekli bir çatışma içinde görüyoruz. 1955'te Çin askerî birlikleri Burma sınır birliklerine saldırdı. 1959 Ağustosunda Himalayalardaki Hind karakolları Çin birliklerinin saldırısına uğradı. Ertesi yıl Nepal sınır muhafızlarıyla ça-

³⁰ L. L. Klochkovsky, *Economic Neocolonialism*, Progress Publishers, Moscow 1975, s. 212-213.

³¹ P. Kirdin, "Japanese Economic Expansion in Asean Countries", *International Affairs*, January 1978, s. 109.

tışmalar çıktı. 1962'de Çin birlikleri Hindistan topraklarına büyük bir saldırı düzenledi ve geniş bir alanı işgal etti. 1969'da Sovyet sınırında çatışmalar çıktı. Bugün Vietnam'a saldırırken, Laos sınırında da yığınak yapıldığı ve Laos'un bu konuda uyarılarda bulunduğu bilinmektedir. Afganistan Çin'in ülkesindeki gerici müslümanları rejime karşı silahlandırıp kışkırttığından yakınmaktadır. Japonya ile Doğu Çin Denizindeki Senkaku adaları konusunda anlaşmazlığı vardır ve 1978 Nisanında Çin tekneleri ile Japon tekneleri arasında çatışmalar çıkmıştır. Çin'in Taiwan Macao ve Hong Kong üzerinde düşünceleri öteden beri bilinmektedir. Pakistan'ın askerî yönetimini destekleyen Çin, Bengaldeş'in Birleşmiş Milletlere alınmasına karşı çıkmıştır.

Çin Uzakdoğuda irili ufaklı her ülke ile şu ya da bu ölçüde çatışma içindedir. Sınır çatışmalarında olduğu gibi bu anlaşmazlıklarda da Çin, imparatorluk döneminde yitirmiş olduğu bir takım hakları geri almak amacındadır. Çin'e yöneltilen, "büyük han" politikasını izlediği suçlamaları burdan kaynaklanmaktadır.

Pekin'in toprak istemlerinin yanında, bütün bir güneydoğu Asya'ya yayılmış bulunan ve sayıları 20 milyona ulaştığı sanılan Çin asıllı etnik gruplara karşı izlediği politika da bölgedeki gelişmeleri belirleyici bir etken olarak görünmektedir. Pekin yönetiminin etkisi altında tuttuğu bu Çinli etnik grupların sayısı Tayland'da 5 milyon, Endonezya'da 3 milyon, Malezya'da 4 milyon, 2,3 milyonluk Singapur'da 2 milyon, Vietnam'da 1,3 milyon, Filipin'lerde 700 bin, Burma'da 500 bin ve Kamboçya'da 450 bindir.³² Bu ülkelerdeki Çinli etnik gruplar öteden beri bir sorun olagelmıştır. Çünkü Çin bunları kendi yurttaşı olarak kabul etmiş ve bunlar üzerindeki etkinliğini sürekli güçlendirmiştir. 1954'te Cenova konferansında ve Asya-Afrika ülkelerinin 1955 Bandung konferansında bu sorun, ilgili ülkeler tarafından gündeme getirilmiş o zamanın Çin dışişleri bakanı Çu En Lay bu konuda ilgili taraflarla anlaşma masasına oturmaya hazır olduğunu söylemiştir. Ne var ki bu konu bugüne dek bir çözüme ulaştırılmadığı gibi, Pekin yönetimi-

³² Yuri Tavrovsky, "Moneyed Overseas Chinese", *New Times*, n° 41, October 1978, s. 18.

nin Uzakdoğuda yürüttüğü politikanın önemli bir aracı haline gelmiştir. Çin dış dünya ile ilişkilerini kestiği dönemlerde, dünya ile bağlantılarını dışardaki Çinliler yardımıyla sürdürmüştür. Çin'in dış ticaretinin önemli bir bölümü dışardaki bu Çinlilerin denetimine verilmiştir. Bunlara tanınan geniş ayrıcalıklar, Çin içersinde olduğu kadar Çin dışında da geniş hareket olanağı sağlamaktadır. İstedikleri zaman ülke içersinde yatırım yapabilmekte, içeriye istedikleri kadar sermaye sokabilmekte ve getirdikleri dövizle ev ve işyeri açabilmekte, fazladan giyecek, televizyon satın alabilmektedirler. Dışarıya çıkışta da bunlara öncelik tanınmaktadır. Bu Çinliler ithalât ve ihracat yoluyla iki yönlü çok büyük kârlar sağlarken, Çin'in gereksinme duyduğu dövizin önemli bir kaynağı olmaktadır. Yılda bu yolla Çin'e giren döviz miktarı 180-200 milyon dolardır.³³ Güneydoğu Asya'nın çeşitli ülkelerinde bellibaşlı iş kolları, ticaret, bankacılık bunların denetimi altındadır. Denizaşırı Çinlilerin yüzde 10'unu oluşturan burjuva kesimin bölgedeki yatırımlarının 16 milyar dolara, bir başka deyişle Amerikan tekellerinin bölgedeki yatırımına ulaştığı hesaplanmaktadır.³⁴ Kıta Çin ve Taiwan'dan sonra üçüncü Çin olarak adlandırılan Singapur da ekonomik ve politik yayılma için önemli bir sıçrama tahtası olarak görülmektedir.

Vietnam ile Çin anlaşmazlığının daha temel nedenleri olmakla birlikte, Vietnam'daki Çin asıllı etnik grupların durumu, bu çatışmanın uç verdiği etkenlerin başında geliyordu. Vietnam'da sürdürülen sosyalizasyon hareketi, doğal olarak Çin kökenli Vietnamlıları da kapsamına almıştı. Üstelik Çin kökenli Vietnamlıların durumları oldukça farklılık gösteriyordu. Bütün ülkede yaşayan 1,3 milyon Çin asıllı Vietnamlının yüzde 90'ı Güneye yerleşmişti. Kuzey Vietnam'ın kurtuluşundan sonra Kuzey'deki Çinli etnik gruplar malları ile birlikte Güneye kaçmışlar ve savaş boyunca, türlü spekülasyonlarla büyük servetler biriktirmiş-

³³ M. A. Andreyev, *Overseas Chinese Bourgeoisie*, Progress Publishers, Moscow 1975, s. 167.

³⁴ Bu konuda değişik rakamlar verilmektedir. V. Vanin 4 milyar dolar olarak hesaplarırken "Peking and the Overseas Chinese", *International Affairs*, August 1978, s. 53; Puri Tavrovsky, 16 milyar olarak hesaplamaktadır, "Moneyed Overseas Chinese", *New Times*, n° 41, October 1978, s. 18.

lerdi. Saygon'un Çin mahallelerine yığılan bu Çinliler, Güney Vietnam'ın gıda pazarlaması, perakende ticareti, çeşitli karaborsa ve uyuşturucu madde kaçakçılığını ellerinde bulunduruyorlardı. Saygon Ho Chi Minh adını alınca da karaborsacılığı sürdüren bu Çinliler, ellerindeki paraları dışarı kaçırmaya devam ettiler.³⁵ Bunların mallarına elkonmasına Çin karşı çıkıyor, malları ile Çin'e gönderilmelerini istiyordu. Elkoymaları engellemek için Çin, gerek dışardan, gerekse de Vietnam içersindeki bu Çinliler aracılığıyla alabildiğine bir propagandaya girmiş, Vietnamlıların yerli Çinlilere karşı soykırıma girişeceği korkusunu yayarak malları ile birlikte Çin'e göçe zorlamaya başlamıştı. Vietnam kitle halinde göçetmeye başlayan Çin asıllılara karşı önlemler almaya başlayınca, Pekin yönetimi göçmenleri taşımak amacıyla Vietnam limanlarına gemiler göndermeyi istemiş, bu kabul edilmeyince "denizaşırı Çinlilerin çıkarlarını korumak ve geri dönen Çinlilere yardım etmek" gerekçesiyle 1978 yılında Vietnam'a yapmakta olduğu yardımı kesmiş, Çinli uzmanları geri çağırması ve "Vietnam'da oturan Çinlilerin yıllarca ağır koşullarda çalışmalarla biriktirmiş oldukları mallarına ve varlıklarına haksız olarak elkonulduğu" gerekçesiyle de Çin'deki Vietnam konsolosluklarını ve Pekin'deki Vietnam elçiliğini kapamıştı.³⁶ Çin'in bu tutumunu Vietnam Komünist Partisi organı *Nhan Dan* 29 Mayıs 1978 tarihinde şöyle eleştirmektedir: "Sanayide ve ticarete kapitalist sektörün dönüşmesini öngören sosyalist devrimin değişmez yasasının, bütün varlıkları işçi sınıfının, Vietnam'ın tüm emekçi halkının kanı ve teriyle kazanılmış olmasına karşın, salt Çinli oldukları için burjuvazinin bir kesimine uygulanmaması doğru mudur?"³⁷ Gerçekten de salt Çin asıllı oldukları için burjuvazinin bir kesimine özel bir ayrıcalık kuşkusuz tanınamazdı. Ama Çin için Vietnam'daki sosyalizmin uygulanmasından çok burda yaşayan ve ilerisi için de siyasal bir baskı aracı olarak kullanacağı Çinliler önemliydi. Çin'in sınır ihlalleri olarak dünya kamuoyuna sunmak istediği olay da, varını yoğunu satıp gizlice sımra kadar gelip ordan ka-

³⁵ *News Week*, July 3, 1978, s. 18.

³⁶ *On Viet Nam's Expulsion of Chinese Residents*, Foreign Language Press, Peking 1978, s. 12-13.

³⁷ Aktaran G. Apalin, *agm.*, s. 52.

çak olarak Çin'e geçmek isteyenlere Vietnamlıların engel olmaları çabaları idi. Çin, binlerce göçmenin ellerini kollarını sallayarak sınırdan geçmelerini istiyordu.

Çin'i asıl rahatsız eden şey ise, dünyanın en güçlü ülkesi ABD emperyalizmine karşı büyük bir zafer kazandıktan ve sosyalizmin kuruluşuna hızla başladıktan sonra, bütün dünyanın saygınlığını ve hayranlığını kazanan güçlü bir Vietnam'ın varlığı idi. Güçlü bir Vietnam, Pekin yönetiminin izlemekte olduğu politikaya pek uygun düşmüyordu. Hitler'in "bizim için en önemli şey kazanmaktır. Bu amaç için şeytanla bile ittifak yaparız" sözlerini hatırlatan bir benzerlik içinde, bölgenin en gerici güçleriyle ittifaka giren Pekin yöneticileri, Vietnam zaferinin bölgede yarattığı anti-emperyalist, ulusal kurtuluşçu hareketlerden ancak kendi politikaları doğrultusunda oldukları ölçüde hoşnut gözüküyorlardı. Öyle ki, yıllar yılı tek yandaşı Arnavutluk'u bile günü gelince silkeleyip atabilmişti. Bir zamanlar yakından destek olduğu Vietnam'ı da ya kendi doğrultusunda bir politika izlemeye zorlayacak, ya da silkeleyip atacaktı. Özgürlüğünü çok pahalıya kazanmış olan Vietnam halkı, şu ya da bu ülkenin doğrultusuna girmeyecek kadar deneyim kazanmış, haklı bir onur ve gurura sahip, bağımsız bir devlet olma ilkesine kıskançlıkla bağlıydı. Komşuları ve bölgedeki öteki uluslarla karşılıklı saygı ve birbirlerinin içişlerine karışmamak ilkesine bağlı kalınarak dostluk ve dayanışma kurmak yolunda üzerine düşeni yapıyordu. Bu aynı zamanda yıllarboyu süren savaşın yaralarını kapamak, Vietnam halkının fazlasıyla hakettiği mutlu ve iyi bir yaşamı kurabilmek, sosyalizmi gerçekleştirebilmek için de gereklidi. Hele de 40 milyonluk böyle bir ülkenin, yardımına ve desteğine gereksinme duyduğu 950 milyonluk bir ülkeye karşı askerî, politik bir üstünlük sağlamak için harekete geçilebileceği hiç düşünülemezdi.

Çin'le geliştirmek istediği iyi komşuluk ilişkilerini Laos ve Kamboçya ile de kurmak isteyen Vietnam, Laos'la bunu başarırken bütün çabalarına karşın, iyi ilişkiler şöyle dursun, Pekin'in desteğindeki Pol Pot yönetiminin sürekli toprak istemlerine dayanan askerî saldırıları ile karşı karşıya kalıyordu. İşte Çin'in son Vietnam saldırısının temelinde ya-

tan neden de buydu. Bu nedeni iyi kavrayabilmek için, Vietnam-Laos-Kamboçya'nın yer aldığı Çin Hindi'nin geçmişteki siyasal tarihine kısaca bakmakta yarar vardır.

Bugün bu üç bağımsız ülkenin yer aldığı bu bölge, coğrafya yönünden olduğu kadar, tarihsel yönden de ortak özellikler taşımaktadır. Bölge 1860'larda Fransız sömürgesi haline gelmiştir. Vietnam, Laos ve Kamboçya halkı Fransız sömürgeciliğine karşı ortak savaşım vermişlerdir. 1930'da bu üç ülkenin sömürgeciliğe karşı savaşımı Çin Hindi Komünist Partisinin öncülüğünde yürütülmüştür. Partinin amaçları arasında ortak bir Çin Hindi Federasyonunun kuruluşu da vardır. Ancak 1951 yılında, Partinin İkinci Kongresi, yeni koşullar ışığında her üç ülkenin ayrı parti kurmalarını kararlaştırmıştır. Vietnam'da Çin Hindi Komünist Partisinin yerini 1976 yılına kadar Emekçi Halk Partisi aldı ve 1976'da bu parti Komünist Partisi adını benimsedi. Laos'ta ise Çin Hindi Komünist Partisinin 300 üyesi 1955 yılında Marksist-Leninist Halk Partisini kurdular ve bu parti de 1972'de Laos Halkının Devrimci Partisi adını aldı. Kamboçya Komünist Partisi ise 1960 yılında 21 üye tarafından kuruldu ve ulusal demokratik devrimin gerçekleştirilmesini asıl amaç olarak benimsedi.

Görüldüğü gibi Vietnam, Kamboçya ve Laos'un sömürgeciliğe karşı savaşları, siyasal amaçları, tarihsel kökleri yönlerinden büyük bir benzerlik, hatta bir bütünlük içindedir. Dolayısıyla Vietnam savaşı yalnızca Vietnam'ın değil, bir tüm olarak Hindi Çin yarımadasının kurtuluş savaşı niteliğinde idi. Vietnam savaşı sırasında Kamboçya ve Laos halkı Vietnam halkının savaşını yakından destekliyordu. ABD bu işbirliğini bozmak, Vietnam devrimini kendi sınırları içinde yalıtılabilmek için büyük çabalar gösterdi. Kamboçya'yı ve Laos'u pek çok kez bombaladı. Buralara "komünist sızması" gerekçe gösterilerek Amerikan ve Güney Vietnam'ın kukla yönetiminin askerlerini gönderdi. Aslında ABD Vietnam'dan sıyrılan kurtuluş kıvılcımının eninde sonunda bütün bu bölgeyi tutuşturacağını pek iyi biliyordu. Kamboçya'da, Laos'ta kendi güdümünde kukla yönetimler kurmak için çok uğraştı. 1970'te Kamboçya'da kukla Lon Nol'un faşist darbesi böyle gerçekleştirildi. Kamboçya Komünist

Partisinin önderliğinde gerçekleştirilen Ulusal Birleşik Cephe, beş yıl süren ve bir milyon insanın hayatına malolan kanlı bir savaşın sonunda Lon Nol diktatörlüğünü devirdi. Kamboçya halkının gerçekleştirdiği bu zafer, ilerici dünya kamuoyunun olduğu kadar Vietnam Demokratik Cumhuriyetinin de aktif desteğini kazanmıştı. İki ülke arasındaki 1.100 kilometrelik sınır, Kamboçyalı Ulusal Birleşik Cephenin hareket alanlarını genişletiyor, zaman zaman Vietnam topraklarında üslenerek Lon Nol faşizmine karşı etkili saldırılar düzenleniyordu ve gene gerekli araç ve gereçler bu sınırdan sağlanıyordu.

Kanlı Lon Nol diktatörlüğünün Nisan 1975'te devrilmesinden sonra, onun yerini alan yeni yönetim Kamboçya kapılarını bütün dünyaya kapadı. İktidardaki Pol Pot—İeng Sary ikilisi, Çin'de sürdürülen "kültür devriminin" fazlasıyla etkisi altında kalmışlardı. Çin'de terkedilmeye başlanan "kendine güven" politikası Kamboçya'da yeniden canlandırılacaktı. Devrimden bir süre sonra Kamboçya'nın başkenti Phnom Penh'den değişik haberler yayılmaya başladı. Yüzbinlerce Kamboçyalı ülkeyi terkederek komşu ülkelerin sınırlarını zorluyordu. Ülkelerinden kaçanların anlattıkları inanılır cinsten şeyler değildi. Ne var ki daha sonraki gelişmeler söylenenleri doğrulayacaktı.

Ülkede on günde bir yayımlanan dört sayfalık resmî gazeteden başka hiç bir haber kaynağı yoktu. Her türlü haberleşme olanakları yok edilmişti. Başkentte sayısı ona ulaşabilen yabancı elçiliklerin bile telefonları kesilmiş, elçilik mensuplarının ülke içersindeki gezileri sınırlandırılmıştı. Para ortadan kaldırılmış, bankalar, işyerleri kapatılmıştı. Kentler olmasa para denilen o şeytana gerek de duyulmayacaktı. Onun için kentlerin köy haline getirilmesi gerekiyordu. Kentler zorla boşaltıldı. İki milyon insanın yaşadığı Phnom Penh birkaç ayda ikiyüz bin insanın yaşadığı virane bir kente dönüştürüldü. Bütün yüksek ve orta dereceli okullar kapatıldı. İlkokulların sayısı sınırlandırıldı. Tapınaklar, dinsel yapılar yıkıldı, rahip ve rahibeler çalışma kamplarına gönderildi. Eskiyle olan bütün tarihsel, geleneksel, kültürel bağlar koparılacak, Çin'de yürütülen "kültür devrimi benzeri" bir tür "kültür devrimi" ile yeni bir insan yaratılacaktı. Ken-

ti olmayan, parası olmayan, yüksek okulu, orta dereceli okulu, ulaşımı, haberleşmesi olmayan, kendi deyimleriyle, "dünyanın bugüne dek görmediği bir devlet" yaratılacaktı. Bu büyük ülküyü gerçekleştirmek için 7 milyonluk ülkede 3-4 milyon insan yerlerinden edilmiş, kırlarda, baraj, su kanalı ve tarım komünlerinde zorla çalışmaya gönderilmişti. Çalışma kamplarında, yaşlı ve sakatlar yanında, 12-14 yaşındaki çocuklar da 12-15 saat zorla çalıştırılıyordu. Gençler erken yaşta evlendirilmeye zorlanıyor, aileler parçalanıyor, halkın gelenek ve inançlarına karşı amansız bir baskı politikası sürdürülüyordu. Başta ülkede yaşayan yarım milyon Vietnamlı olmak üzere, etnik gruplara karşı faşist yöntemlerle yıldırma politikası uygulanıyor, yığınlar halinde insanlar, rejim düşmanı ilân edilerek sorgusuz sualsiz katlediliyordu.

Sosyalizm adına yürütülen bu uygulamalar, üç yıl boyunca emperyalizm tarafından sosyalizme karşı zengin bir propaganda aracı olarak kullanılmıştı. Oysa gerçeklikte, bu uygulamalar sosyalizmin uygulamasından çok, nazi Almanyanın uygulamalarını andırıyordu.

İçerde sürdürülen bu baskı ve terör politikasına paralel olarak, Pol Pot yönetimi dışarda da, yayılımcı ve bölgedeki barışı tehdit edici bir politika izlemekteydi. Sosyalist komşusu iki ülkeye, Vietnam ve Laos'a karşı düşmanca bir politika izleme yolunu seçmişti. Pol Pot—İeng Sary kliği, özellikle Vietnam'a karşı, toprak istemiyle saldırgan bir tutuma girmişti. Pekin yönetiminin de açık desteğiyle, bu tutum silahlı çatışmalara kadar götürüldü. Vietnam'ın barış çağrılarını, sorunun uluslararası planda görüşmelerle çözümlenmesi önerileri sonuç vermemişti. Pol Pot—İeng Sary kliğinin bu uzlaşmaz tutumunda, içerde yükselen hoşnutsuzluğun üstünü örtmek, dikkatleri dışarıya yönelterek, şoven duyguları dirilterek, halkı susturabilmek hesaplarının payı da büyüktü. Ne var ki, bütün bu oyunlar istenilen sonucu vermedi. Yönetici kliğin ülkeyi bir hapisaneye çevirmesi karşısında, halkın direnişi de yoğunluk kazanmıştı. Kitle halinde katliamlar, çeşitli etnik ve dinsel ayrılıkları körükleme çabaları, halkın yönetime karşı başkaldırmasını önleyemedi. Ulusal Kurtuluş İçin Kamboçya Birlik Cephesi böylece oluştu ve güçlendi, sonunda Vietnam'ın da desteği ile ikti-

darı ele geçirerek zaferini perçinlemiş oldu.

Kuşkusuz Ulusal Birlik Cephesinin yönetimi ele alması en başta, bölgede yeni güçler dengesi oluşturmak yönünde yoğun bir çaba içinde olan Beyaz Saray yönetimini hayal kırıklığına uğratmıştı. Gene aynı doğrultuda Beyaz Saray ile görüş ve amaç birliğinde görünen ve Vietnam'a karşı bir Truva atı olarak gördüğü eski yönetimin yıkılmasıyla bu konudaki çabaların boşa çıktığını anlayan Pekin yönetimi için de istenilen bir sonuç değildi.

Ulusal Birlik Cephesi programında, Kamboçya'nın tarafsız ve bloklar dışı bir dış politika izleyeceği belirtilmekteydi. Öte yandan bölgede barışı tehdit eden önceki yönetimin tersine, Vietnam'a karşı dostça bir tutum benimsemesi, Vietnam, Laos, Kamboçya üçlüsünün Güney-Doğu Asya'da önemli bir barış alanı oluşturacağını müjdelemekteydi. Yakın geçmişin en kanlı çatışmalarına sahne olan ve Güney-Doğu Asya Yarımadasının kalbi durumunda olan bu alanın barış ve sosyalizmin zaptedilmez bir kalesi haline gelmesi, Pekin yönetimi tarafından "Sovyet emperyalizminin yayılması" olarak değerlendiriliyordu. Pekin, Vietnam'ı "doğunun Küba'sı" olarak ilân etmişti. Onun için ne pahasına olursa olsun Kamboçya'daki yeni yönetim devrilmeli, Vietnam'a bir "ders" verilmeliydi. Çin'in Vietnam'a vereceği "ders" in asıl nedeni de buydu. Bu dersle Çin, özel olarak Kamboçya'da, genel olarak da Güney-Doğu Asya'da dosta düşmana varlığını kanıtlamış, bölgede son sözün Pekin yönetiminde olduğunu göstermiş olacaktı.

Ama Pekin yönetimi kendi başına sonunun neye varacağı belli olmayan bir serüvene giremezdi. Yeni dostlarının desteğini almalıydı. Teng'in Washington ziyareti bu desteği sağlamaya yetecekti. Gerçekten de Teng, ABD gezisi sırasında yaptığı basın toplantılarında Vietnam'a vereceği "dersten" sık sık söz ediyor, Washington yetkililerinin desteğini arıyordu. Bu desteği yetkili ağızlardan alınca, dönüşünü kısa bir süre önce uğradığı Tokyo üzerinden yaparak Tokyo'nun da olurluğunu sağlayıp Vietnam seferini düzenledi.³⁸ Pekin'in "sınır çatışmalarını" gerekçe göstermesinin inani-

lır yanı yoktu. Uzak-Doğunun jandarmalığı görevi şimdi de Pekin yönetimine devredilmişti.

SONUÇ

Çin devriminin böylesine bir çizgiye, yani uluslararası sosyalist hareketin gidişinin tersine bir çizgiye sapması olgusu hiç kuşkusuz önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu konunun enine boyuna tartışılması geleceğin sosyalist devrimlerinin önkoşulları için de gereklidir. Ancak burada konuyu ayrıntılarıyla koymak, gerek konu yönünden, gerekse de kapsamı yönünden başlıbaşına bir iştir. Ne var ki kısa da olsa, yetersiz de olsa, bazı ana noktalara değinmek, işlenen konuyu anlaşılır kılmak için zorunludur.

Her devrim kuşkusuz belirli nesnel koşulların sonucudur. Bu koşullar genelinde üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki ilişkiler tarafından belirlenir. Toplumun üretici güçlerinin gelişmesi belli bir aşamada mevcut üretim ilişkileri tarafından engellenir. Bu engelleme üretici güçlerin gelişmesine hiç yer bırakmayacak kadar sürebilir ve bu dönemde değişme nicel bir değişmedir. Üretim ilişkileri bu gelişmeyi tümüyle durdurduğu zaman aralarındaki çelişki nitel bir dönüşümle, mevcut üretim ilişkilerini tümüyle ortadan kaldırır ve yerine yeni bir üretim ilişkisi, üretici güçlerin gelişmesini engellemeyen bir ilişki kurulur. Bu ilişki toplumsal devrim demektir. Dolayısıyla toplumsal devrimler ancak maddi koşulların olduğu ölçüde gerçekleşebilir. Eğer bu koşullar yaratılmamış ise, yeni üretim ilişkilerinin yerleşmesi olanaksızlaşır.

Ancak bu demek değildir ki, devrimin yapılabilmesi için ille de üretici güçlerin belli bir düzeye ulaşması beklenmektedir. Üretici güçlerin gelişmesi beklenmeden de devrim yapılabilir, yani üretim ilişkileri değiştirilebilir. Çünkü devrim, her şeyden önce bir siyasal iktidar sorunudur. Nitekim sosyalist devrimlerin üretici güçlerin görece olarak daha az gelişmiş olduğu ülkelerde gerçekleştiğine tanık oluyoruz. Çin Devrimi bu yönüyle çarpıcı bir örnektir. Ama devrim gerçekleştiikten sonra sosyalizmin kurulması ve yerleşmesi için, üretici güçlerin geliştirilmesi, sosyalizmin maddi koşullarının yaratılması gerekir. Bu da hızlı bir sanayileşme ile ola-

³⁸ The Economist, March 3, 1979, s. 54.

naklıdır. Çin'de aradan 30 yıl geçmiş olmasına karşın bu yönde başarılı adımlar atıldığı söylenemez. Bugün bile Çin proletaryası nüfusun ancak yüzde 3'ünü oluşturmaktadır. Sosyalizmin kurulması için üretim araçlarının toplumsallaştırılması, mülk sahiplerinin mülksüzleştirilmesi yetmez, onunla birlikte emeğin üretkenliğinin artırılması, emeğin yüksek düzeyde örgütlenmesi gerekir. Lenin sosyalizme geçen ülke ne denli geri ise, kapitalist ilişkilerden sosyalist ilişkilere geçiş o denli güç olur demektedir.³⁹ Çin gibi yarı-feodal, yarı-sömürge bir ülke için sosyalist ilişkilere geçişin daha da güç olacağı besbellidir.

Çin'de alınan önlemlerin sosyalizmin teknik ve ekonomik koşullarını yaratmaya yetmediği anlaşılmaktadır. Tarımda başlangıçtaki hızlı gelişme, sonraları özellikle kültür ihtilali içinde durgunluk dönemine girmiştir. Çin bu nedenle her yıl artan bir oranda dışardan tahıl ithal etmek zorunda kalmıştır. Sanayide ise Çin başlangıçta gösterdiği küçük-ölçekli sanayi gelişmesini büyük-ölçekli sanayie dönüştürememiştir. Batıdan istahla istediği teknoloji ve sermaye istemi bunu kanıtlamaktadır. Kuşkusuz Çin'in teknolojik gücünün Batı düzeyinde olması beklenemezdi. Batının teknolojik üstünlüğü tartışma gerektirmez. Ama onun gördüğü teknoloji ve sermaye istemi, Çin'in temel ekonomik yapısını altüst edecek niteliktedir. Bu hacimde sanayi ve teknolojinin kapitalizm kuralları içinde (başka türlü olabileceği düşünülemez) Çin'de yerleşmesinin Çin'deki üretici güçleri ve dolayısıyla üretim ilişkilerini ne ölçüde değiştirebileceğini kestirmek zor değildir. Ne var ki, Çin'in bugünkü yöneticilerinin Çin Devrimini ana yolundan saptırma çabaları, zengin deneyimi olan ve günden güne nicel ve nitel yönden gelişmekte olan Çin proletaryasının ve Çin emekçi sınıflarının kararlı duvarlarını aşabilecek midir? Buna olumlu yanıt verebilmek için tarih tekerleğinin tersine çevrilebileceğine inanmak gerekir. Sosyalizmin bilimi ise bu inancı kökünden yadsır.

Çin'in ulaştığı bugünkü konumuyla Vietnam'a vermek istediği "dersler"den, dünya devrimci hareketinin de alacağı çok yararlı dersler vardır kuşkusuz.

³⁹ Lenin, *Collected Works*, Vol. 27, s. 89.

"SEN gerçekten büyük, saygın ve tatlı bir kadınsın. Duygularımı kâğıt üzerine aktarmaya çalışırken gözlerim yaşlarla doluyor. Sadece ben, sen yanımda olduğun için hayatın yaşanmaya değer olduğunu söyleyebilirim. Çok ypratıcı yoğun bir yargılamaya ve en vahşice bir cezaya çarptırılmamıza büyük bir yüreklilikle dayanma gücünü gösterdiğiniz için, bizim gerçekten iyi insanlar olduğumuza kesinlikle inanıyorum. Yetişmemiz, bizim için, özgürlük, kültür ve insan saygınlığı anlamına gelen, bizim Amerikan ve Yahudi kültür mirasının doğru bir bileşimine dayanan yaşamımızın gerçek anlamı, bizi bugün neyse o yaptı. Bu, kuyruklu kulaklı tertibin tepeden tırnağa pisliliği, yalanı ve iftirası, engellemek şöyle dursun, suçsuzluğumuz bütünüyle kabul edilene değin bizi kamçılamaş olacaktır. ... Bizi demir parmaklıklar arasına hapsedtiler ama kalbimizi ve aklımızı, ölüm dışında, asla zincire vurup hapsedemeyeceklerdir..."

Bu satırlar, 1950 Temmuzunda, Sovyetler Birliği'ne,

atom sırlarını vermekle suçlanan ve üç haftalık “gösterili” bir yargılamadan sonra ölüm cezasına çarptırılan ve 1953 Haziranında elektrikli sandalyede canveren karı-koca Ethel ve Julius Rosenberglardan, Julius’un, eşi Ethel’e yazdığı mektuptan alınmıştır. Hapisanede yazılan, haksızlığa karşı direnme, yüreklilik, kişisel özveri ve buram buram insan sevgisiyle dolu bu mektuplara daha sonra dönmek üzere şimdi biz, Amerika tarihinde ilk kez barış zamanında ve sivil bir mahkemede görülen ve ölüm cezasıyla sonuçlanan bir casusluk davasının perde arkasını, *Rosenberglar Olayını* hazırlayan politik ortamı incelemek istiyoruz.

Başkan, Franklin D. Roosevelt 1945 yılında ölmüş ve yasa gereği yerine yardımcısı Hanry S. Truman cumhurbaşkanı olmuştu. Roosevelt’in 1930’larda başlattığı ve, daha hakça bir gelir dağılımı ile toplumsal güvenceyi, ekonominin canlandırılmasını öngören *New Deal* ekonomi politikası, uzun zamandan beri finans kapital ve tekelci sermaye çevrelerini rahatsız etmekteydi. Truman’ın yönetimi ele almasından sonra, bu çevrelerin etkisiyle *New Deal* ekonomik reform önlemleri bir yana itildiği gibi, İkinci Dünya Savaşının nelere malolduğunu uzaktan da olsa gören, sıradan Amerikalının özlemi olan barışçı bir dünya kurulmasına dönük dış politika da temelinden değiştiriliyordu. Kore’de başlatılan savaşla, güdülmekte olan soğuk savaş politikasını, dünyanın başka yerlerine de yayılan bir sıcak savaşa dönüştürmek için yoğun çabalar harcanıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında, dev boyutlara ulaşmış bulunan savaş sanayii, elde ettiği tatlı kârları bırakmak niyetinde değildi. Ne var ki, hem Amerikan ve hem de dünya kamuoyunu, yeni bir savaşın kaçınılmazlığına inandırmak gerekiyordu. Dünyadaki o günkü politik koşullar içerisinde bu, olsa olsa Sovyetlerin ve dolayısıyla komünizmin bütün dünyaya yayılma tehdidi olabilirdi. Tekelci sermaye ile onun bir kolu olan dev savaş sanayii başta olmak üzere, bütün savaş kundakçıları ve bunların doğal müttefiki olan Pentagon için, bu çok akla-uygun bir gerekçeydi. Büyük sermayenin parasal güdümü altındaki bütün kitle iletişim araçları, basınıyla, televizyonuyla, radyosuyla bu “Kızıl Tehlike” temasını işlemeli ve bu tema, somut örneklerle de desteklene-

rek, kamuoyu sıcak bir savaşa hazırlanmalıydı.

Bu işin başarılabilmesi için hiç kuşkusuz, ötedenberi aynı yönde faaliyet gösteren birtakım “milliyetçi” dernek ve kuruluşlardan yararlanılabılırdi, ama, daha etkin ve kapsamlı olabilmesi için, bu görevin hükümetin ve kongrenin kanadı altında yerine getirilmesi daha akıllıca olurdu; hem böylece, gerekli bütün giderlerin, halkın ödediği vergilerden karşılanması olanağı da sağlanabilirdi. İşte bu nedenlerle, 1938 yılında bir Senato kararı ile geçici olarak kurulan bir Komiteden, Amerikan Düşmanı Faaliyetler Komitesinden (*House Committee on Un-American Activities*) yararlanılma yoluna gidildi.

AMERİKAN DÜŞMANI FAALİYETLER KOMİTESİ

1 Ocak 1939 tarihinde görevi sona erecek ve son raporunu kongreye sunacak olan bu komite, aşağıdaki konuları araştırmakla yetkiliydi; (1) Amerika’daki, Amerikan düşmanı propaganda faaliyetlerinin boyutları, niteliği ve amaçları, (2) Amerika içersinde, yabancı ülkelerce ya da içerdeki odaklarca kışkırtılan ve Anayasaca garanti edilen hükümet biçimlerine yöneltilen yıkıcı ve Amerikan düşmanı propagandanın yayılması.

Görüldüğü gibi, bu komitenin yasama ve dolayısıyla herhangi bir kimseyi ya da örgütü yasa yoluyla cezalandırma yetkisi yoktu, ve zaten böyle bir yetki Anayasaya aykırı olurdu. Komite başkanı Martin Dies, gerekli gördüğü araştırmaları etkin bir biçimde yapabilmek için bu açmaza ideal bir çözüm bulmuştu: kişi ve örgütlerin temel yasalarla tanınmış hakları çiğnenmeksizin araştırmalar, kişi ve örgütlerin sadece “teşhir” edilmesiyle sınırlı olacaktı. Aslında Başkanın bulduğu bu çözüm, daha büyük yasal bir çelişkiyi içeriyordu: kişi ve örgütler kamuoyu önünde “teşhir” ediliyorlar ama güya yasalarla kendisine tanınan hak ve özgürlükler çiğnenmemiş oluyordu!

Ocak ayı yaklaşırken Başkan Dies, Senatoya, ülkedeki Amerikan düşmanı yıkıcı faaliyetlerin ve propagandanın boyutlarının umduğundan büyük olduğunu keşfettiğini anlattı ve Komitenin görev süresinin uzatılmasını istedi.

Oysa Martin Dies, bu adı sanı o güne değin bilinmeyen Senatör, işin tatlı yanını keşfetmişti: şimdi artık adı sık sık gazete başlıklarına geçiyor, boy boy fotoğrafları yayınlanıyordu. Ortada bir "propaganda" vardı ama bu, Amerikan düşmanı, yıkıcı propagandadan çok, Dies'in kendi kişisel propagandası ve reklamıydı. Her ne halse, Senato, Dies'in uzatma önerisini kabul etti. Ve gerçekten de, eğer bir yıkıcı kızıl faaliyetler uzmanı, gırtlaktan gelen boğuk bir sesle ve esrarlı tavırlarla ulusun güvenliğini ve geleceğini, onur ve namusunu ayaklar altına almak üzere olan gizli tertiplerden sözeder, anti-komünizm sakızını beceriklice çiğneyebilirse, gazete başlıklarına geçmek şöyle dursun, hiç kimsenin durduramayacağı sarmal bir hareketi de başlatmış olur. Artık o, vatan hainlerinin azraili, ulusun koruyucusu, vatanseverliğin simgesi, kutsal bir görevi üstlenmiş tanrısal bir yaratıktır.

Komite, 1940'ta, gerçek amacının yasama olmaktan çok, "projektorlerini yıkıcı faaliyetler üzerine merhametsizce çevirerek, bunların faaliyetleri üzerine Amerikan halkına bilgi vermek olduğunu" ilân ediyor ve "bu Komite teşhir gücüne ve yetkisine sahip biricik hükümet organıdır,"* diyor. 1943 yılında Komite, Amerikan Barış ve Demokrasi Derneğinin üyeleri olduğunu iddia ettiği 563 devlet memurunun adlarını, görevlerini ve aldıkları maaşları gösteren bir liste yayınladı. Bu, o yıllarda komitenin yayınladığı listelerden sadece bir tanesiydi ve bu "teşhir görevini" yerine getirirken Komite, anayasanın kişi ve örgütlere tanıdığı hak ve özgürlükleri güya çiğnememiş oluyordu! Komitenin her yıl yenilenen geçici statüsü, 1943 yılında iki yıl için yenilendi ve Amerikan düşmanlığının kökünün kazınması işi, artık sıradan her Amerikalının günlük yaşamında özel bir yer tutan doğal bir eylem halini aldı.

Komitenin geliştirdiği ölçütlere göre, eğer bir kimse ya da örgüt, aşağıdaki düşünce ya da inançları taşıyorsa Amerikan düşmanı ve yıkıcı sayılmalıdır:

- 1) toplumsal adalet ve ırk eşitliği;
- 2) özel mülkiyetin ve miras hakkının kaldırılması (bu-

*Frank F. Donner, *The LIN-AMERICANS*, Ballantine Books inc., Newyork 1961.

nun için öngörülen yol ve araçlar ne olursa olsun);

- 3) özel mülkiyetin yerini toplumsal mülkiyetin alması;
- 4) planlı bir ekonomiye dayanan, politik, ekonomik ya da toplumsal bir düzen;
- 5) materyalist felsefe.

SORUŞTURMALAR, "DOST" VE "DOST OLMAYAN" TANIKLAR

Bir tanığın dost olduğunu belirleyen şey, şu konulardaki tutumu oluyordu: 1) Şimdi ya da daha önce Komünist Partisine üye olup olmadığı sorusunu yanıtlaması ve, 2) Başkalarının isimlerini vererek muhbirlik etmesi. Tanık eğer, şimdi ya da daha önce Komünist Partisine üye olduğunu kabul eder ama işbirliğine yanaşmazsa, teşhir edilmenin yanısıra, bir Senato araştırma komitesine saygısızlıktan tekrar "dost olmayan" bir tanık olarak komite önüne çağırılması olasılığı vardı. Dost ya da dost olmama, bir tanık için sadece soruşturma sırasında takınılan tavır değil, bir "sadağat" sorunuydu. Dost bir tanık —Hoolywood'da 1947'de yapılan soruşturmada Elia Kazan ve Dmytryk'in yaptıkları gibi— Partiye ya da herhangi sol bir örgüte üye olduğunu (bu üyelik 15-20 yıl önce de olabilir, şimdi üyelikten ayrılmış da olabilir) kabul edecek ve eski arkadaşlarının isimlerini Komiteye bildirecektir. Gösterdiği bu işbirliği sonucu, vatanseverliği, yurda bağlılığı belgelenmiş olacaktı. Oysa, işbirliğine, muhbirliğe yanaşmayan, dost olmayan bir tanık "yıkıcı, bölücü" damgasıyla damgalanarak teşhir edilecek... ta ki günün birinde "dost" bir tanık olduğunu tanıyana kadar.

İki tür dost tanık vardı: Komünist kuruluşlara FBI tarafından yerleştirilmiş ücretli gizli ajanlar ve, döneçlik etmiş ya da karşı tarafa geçmiş eski komünistler. Komitenin önde gelen hedefi, kuşkulu gizli komünistler ya da eski komünistlerdi. Komite üyesi sayın senatörlerin pek sevdikleri bir deyişle, "bunların saklandıkları deliklerden dışarı çıkartılmaları" için muhbirliğe gerek vardı. Komite oturumları, bir gazetecinin deyişiyle, "ihanet ve intikam karışımı bir yakıtla çalışan bir motora" benziyordu.

Oturumlardan önce dost tanıklarla toplantılar yapıla-

rak listelerdeki isimler gözden geçiriliyor, bir yandan dost olmayan tanık olarak soruşturmaya çağrılarak isimler saptanırken, bir yandan da işbirlikçi muhbir, listeden muhtemel dost tanıkların isimlerini seçmeye çalışıyordu. Bunlar çoğunlukla, hayal kırıklığına ya da kuşkuya düşerek, siyasal eylemden çekilmiş kimseler arasından çıkıyordu. Bunlar görüşmeye çağrılıyor, eğer beklenildiği gibi konuşurlarsa dost tanıklar arasına yenileri katılmış oluyordu. Hazırlanan listeden soruşturmaya çağrılmak üzere birkaç isim seçiliyor, geriye kalan isimler soruşturma sırasında, ileride kendilerine çağrı çıkartılmak kaydıyla açıklanıyor ve bunların bazan aylarca korku ve endişe içersinde bekletilmeleri sağlanmış oluyordu.

Çağrı alan bir tanık, bir süre kararsızlık içersinde kalabilir ama sorgu günü yaklaştıkça paniğe kapılarak "hizaya gelmesi" sağlanmış olurdu. Çağrı alan tanık işini kaybetmese bile, hep bu tehdit altında yaşardı. Dost "koyunlar" ile dost olmayan "keçiler", soruşturma bitmeden bütünüyle ayırdedilemezdi. Kararsızlarla daha önce işbirliğine yanaşmayan bazı "keçiler" soruşturma sürdükçe dirençlerini yitirerek "koyun" haline gelebilirlerdi. Komite hemen daima hangi tanığın dost olacağını önceden bildiği gibi, tanıklara çıkartılan çağrının bir köşesinde, eğer işbirliği yapmak istiyorlarsa görüşebilecekleri komite yetkilisinin telefon numarası da bulunurdu. Ayrıca, tanığı temsil edecek avukatın kimliğinden de onun dost olup olmadığı çıkarılabilirdi, ama bu konuda en kesin kanıt tanığın sorguya avukatsız gelmesiydi; bu onun dost ve işbirlikçi olacağının açık bir belirtisi sayılırdı.

Komite, çoğu kez sırf teşhir amacıyla, bile bile işbirliğine yanaşmayacak tanıklar için çağrı çıkartırdı. 1955-56 döneminde Komite toplam 529 tanık çağırılmış, bunlardan 464'ü soruşturma sırasında hiç bir bilgi vermemişti; geriye kalanlar ise ya hükümet memurları (15), ya FBI ajanları (22), ya da Komünist Partisinden ayrılmış kimselerdi (28). 1957-58 döneminde toplam 402 tanıktan 331'i dost olmayan "ağzı sıkı" tanıktı, geriye kalanlardan 11 tanesi, eski gizli ajan ve 18 tanesi Partiden atılmış kimselerdi.

Her soruşturmada, muhbirlere göre "sessiz" tanıkların

sayısı daima daha fazla oluyordu. 1956 Eylülünde komite, New Haven'de üç günlük bir soruşturma yaptı ve yaklaşık 200 sayfalık tutanak tutuldu. Toplam 16 tanık dinlenmişti; ancak bunlardan dört tanesi dost çıkmıştı ve bunların dökümü şöyleydi: Worden C. Mosher ve Harold Mosher, baba-oğul ikilisi, FBI "yerleştirmesi" profesyonel tanıklardı, geriye kalanlar, Harold Kent ile Rowena Paumi, önce Komünist Partisinden ayrılmış ama sonra FBI'nın isteğiyle tekrar partiye katılmış kimselerdi. Dört dost tanığın 25 sayfalık ifadelerinin büyük kısmı eski arkadaşlarının isimleriydi. Geriye kalan 175 sayfa ise, tanıklık etmeyi, isim vermeyi reddeden ifadeler ile, Komitenin bu tanıkları kamuoyu önünde teşhir etmek ve güç duruma düşürmek için giriştiği çabaları kapsıyordu.

Püritenler döneminde teşhir direğine bağlanmış bir günahkâr gibi, kurbanlarını soruşturma sırasında teşhir etme histerisi içersinde Komite, yeni isimler bulmak için evkadınlarını, gezici vaizleri, kasapları, bakkalları, kunduracıları soruşturmaya çağırıyordu. Sürekliliği sağlama zorunluluğu altında da bazan sıkıntıya düştüğünde, daha önce teşhir ettiği dost olmayan tanıkları yeniden çağırıyordu. Leon Beverly ve Francis W. McBain adında iki sendikacı önce 1952'de, sonra da 1957'de tekrar sorguya çekilmiş, aktör Elliot Sullivan 1955 yazında iki hafta içersinde iki kez çağrılarak aynı teşhir soruları sorulmuştu. Bundan beklenen amaç, hem etrafa dehşet salarak gözdağı vermek, hem de işlerinden kovulan bu kimseler eğer yeni bir iş bulmuşlarsa, buradan da atılmalarını sağlamaktı.

Kızıl tehlike alevini canlı tutabilme telaşı içersinde olan Komite için geçmiş zaman diye bir kavram yoktu. Suçlanan tanığın bugün ya da 20 yıl önce şu ya da bu "yıkıcı" örgütün üyesi olmasının ya da bu örgüte sempati duymasının hiç bir önemi yoktu. O örgüt çoktan dağılmış, kapanmış ya da üyesi 19 yıl önce örgütten ayrılmış olabilirdi, ama bu hiç bir şeyi değiştirmezdi, zira Komite için "yıkıcılık", kronik, tedavisi olanaksız ve zamanla artan bir hastalık gibiydi. 1953'te Komite çok sayıda saygıdeğer din adamını 30 yıl önceki bazı eylemleri için sorguya çekti, teşhir etti. Piskopos Oxnam aynı yıl sorguya çekildi ve, nasıl da yıkıcı ol-

duğunu kanıtlamak için teoloji öğrencisi iken kurduğu ilişkiler didik didik edildi. 1954'te Dayton'da yapılan bir soruşturmada bir tanık, Güneydeki bir üniversitedeki öğretim görevinden bu kente getirildi ve 1941 yılında toplanan bir Gençlik Kongresine otomobiliyle giderek katılıp katılmadığı soruldu.

Nükleer fizikçi Bernard Deutsch, Komiteye muhbirlik etmediği için, yasalara karşı geldiği nedeniyle hapis cezasıyla cezalandırıldığı zaman komite karşısında şöyle söylüyordu: "Kendi eylemlerimle ilgili olarak herşeyi anlatmaya hazırım, ama bir başkasını ele vererek vicdanımın sesine kulaklarımı nasıl tıkayabilirim?" Deutsch, yaptığı açıklamada, Cornell Üniversitesinde öğrenci iken Partiyeye katıldığını söylemişti. Bağlı olduğu solcu klübün koordinatörü FBI muhbiri Emanuel Ross Fichardson, başkanlık ettiği toplantılara öğrencileri kendi arabasıyla götürüp getiriyordu ve şimdi de bunların isimlerini Komiteye veriyordu.

BİR BİLİM ADAMININ İNTİHARI

1957 Haziranında Komite, üç-buçuk yılda üçüncü kez San Francisco'yu ziyaret etti. 1953 Aralıkındaki ilk gelişinde beş günlük soruşturmada, yarısı FBI "yerleştirmesi" olan on kişilik dost tanık grubu 326 kişilik bir isim listesi vermişlerdi. 1956 yılındaki iki günlük soruşturma ise dış kaynaklı yıkıcı propaganda ile komitenin bütün ülkede başlattığı, Amerikan vatandaşlığına geçen yabancılara ülke içinde yürüttükleri yıkıcı faaliyetleri kapsıyordu.

16 Haziran günü geceyarısından biraz sonra, Stanford Üniversitesi araştırma bilimcilerinden William K. Sherwood'un kendisini öldürdüğü öğrenildi. Sherwood, birkaç gün önce Komiteye tanıklık etmek için çağırılmıştı. Laboratuvarına gitmeden önce bıraktığı mektupta şöyle diyordu: "İki gün sonra kamuoyu önünde teşhir edilerek zaten hayatım mahvedilecek. ... Gelecek birkaç yılı laboratuvarlarda geçirmeyi çok isterdim, ama bunu hapiste geçirmekten nefret ederim." Bir araştırmacı arkadaşına yazdığı veda mektubunda şunları ekliyordu: "Televizyonda teşhir edilmekten büyük bir nefret duyuyorum." Komiteye verilmek üzere hazırlanan bir ifadede, bu soruşturmanın sırf, kendi-

sinin işten atılmasını ve araştırmalarına devam etme olanağının elinden alınmasını amaçladığı belirtiliyordu. Komitenin kendisine duyduğu ilginin henüz bilimsel çalışmalarına başlamadığı 10-15 yıl önceki eylemlerinden beri geldiği anlatılarak, "Komitenin ardında bıraktığı izin, mahvedilen hayaller ve insanlığa yararlı bilimsel araştırmaların enkazı ile dolu olduğu," vurgulanıyordu.

Sherwood, Kanada'nın Vancouver kentinde toplanacak bir konferans için hazırladığı bilimsel bildiriye okuyabilmesi için, soruşturmanın üç gün ertelenmesini istemişti. Ölümünden sonra okunan bu bildiri, bilim çevrelerince çok beğenildi ve övüldü. Grubu içersinde en yüksek derece ile yazılı sınavları vermiş, şimdi de hayatı kimya dalında doktora hazırlıyordu. Çevresinde kendisinden parlak bir araştırmacı diye sözediliyordu; kanser ile bir tür kalp hastalığı ve şizofreni arasında bağ kurulmasını sağlayabilecek bir proje üzerinde çalışıyordu.

Yerel basın, Sherwood'un Komitede tanıklık etmek için niçin çağırıldığını ısrarla sorması üzerine bir yetkili, 1955 yılında yaptıkları bir soruşturmada, aynı isimde bir kimse- nin, 1938'de, kurulan "Marksist bir tartışma grubu" ile "ilişki sağladığının" iddia edildiğini açıkladı. O sırada Sherwood 22 yaşındaydı. Bir Komite sözcüsü, soruşturmacıların daha sonra, "açıklanmaları olanaksız başka bilgiler de topladığını," sözlerine ekliyordu. Sherwood'un avukatı bu "başka bilgiler"in, Komite önüne çıkmaya çağırılmadan birkaç ay önce Sherwood'un üç kez, FBI'nın işbirliği önerisini geri çevirmesinden başka bir şey olmadığını açıkladı.

Sherwood'un soruşturmaya, sol derneklere üye olan eski arkadaşlarının isimlerini verdiği için, intikam alınması ve FBI dosyalarındaki bayatlamış malzemeyi radyo ve gazetelerle yayarak teşhir edilmesi amacıyla çağırıldığını gösteren başka belirtiler de vardı. Onbeş yıl kadar önce, Sherwood'u FBI, 1934 yılında Paris'te, İspanyol Cumhuriyetçilerine tıbbi malzeme gönderilmesi işinde görev aldığı için sorguya çekmişti.

Komitenin, sırf intikam almak için bir tanığı cezalandırma amacı böylesine dramatik bir biçimde ilk kez gözler önüne seriliyordu. San Franciskolular dehşet içinde kalmışlardı.

Demek ki bir kimse, geçmişteki, yasalara aykırı olmayan, şu ya da bu tür bir eylem için her an koğuşturmaya uğrayabilirdi! Komite, FBI'nın bilmediği hangi şeyi bu duyarlı bilim adamından öğrenecekti? Hangi yasal gerekçeyle bir bilim adamı laboratuvarından çağrılıyor, işini kaybetme tehdidi altında tutulabiliyor ve hatta, bilimsel bir bildiriye uluslararası bir toplantıda okuyabilmesi için soruşturmanın ertelenmesi isteği geri çevrilebiliyordu?

Komitenin olayın başında şaşkınlıkla öne sürdüğü, 20 yıl önceki bir marksist tartışma grubuyla ilişki nedeniyle yetinmesi, artık olanaksızlaşmıştı; bu gerekçenin ardında yatan teşhir amacı besbelli ortadaydı. Uçakla aceleyle San Francisco'ya gelen o zamanki komite başkanı Senatör Walter umursamaz bir tavırla gazetecilere şöyle diyordu: "Onu sorguya çekemememiz gerçekten Komite için büyük kayıp oldu. Çünkü onun, vergiden bağışık vakıfların çalışmaları ve burs verdikleri kimselerin seçilmeleri konusunda pek çok şey bildiğine kesinlikle inanıyoruz." Senatör bu intihardan Komitenin sorumlu olduğunu kabul etmiyor, "bunu, teşhir edilmek korkusundan değil, hapse atılmak kaygısından yaptığına inandığımı" söylüyordu.

Senatör Walter'ın vakıflarla ilgili bu yeni iddiasının gerçeğe en ufak bir ilgisi yoktu. Bu vakıflar sorunu çok daha önce, Sherwood'un hiç adının geçmediği başka bir komite araştırmasına konu olmuştu. Üstelik, San Francisco'daki bu soruşturmada hiçbir tanığa vakıflarla ilgili bir soru sorulmadığı gibi, Walter, on yıldır Stanford'da oturan Sherwood'un ne gibi "değerli bilgilere" sahip olduğu konusunda da hiçbir ayrıntı vermiyordu. Başlangıçtaki küçük bir yalan, kuyruklu bir yalan doğurmuştu.

Soruşturmanın ilk günü öğleden sonraki oturum açılınca salonda bulunan, Sherwood'un dört çocukla dul kalan eşi, başkandan, bir bildiride bulunmasına izin vermesini istedi. Başkan Bayan Sherwood'un bu isteğini kaba bir tavırla reddetti ve kadın huçkırarak salondan çıktı. San Francisco'da çıkan gazetenin hemen hepsinde yayımlanan bu bildiride Bayan Sherwood şöyle diyordu:

AMERİKAN DÜŞMANI FAALİYETLER KOMİTESİ ÜYELERİNE,

Kocamın öldürülmesine ve dört çocuğumun babasız kalmasına sizler yardımcı oldunuz.

Bu sizin kişisel trajedinizdir.

Amerikalı çocuklara ve dünya çocuklarına karşı işlediğiniz cinayet suçu yanında bu hiç kalır.

Çünkü siz, kocamı ölüme doğru sürüklerken, geleceği parlak bir insanı, hastalıklara karşı savaş açmış özverili bir bilimadamları ordusunun yetenekli bir savaşçısını mahvettiniz.

Kocam, kanser ile şizofreninin anlaşılmasında önemli bir ipucu bulduğunu düşünüyordu. Belki yanılıyordu. Bu sorunun yanıtını yalnızca zaman ve araştırmalarını sürdürme olanağı verebilirdi. Komiteniz bu fırsat ve olanağı ona vermedi, ve onun kaybı yalnız benim kaybım değildir.

Hayatı boyunca kocamın tek bir amacı olmuştur: insanlığın acısını dindirmek. İşte bu amaçla o, İspanyol İç Savaşında Cumhuriyetçileri desteklemiş ve gençliğinde onu radikal davalarla özdeşleştirmiştir. Gene bu amaç için o, olgunluk çağına ulaşmış ve düşünceleri belli bir derinliğe erişince, politikayı bırakmış ve kendisini bütünüyle bilime adamıştır.

Yirmi yaşındaki bir delikanlının, yeni ve parlak bir dünyanın kurulmasını istemesi bir suç mudur?

Gelecekteki çalışma ve uğraşları, Amerikan Düşmanı Faaliyetler Komitesince yıkılıp yokedilmesin diye, ülkemizin çocukları ideallerini yoksa beşiklerindeyken mi bırakmak zorundadırlar?

Şimdi artık öldü diye, onu bu ülkeye ihanet etmiş gibi göstermek sizlere pek mi yakışıyor?

Ölümü size yetmedi mi?

Artık size yanıt veremeyecek durumda olduğu için, onurunu ayaklar altında çiğnemek zorunda mısınız?

Komite üyeleri, yaptıklarınız da, yapacaklarınız da pis ve kötü bir şey. Bu yolda ayak diremeyin. Gidin buradan, evinize gidin, başınızı öne eğin ve bağışlaması için tanrıya dua edin.

Soruşturmanın üçüncü günü 20 Haziranda Bayan Sherwood, California Yüksek Mahkemesinde Senatör Walter ile arkadaşları aleyhine bir dava açtı ve bunları "ölüme neden olmakla" suçlayarak, Komitenin, "kötü niyetli, zalim ve cezalandırıcı" bir tutum içerisinde olması nedeniyle 500.000 do-

lar tazminat istedi. Daha dilekçesinde komitenin, "Temsilciler Meclisinin bir kararını kasıtlı olarak çiğneyerek, oturumların televizyonda yayınlanacağını önceden ve özellikle ilân etmesinin intihar olayını hazırlayıcı bir rol oynadığı" belirtiliyordu. Bayan Sherwood ayrıca Komitenin, daha önce de en az 11 kişinin, soruşturması devam ederken intihar ettiklerini ya da kalp durmasından öldüklerini bildiğini, suçlamalarına ekliyor ve bu nedenle de şimdiki sorumluluğundan kaçınamayacağını öne sürüyordu.

Dava dilekçesinde, Komite üyelerinin, "ölen bilim adamının on yılı aşkın bir zamandır herhangi politik bir eylemi olmadığını, soruşturulacağı öne sürülen konularda hiçbir bilgisi bulunmadığını pekâlâ bildikleri" öne sürülerek, bu soruşturma çağrısının sırf, "onun geçmişteki inançlarını ve ilişkilerini güya gözler önüne sererek, yalnızca teşhir etmek amacıyla teşhir etmek, kamunun gözünde küçük düşürmek, kötülemek ve lekelemek ... ve böylece kendisini ve ailesini halkın nefret ve şiddetine maruz bırakmak ... işini kaybetmesine neden olmak ... ve bilimsel kariyerine devam etmek olanağından yoksun bırakmak," amacıyla yapıldığı iddia ediliyordu.

Yüksek Mahkemeye yapılan bu başvuru, ileri gelen bütün San Francisco gazetelerinde yer aldığı gibi, kamuoyunda da anlayış ve sevgiyle karşılandı. Ne var ki, bundan etkilenmeyenler de vardı: Komite, faaliyetlerinin Kongrenin verdiği yetkiye dayandığını öne sürerek, halkın oylarıyla seçilen bu "demokrasi kalesinin" gölgesine sığındı; Senatör Walter ise, tam kendisine yakışacak biçimde, Bayan Sherwood'un avukatlarını kızılılıkla suçladı.

Bu davadan olumlu bir sonuç çıkmayacağını anlamış olacak ki bir süre sonra Bayan Sherwood davasından vazgeçti: "Bu kovuşturma sadece, zaten acı ve kederle yıkılmış bir aileye daha fazla ızdırap, üzüntü vermekten, her derdinin tazelenmesinden başka bir işe yaramayacak..."

NEFRET GRUPLARI

Şimdi de, Amerikan Düşmanı Faaliyetler Komitesinin yıllar yılı ülke boyunca ektiği kin ve nefret tohumlarının en önemli ürünlerinden birisi olan "Nefret Grupları" (*Hate*

Groups) üzerinde kısaca durmamız gerekiyor. Bu gruplar, Komitenin bir ürünü olduğu gibi, onun başlıca desteklerinden birisi halini de almışlardır. Hem okurlar, Amerika'daki bu nefret gruplarının yapısını ve eylemlerini okurken, bugün Türkiye'deki bazı tür gruplarla olan şaşırtıcı benzerliği ibretle izleyeceklerdir.

1960 güzünde, Amerikan Özgürlüğünü Korumak İçin Yurttaş Komitesinin Los Angeles'deki binasının önünde bir bomba patladı. Bu komite, Amerikan Düşmanı Faaliyetler Komitesinin kişi ve örgüt özgürlüğünü yokeden eylemlerine karşı çıkmak için kurulmuştu. Bomba giriş kapısını parçaladı ve yangın çıkarttı. Bu bombalama, binanın giriş kapısının üzerine kısa bir süre önce büyük bir gamalı haç çizilmesini izlemişti. Aynı günlerde, bu kuruluşun sekreterliğini yapan ve barış çabalarının önde gelen temsilcilerinden Frank Wilkinson'ın evi ateşe verilmek istendi. Wilkinson'ın eşine sürekli telefon ediliyor ve kocasının öldürüleceği söyleniyordu. Sigorta şirketi Wilkinson'ın hayat sigortasını iptal etmişti. Los Angeles televizyonunda yapılan bir programda, onunla birlikte soruşturma Komitesinin uygulamalarını eleştiren öğrenciler, stüdyodan çıkarken bir grup kabadayının saldırısına uğramıştı. 1961'in ilkyazında New York'da gene komiteye karşı kurulan bir grubun bürolarının kapıları kırılmış içerdeki eşyaları parçalanmıştı.

2 Ocak 1961 günü, Amerika Nazi Partisi üyelerinden oluşan bir topluluk, Beyaz Saray önünde soruşturma Komitesi lehinde gösteri yapmış ve aynı gün Washington'da bir kilisede, Komitenin kaldırılması girişimlerini desteklemek amacıyla yapılan bir toplantıyı, faşist bir grup naralar atarak basmıştı. Bu gözüdülmüş ayaktakımının büyük olaylar çıkartmaya, kandökmeye kararlı olduğu besbelliydi. Polis zamanında yetişerek gerekli önlemleri aldı ve toplantıya katılanlar polis araçlarıyla oradan uzaklaştırılarak kan dökülmesi güçlkle önlendi. Bu faşist özentilerinin taşıdıkları pankartlar, Başkan Walter'ın bürosunda saklanıyor ve oradan alınarak kullanılıyordu.

İki gün sonra, gözünü kan bürümüş bir Komite savunucusu, California Üniversitesi Profesörlerinden, şair ve yazar Thomas F. Parkinson'un odasına daldı. Saldırganın bir

elinde incil, öteki elinde namlusu pırıl pırıl bir çifte vardı. Silahı kaldırdı ve ateşledi. Açılan ateşle, o sırada odada bulunan bir öğrencinin sırtı parçalandı ve öğrenci oracıkta can verdi. Profesör Parkinson'un çene kemiği parçalanmıştı, hemen ameliyata alındı.

Ertesi gün yakalanan katil John Harrison Farmen'in çantasında bir notta şunlar yazılıydı: "Bütün komünistlere ölüm. Bütün komünist yanlılarına ölüm. Komünizmin dostu olan herkese ölüm. Bütün komünist iblislerine ve yandaşlarına tanrı adına ölüm." Farmen, Doçent Richard T. Drinnon'u da öldürülmek üzere işaretlemişti. Farmer, ne Profesör Parkinson'u, ne de Doçent Drinnon'u tanıyordu. Sadece her ikisi de Komiteye karşıydılar ve üniversite içersinde Komitenin kaldırılması için kurulan bir örgüte üye idiler. Katil, bunların girişimleriyle ilgili bazı şeyler okumuş, özellikle Parkinson'a saldıran bir gazete yazısını kesip saklamıştı.

Senatoda, soruşturma Komitesine karşı çıkan bir senatörün, bir yığın küfürle karışık tehdit mektubu alması âdet halini almıştı. Bunların hemen hepsi, açık-saçık küfürlerle dolu olduğu için basılamayacak türdendi. Oldukça karmaşık ifadeli bir tanesinde şöyle yazıyordu:

"Lütfen kendine Kızıl Rusya'ya bir gidış bileti al. Geberip git! Bu, bizim güzel hıristiyan Amerikamız için yapacağın en iyi şey olur! Hain ve şeytanca komünist fesadının amaçlarını paylaştığını görüyoruz. İhanetle yaptığın bu işbirliğinin seni adım adım mezarına yaklaştırdığını görmüyor musun?..."

İşte bu, ekilen nefret tohumlarının ürünleriydi ve Komitenin, yarattığı profesyonel nefret grupları içersinde oynadığı rolü dramatik bir biçimde ortaya koyuyordu.

Nefret grupları, Amerikan kamu yaşamında yer etmiş birer kuruluş halini almıştır. Bunların patolojik oluşumunu inceleyen toplumbilimciler, bunun, kökleri bilgisizlik, nefret ve yenilgide bulunan bir önyargının ifadesi olduğunu söylerler. Aşağılık kompleksinin ve içgüdülerinin etkisiyle, bir şeyleri yıkma, yoketme, bunalım, çaresizlik ve ne yapacağını bilmemekten ileri gelen bir saldırganlık duygusunun boşalımı biçiminde kendilerini ortaya koyarlar. Dünyaları, siyah ile beyazdan oluşmuştur; bütün hareketlerine, geniş

kapsamlı, değişmez genellemeler egemendir. Gerektiği gibi koşullandırılmış bir bağınaz —ya da bağınazlardan oluşan bir topluluk— için ülke bir ihanet çemberiyle sarılmıştır ve bir felaketin eşğine getirilmiştir. Bu kaçınılmaz felaketin kanıtlarını her yerde görür ve icat eder. Dünyanın ve içinde yaşadığı toplumun bütün aksaklıklarını ve kötülüklerini açıklayabilecek tek bir kötülüğün bulunduğu gerçeğine öylesine inanmışlardı ki, bunu tartışmak şöyle dursun, buna karşı çıkan herkes aynı fesat zincirinin bir halkasıdır. Tek kurtuluş yolu bu "nefret nesnesinin" —bu, zenciler, yahudiler, başka mezheptekiler, komünistler olabilir— ezilmesi, yokedilmesi ya da cezalandırılmasıdır.

Nefret grubunun dünyası, mitler, klişeler ve yalanlar üzerine kurulmuştur. Bu uydurma dünyanın çevresini bütün ussal eleştirilere kapatmak için, parlak sözler, cafcacılı sloganlar ve bir demagoji duvarıyla çevirmiştir. Nefret grubunun süzcüsü, yandaşlarının her türlü paronayak korku ve endişelerini ustalıklı dile getirir ve bütün karşı koymaları, düşmanın yaygınlığının ve gücünün bir doğrulaması olarak yorumlar. Kendi özel grubunun besinini oluşturan belli bir korkuyu ve hırsı canlı tutmak için, abartır, yalan söyler, olayları çarpıtır, kaçamaklara başvurur, iftira eder. Başarılı bir nefret taciri, korku ve nefret üreten özel bir sözlükle, yandaşlarının herkese ve her olaya kuşku ve endişeyle bakmalarını sağlar. Bir propaganda ustasıdır ve ne denli dehşet saçarsa o denli başarılıdır.

Dargörüştü ve bağınaz bir kimse, nefret grubuna, karşı konulmaz bir eylem istemiyle çekilir. Dayanak noktası bir inanç ya da politik görüş değildir. Tutku haline gelmiş bir kin ve öfkenin doğurduğu, bir hareket ve şiddet için yapıp tutuşmaktadır. Onun için önemli olan, amaçlar değil araçlardır. Nefret gruplarından bazılarının üyeleri, kendi kökenlerinin ne olduğunu bilmezken —ve bilmelerine de çoğu kez zaten olanak yokken— bir yandan saf bir ırk ve katıksız bir ulus hayali peşinde koşarken, öte yandan da, daha kendi uluslarının karınlarını doyuramaz, güvenliğini sağlayamazken, başka ülkelerde yaşayan ırkdaşlarını hayali zulümlerden kurtarma düşleri kurarlar. Amerikadaki bütün nefret gruplarının birleştikleri ortak nokta, %100 yerli bir halk-

tan oluşmuş saf bir Amerika, bütün kötülük ve pisliklerden arınmış, beyaz hıristiyan bir Amerika hayalidir. Ama bunların, nefret objelerini yoketme amaçlarının ötesinde, herhangi olumlu bir programları yoktur. Bunlar sadece, zenci düşmanı, yahudi düşmanı, emek düşmanı, yabancı doğumlu düşmanı ve komünist düşmanındırlar.

Özel tutkularına ek olarak nefret grupları, aşırı sağın politik ve toplumsal konularda koyduğu ölçütleri bütünüyle benimserler. Diyelim zenci düşmanı bir örgüt, yahudi düşmanı olduğu gibi, aynı zamanda emekçi düşmanıdır da. Yani her nefret grubu, bütün öteki grupların doğal müttefiki ve destekleyicisidir. Ve bütün bu grupları da 1950-60 yılları arasında özel olarak birleştiren, yakınlaştıran şey, Amerikan Düşmanı Faaliyetler Komitesi olmuş ve bütün nefret gruplarının üyeleri bu komitenin gözü bağlı bir savunucusu—aşlında saldırcısı— rolünü üstlenmişlerdir.

Senato Soruşturma Komitesinin, kurulduğu gündenberi, gizli ve açık nefret gruplarıyla ve onunla birlikte çalışan daha "saygıdeğer" baskı gruplarıyla yakın ilişkisi olmuştur. Komitenin ilk soruşturmacısı, bazı faşist grupların halkla ilişkiler uzmanı ve eski bir profesyonel sendika casusu olan Edward F. Sullivan idi. Komitedeki görevine atanmadan iki yıl önce, North Carolina'da yerli faşistlerin yaptıkları genel kurul toplantısında, baş konuşmacı idi ve yaptığı konuşma için yerel basın, "sağ olsaydı Hitler de aynı şeyi söylerdi" diyordu. Bir başka kentte Nazi Derneğinin yaptığı toplantıda da kürsünün en parlak konuşmacısı gene Sullivan'dı.

Komitenin ilk başkanı Dies'in en güçlü hayranı ve destekleyicilerinden birisi, faşist bir dergi olan *The Awakener* ("Mürşit") dergisinin editörü ve yayıncısı, profesyonel bir nefret taciri Joseph P. Kamp'tı. Kamp'ın yönettiği Eğitim Derneği ile Komite arasında kurulan sıkı işbirliği sonucu, Komiteye binlerce "hain ve yıkıcının" isimlerini sağlıyor ve buna karşılık da Komitenin dosyalarını dilediği gibi inceleyebiliyordu. Senatör Dies'in, Hristiyan Cephe lideri faşist rahip Charles E. Coughlin ile de sıkı ilişkileri vardı. Radyo programı ve yayın organı *Toplumsal Adalet* aracılığı ile Peder Coughlin dilediği gibi Nazi propagandası yapabiliyor-

du. O da Komiteye isim listeleri ve propaganda malzemesi veriyordu.

İkinci Dünya Savaşının başlamak üzere olduğu yıllarda, ücretli Nazi ajanları, Komiteye ve çalışmalarına yakın bir ilgi gösteriyorlardı. Faşist propagandacı Merwin K. Hart 1939 Aralık ayında, Dies şerefine bir şölen veriyor, Alman-Amerikan Dostluk Derneği başkanı Fritz Kuhn, Komite için, "Görev süresinin uzatılması bence çok iyi oldu, ödeneğinin de artırılmasından yanayım" diyordu. Daha sonraki yıllarda tutuklanan ve mahkûm edilen Nazi ajanı George Sylvester Viereck, "Komiteye çok derin bir saygım var; izlediği programı da çok beğeniyorum," diyordu. Savaş sırasında açıklanan Federal Yayın Raporunda, "Senatör Dies'in, bu ülkedeki Mihver devletleri propagandasında, kendisinden olumlu bir biçimde en çok söz edilen Amerikalı devlet adamı olduğu," belirtiliyordu.

Uyguladıkları korkunç yöntemler arasında, zencileri çarınha gererek kaynar katran döküp yakmaya kadar götüren ünlü Ku Klux Klan çetesinin başı Büyük Büyücü James Colescott, "Komitenin programı, Klan'ın programı ile öylesine yakın bir paralellik gösteriyor ki, aralarında belirli bir fark bulunmuyor" diyordu. 1942'de Büyük Büyücü Colescott'un Senatör Dies ile yaptığı özel bir görüşme sonunda, bütün ülkeye yayılmış klancılara her yerde, "Soruşturma Komitesinin çalışmalarını desteklemeleri" buyruğu verildi.

1945 yılında Komitenin başına, Mississippi temsilcisi, ünlü Yahudi düşmanı John Rankin geçti ve bu tarihten başlayarak yapılan soruşturmalarda Komite ile nefret grupları arasındaki sıkı ilişki apaçık ortadaydı. Bunlardan ilki, nefret gruplarına karşı eleştirici bir tutum içersinde olan bir grup liberal radyo yorumcusu hakkında açılan soruşturma oldu, ve Rankin 2 Şubat 1946'da verdiği bir demeçte, "antenler yoluyla etrafa pislik ve melanet saçan bu hainlerin susturulacağı" ilân etti.

1947'de büyük bir yaygarayla başlatılan Hollywood soruşturmasında işlenen ana tema, Başkan Roosevelt'in başlattığı *New Deal* politikasının film sanayiini bir Sovyet propagandası merkezi haline getirdiğiydi. Komite üyesi J. Par-

nell Thomas, yayınlanan Komite raporunda, hiç bir kanıt göstermeksizin, “en gösterişli komünist propaganda filmlerinin bazılarının, Beyaz Sarayın baskısı sonucu çevrildiğini” öne sürüyordu. Ve Hollywood hakkındaki dosyaları yuvarıda da adından söz edilen faşist propaganda uzmanı Edward F. Sullivan hazırladığı gibi, soruşturma açılması için istek ve baskı da, aralarında Hıristiyan Nasyonalistlerin bulunduğu bir dizi faşist nefret grubundan gelmişti.

1949 yılında Komite öğretim kurumlarına elatmış ve yüzden fazla okul ve kolejden, içlerinde yıkıcı propaganda olup olmadığını araştırmak için ders kitaplarını Komiteye göndermesini istemişti. Bu soruşturma da gene, ünlü bir ırkçı olan Allen A. Zell’in başında bulunduğu, Amerikan Eğitim Ulusal Konseyi adında bağnaz bir örgütten gelen istek üzerine başlatılmıştı.

1950 yılıyla birlikte McCharty döneminin başlamasıyla Komite artık, soruşturma önerileri ve destek için nefret grupları ve sözde dinsel örgütler ile sınırlı olmaktan çıktı. Nefret herkesin işi ve görevi haline geldi. Komitenin giriştiği operasyonlarda, bu özel kuruluşların görevleri önemini gene de sürdürüyordu. Bunların başlıca rolü, Komitenin hedef seçtiği kişi ya da toplulukları teşhir etmek için yapılan soruşturmalarda Komitenin resmî olmayan bir organı ve işbirlikçisi olarak hareket etmektir. Bu eski nefret gruplarıyla birlikte, yurtsever dernekler, gerici dinsel örgütler, bağnazlardan ve katı milliyetçilerden oluşan topluluklar, kısacası, şovenlerden, gericilerden, bağnazlardan oluşan bir şebeke, Komitenin kurbanlarının cezalandırılması ödevini yükledi ve böylece nefret gruplarının pençesinde kıvrandıkları saldırgan eylem için mükemmel bir boşalma kanalı açılmış oldu. Komitenin kurbanlarına karşı kullandığı başlıca silahlar, sözde büyük suç ve günahların —bunlar ne zaman, nerede ve ne biçimde işlenmiş olurlarsa olsunlar— basın, radyo, televizyon yoluyla herkese duyurulması ve, gizli ya da açık yollardan bu kurbanların işlerinden atılmalarını sağlamaktı. Nefret grupları da buna kendi özel silahlarını ekliyordu; isimsiz telefonlar, tehdit ve küfür mektupları, boykotlar, kaba kuvvet, dövme, yaralama ve hatta adam öldürme. 1950’lerde Komitenin zaten yüzünü aşan dosya ve

fişleri —ki bu dev arşivin oluşmasında en büyük katkı nefret gruplarından geliyordu— 1950’lerde de kabarmaya devam etti. Ayrıca bu dosyalara, yeni iki kaynaktan, FBI dosyaları ile sol kuruluşlar içersine sızdırılan ajanlardan gelen yeni isimler ve propaganda malzemeleri de eklenince, “yıkıcı eylemler ve vatan hainleri” anıtı gerçekten dehşet verici boyutlara ulaşıyordu. Neyse ki, bilim ve teknik alanındaki yeni buluşlar, bilgisayarlar burada da imdada yetişti ve bu kıymetli bilgilerin tasnifi ve kıyamet gününe kadar saklanması sağlanmış oldu.

Komite sadece işlevsel bakımdan nefret gruplarıyla yakın bir bağlantı halinde olmayıp, kendi yürüttüğü operasyonlar da nefret grubuna özgü sendromların, yani bu grubun gösterdiği hastalık belirtilerinin hepsini yansıtır. Aslında Komitenin kendisi bir nefret grubudur. Komitenin gösterdiği aşırılıklar, abartmalar, hileler, çarpıtmalar, karmaşık şeylerin kasten basite indirgenmesi, dünyanın siyah ve beyaz diye ikiye ayrılması, bütün eleştirilere Kızıl iftira damgasının vurulması, her yerde bir Kızıl hayaletin görülmesi, yalana dayalı ateşli ve dehşet saçan konuşma şekli, anti-demokratik propaganda seli ... hepsi de nefret gruplarında görüp tanıdığımız teknikler ve uygulamalardır.

Komite, “yıkıcıdan, kızıldan”, tıpkı bir yahudi düşmanın yahudiden, ırkçının zenciden, katoliğin protestandan, şovenin yabancından nefret ettiği gibi nefret etmektedir. Ne var ki, resmî kişiliği olmayan, özdeşi nefret gruplarının, arasına kin ve hırslarını boşaltacak bir ortam ya da hedef bulamayarak tıkanmalarının tersine, Kongrenin onayını alan Komite, kin ve nefretini boşaltacak bir kanalı daima bulmaktaydı. Komitenin bir nefret grubu olduğunu bize en açık biçimde gösteren şey, kullandığı teşhir sistemidir. Teşhir tek başına, nefret grubunun dilini konuşmaktır; teşhir eylem haline geçmiş nefret demektir. Komite başkanlarının, üyelerinin, yöneticilerinin kişilikleri, bir nefret galerisindeki heykeller gibidir. Ve biz bu konuya son verirken, uzun yıllar bu komiteye damgasını vuran bir nefret heykelinden, McCarthy’den kısaca söz etmekle, uygun ortam bulunduğu anda her ülkede görülebilecek nefret tacirlerinin bir prototipini de tanımış olacağız.

McCHARTHY VE MAK-KARTİCİLİK

Senatör Joe McCarthy, Batı Virginia'da Cumhuriyetçi Kadınlar Kulübünde yaptığı konuşmada, dışişleri bakanlığında çalışan 205 komünist görevlisinin adlarını bildiğini açıkladığı 1950 Şubatında, komünizm ticaretine parlak bir adım atmış oldu. Ve bu ticaret alanında adım öylesine başarılı oldu ki, daha sonra başkanlığına getirildiği Amerikan Düşmanı Faaliyetler Komitesi 1953 Haziranında, hükümetin dış ülkedeki kitaplıklarından 30.000 ciltlik "komünist yanlısı ya da sol eğilimli" kitabın toplatılmasını istemeye kadar vardırı. Ne tuhaf raslantıdır ki, gene Haziran ayı başlarında Darthmouth Kolejinin diploma töreninde, okul bahçesine yığılan yüzlerce kitap, nazi usulü ateşe verilmişti.

Peki bu McCarthy kimdi ve amaçları ne olabilirdi?

Hukuk öğrenimi gören McCarthy'nin, 1939 yılında da ha 39 yaşındayken kendisinin de pek ummadığı bir sırada, Wisconsin Bölge Yargıçlığına seçilmesinin, aynı göreve aday olan yakın bir arkadaşına oynadığı "pis bir seçim oyunu" ve bölge ileri gelenleriyle yaptığı "kirli" anlaşmalar sonucu olduğu bilinir. Wisconsin'dan Senatoya girdikten sonra da ilk önemli çıkışı, halk konutları projesine karşı çıkması ve ilk oynadığı önemli rol, 250 Amerikalı ve Belçikalı savaş tutsağını 1944 yılında Malmedy'de kurşuna dizilmeden suçlu bulunan Alman fırtına birlikleri üyelerinin ölüm cezasından kurtulmalarında öncülük etmesi olmuştur. Soruşturma Komitesinin başına geçmesiyle de McCarthy, tam yerini bulmuş oldu ve artık Amerika'da sürdürülen her türlü liberal düşünce düşmanlığının, anti-sovyet propagandanın sembolü oldu; MAK-KARTİCİLİK dünya politika sözcüğüne, bağınazlığın, kaba kuvvetin, savaş kundakçılığının, anti-komünizmin karşılığı olarak geçti. Hiç kuşkusuz, bu tek başına yarattığı bir olay değil, yıllarca sürdürülen soğuk savaş çabalarının, ve Rusların Amerika içersinde giriştikleri yıkıcı eylemler ve Amerika'nın her an bir Sovyet atom saldırısına uğrayabileceği tehlikesi yolundaki, ısrarla devam ettirilen propagandanın sonucuydu.

Joe McCarthy'nin utanmasız bir demagog ve maceracı olduğu ne denli doğruysa, bu eylemlerinden kişisel bir çıkar

sağladığı da o denli doğrudur. Yayınlanır yayımlanmaz örtbas edilen bir Senato altkomite raporunda, McCarthy'nin, 1949-53 yılları arasında bankadaki hesabının 172.623 dolara ulaştığı (oysa hükümetten aldığı maaş yılda 15.000 dolardı) açıklanmıştı. Senatörün, büyük bir iktidar hırsıyla yanıp tutuştuğunu ve gözünü de Beyaz Saraya diktiğini bilmeyen yoktu. Bütün bunlar, Hitler'den sonra Führer rolünü üstlenen McCarthy'nin kimliğini açıklamak için ipuçlarıdır, ama yukarda da belirlendiği gibi, Mak-Kartıcılık onun kişiliğini çok aşan bir olguydu.

MAK-KARTİCİLİK, büyük bir YALAN oluşturma, kuyruklu bir YALAN kurma *teknikiydi*; "dış ve iç Kızıl tehdit" nedeniyle, ülke güvenliğinin tehlikede olduğu yalanı etrafında sürekli örülen akla hayale gelmez yalanlar zinciriyle, ulusta korku, dehşet ve *yılgınlık yaratma tekniği*ydi.

Mak-Kartıcılık bir *yöntem*, bir terör ve tertip *yöntemi*, bireyin kişiliğini yoketme, geçmiş ilişkileri, eylemleri —bunlar yasadışı olmasa bile— nedeniyle bireyi suçlama *yöntemi*di. Bundan da öte, Mak-Kartıcılık, bir faşistleştirme *süreciydi*. Halkın direncini yumuşatmak ve kırmak, faşizm için uygun ortamı hazırlayarak halkı bu yolda koşullandırmak için düzenlenmiş bir zorlama ve baskı aracıydı.

Gerçekte, Soğuk Savaş ile cadı avı döneminin baş mimarı Truman olmuştur. Dışarda Kore Savaşının sorumlusu o olduğu gibi, içeride de "Kızıl Tehlike" yalanına dayanılarak, yüzlerce solcu, liberal aydın sendikacı onun zamanında hapse atılmıştır. Ama, 1952 Kasımında Eisenhower'in iktidara geçmesiyle tekelci sermayenin en güçlü ve en savaş yanlısı kesimi —General Motors, Rockefeller Oil Co., Dupont, vb.— yeni yönetim üzerinde daha etkili olmaya başlamışlardır. Wall Street'in güdüm ve baskısı altındaki Eisenhower yönetimi, dış politikada, Kore'de savaşı sona erdirmek şöyle dursun, Sovyetlerin ateşkes önerilerini bile geri çeviriyordu. Onlar için, o sıralarda yaygınlaşmaya başlayan ulusal kurtuluş savaşları, o ülkenin birer iç sorununu değil, kesinlikle önlenmesi gerekli komünist saldırıları idi ve önlenmesi için dünya barışı kolayca tehlikeye atılabiliyordu. Ülke içindeki her "politik tertip" anti-Sovyet kışkırtmalar

için kullanılıyor, soğuk savaşı "ısıtmak" için her fırsattan yararlanılıyordu.

Eisenhower yönetiminin uyguladığı iç politika ile, medeni hakların daraltılması kampanyası yoğunluk kazandı. İçerdeki komünist tehlikesine karşı savaşmak maskesi altında, Adalet Bakanlığı, 62 yeni örgütü, başsavcı Brownell'in mahut "yıkıcı örgütler listesine" aldı ve böylece toplam örgüt sayısı 254'e ulaştı. Gerici senatör McCarran'ın adını taşıyan İç Güvenlik Yasası ile, sendikaların üye ve yöneticileri izleniyor, özellikle yabancı doğumlular hakkında koğuşurmalar açılıyor, "Sadakat Yemini" zorunluluğu getiriliyordu. Başsavcı Brownell, 1953 Nisanında, sınırdışına çıkarılmak üzere 12.000 yabancı uyruklu ile 10.000 yabancı doğumlu hakkında kovuşturma açıldığını açıklıyordu. Kongreye, kötü niyeti açıkça sırtan bir dizi yasa tasarısı sunulmuştu: istenilen yerlerin elektronik aygıtlarla dinlenmesi ve konuşmaların gizlice teypte alınması yasallaştırılacak ve "casusluk duruşmalarında" bunlar kanıt olarak kullanılabilirdi! Kişinin kendi kendisini suçlamasını önlemek için, anayasaya konulmuş bulunan hüküm yürürlükten kaldırılacaktı.

İşte Mak-Kartıcılık, Eisenhower yönetiminin bu iç ve dış politika uygulamaları içerisinde çok özel bir amaca hizmet ediyordu. Güçlü teknelci sermaye grupları, devamlı daha gerici bir yönde yol alıyorlar ve bunlar bir yandan bu yönetim aracılığı ile işlerini yürütürken, bir yandan da Mak-Kartıcılık bu gelişmelerde öncülük görevini yerine getiriyordu. Tekelcilerin bir gün sonra yönetimin devralmasını istediği mevzileri, Mak-Kartıcılar bir gün önceden ele geçiriyorlardı. Bu büyük manevra içerisinde Mak-Kartıcıların asıl görevi, halkın dikkatini belli noktalar üzerinde toplamak, direnç noktalarını dağıtmak ve ezmek, ve en önemlisi, daha faşistce politikaların yürürlüğe konulabilmesi için gerekli bir kitle tabanının oluşturulmasıydı.

Ve işte Rosenberglar, Amerikan toplumunun bir kesiminin, demagoglar, komünizm tacirleri ve nefret gruplarıca kandırıldığı, aldatıldığı, bir başka kesiminin dehşete düşürüldüğü, sindirildiği böyle bir ortamda tutuklanmışlar (1950) ve soğukkanlılığını, sağduyusunu yitirmeyen on-

binlerce Amerikalının protestolarına karşın, idam edilmişlerdir (19 Haziran 1953). Buradaki bir başka çelişki de, Rosenbergların, "Atom sırlarını Ruslara satarak, Amerikan toplumunun güvenliğini öldürücü biçimde tehlikeye atmakla" suçlanmalarında yatmaktadır. Oysa dünya kamuoyunda gitgide güçlenen genel kanı odur ki, eğer Sovyetler Birliği 1949 Ağustosunda kendi atom bombalarını geliştirmemiş olsalardı, atom tekeli de ellerinde tutan Amerika'daki savaş manyaklarının —tıpkı daha önce Hiroşima ve Nagazaki'de yaptıkları gibi— dünyayı bir atom savaşına sürüklemekte daha pervasız hareket edeceklerdi.

Biz burda kamuoyunun yakından bildiği Rosenberglar olayının gelişmelerini yinelemekten doğrudan mektuplarına ve idamlardan sonraki gelişmelere kısaca değinmekle yetineceğiz.

ROSENBERGLERİN MEKTUPLARI

Ethel ve Julius Rosenberg'in hapisanede kaldıkları üç yıl içerisinde birbirlerine ve avukatları Emanuel H. Bloch'a yazdıkları mektuplar, idamlarını izleyen ay içerisinde önce dünyanın pek çok ülkesinde gazetelerde, sonra da kitap olarak yayınlanmıştır. Sağlanan gelirlerle, o sırada altı ve on yaşlarında olan iki oğullarının bakımı ve öğrenimleri için bir fon oluşturulmuştur. Biz, buraya, o yüzlerce mektuptan, Avukat H. Bloch'a yazılan son mektupları alıyoruz.

3 Ocak 1953

Sevgili Manny,

Tanrı ve insanlar önünde şu gerçekleri ilân etmek zorunluluğuna duyuyorum:

1. Biz tamamen suçsuzuz. Bunu hiç bir şey değiştiremez.
2. Rosenberglar davasında, politik amaçlar için korkunç bir terip düzenlenmiştir.

Yargıç ile savcı, daha baştan beri, asıl davayı gözlerden gizlemek ve jürinin tutkularını bize karşı alevlendirmek için, düzmece komünizm konusunu ve politik inançları işin içersine karıştırmışlardır.

Yargıç, bizim lehimize olan her aşamada, bizim yararımıza olan konular aleyhinde devamlı müdahalede bulunarak, jüriyi suçlu yargısına götürmek için her türlü çabayı göstermiştir. Haklarımızın çiğnenmesine izin vermiş, avukatımızın bizi yeterli biçimde savunması-

na engel olmuş ve jürinin, âdil ve tarafsız bir temele dayanarak, suçlamada gösterilen suça göre karar vermesine olanak vermemiştir.

Bize gelince, davamızın haklılığına inanıyoruz ve, barış, özgürlük ve insan saygınlığı için verilen savaşa karşı birer araç gibi bizi kullanmalarına asla izin vermeyeceğiz.

Şarteli indirmede çok acele etmeyin baylar. Bunun iki yanlı bir iş olduğunu anımsayınız. Bütün dünya, bu davada gözlerini hükümetimizin hareketine dikmiş bulunuyor, ve iyi niyetli insanların vicdanı, Rosenberglar davasındaki zalim ve hatalı yargı nedeniyle öfkeyle dolmuştur.

Zaman kısadır. Yaşanacak sadece on gün kaldı. Olabildiği kadar çok iş yapabilmek için bütün gücümle çalışacağım, her zaman senin,

Julie

11 Şubat 1953, saat 6

Sevgili Manny,

Başkan Eisenhower, o büyük "haçlı seferinin" bir kısmını daha açıklamış oldu, ve bana İncil'deki ünlü masalı anımsatıyor ... yalnız, önemli bir rol değişikliği var. "Ses Yakup'un sesi ama eller Esau'nun* elleri." Ne pis bir alay; barbarca bir hareketi ikiyüzlülükle gizleyen güya müşfik sözler. Bu kaskatı ve zalim karar çılgınlık içerisinde doğdu.

Bu hareketiyle, hükümetimizin icra kolu da, cinayete katılmış oldu. Gerçek bir doğruluk adına söylüyorum, biz suçsuzuz.

Bu gerçeği herkesin bilmesi mutlaka şart. Ne yazık ki, basındaki ve öteki kitle iletişim araçlarındaki haberler, doğru olmak şöyle dursun, bizim davamızın, çarpıtılmış, kırılmış, ve görünüşü bozulmuş tahrifleridir. Ancak, kendisine dayanılarak yasa-dışı bir biçimde mahkûmiyetimiz sağlanan dava tutanaklarının tam metni ile, yeni bir yargılama için yaptığımız başvuru üzerine yapılan oturum tutanakları, bu davada, gerçeğin ve adaletin, dürüst ve tarafsız bir şekilde saptanmasında esas olarak hizmet edebilir.

Politik muhalifleri baskı altında tutmak ve herkesin bugünkü düzene uymasını sağlamak için bizim davamızdan geniş ölçüde yararlanıldığı apaçık. Böyle bir tutum, sadece, içeride bir polis devletine ve dışarda savaşa yolaçabilir.

Bizim ilkelere sadık kalmamızın, hiç değilse, bizden sonra başkalarının bizim yüzyüze bulunduğumuz terörle karşılaşmamasının sağlanmasında yardımcı olacağını umut ediyoruz.

Biz, sadece, adalet için mücadelenin devamını istiyoruz. Doğruları öğreniniz ve gerçeği savununuz.

Yaşam ve aşk adına, cesaret ve güvenle kavgaya devam ediyoruz. Daima senin,

Julie

* Esau, İncil'e göre, doğma hakkını Yakup'a satmıştı.

Sevgili Manny,

Bir üst mahkemeye başvurma isteğinin geri çevrilme haberinden bir gün önce Julie'nin bana gönderdiği bir mektubu ilişikte sunuyorum. Bu mektupta, Yüksek Mahkemenin boyuneğmesine yol açan olaylar bence, olağanüstü bir açıklıkla çözümlenmiş bulunuyor. ...

Heil McCarthy! Düşününüz! İki aşağılık yurttaş, hakkı olan işlemden yoksun etmemek için bizim *genädige gauleiter* tarafından konulan sınırlara karşı çıkma cüretini gösteren iki saygısız ve had-dini bilmez asi! Ciddi olarak bu bir politik koğuşturma, utanmazca, kaba ve insanlık dışı. Ama, kötümser olmak için bir neden de olmamalı; sağlıklı bir görünüş, çoğu kez, çürümekte olan bir organizmayı gizler. Kabadayılık, kuvvet gösterisi, yanlışlıkla zafermiş gibi alınmamalı; tam tersine, ancak, saldırının tamamen psikolojik niteliğinin doğru bir değerlendirmesi yoluyla, savunmayı felce uğratabilecek elinden alınmış olur.

Ancak hayatta kalmak için verilen amansız bir savaşım ölümü yenilgiye uğratar! Klasik deyimle, "korkunun kendisinden başka korkacak şey yoktur". Bach'lara söyle, bu büyük gerçeği kendileri duysunlar ki, çocuklarımızı kendi ve bizim cesaretimizle etkileyebilsinler! Eğer biz, o çocukların ana-babası, duygularımıza kendimizi kapıp koyverme lüksünü kendimize tanımıyorsak, onların da tanımamaları gerekir. Daha zoru ama kaçınılmaz olanı, onların (Bach'ların —ç.) bizim sesimiz, gücümüz ve sevgimiz haline gelmeleridir. İki masum çocuğu acımasızca lanetleyebilecek nefret, böyle onurlu bir yükü gönüllü olarak taşıyan kayalara çarparak dağılıp gitmelidir!...

YALNIZ ÇOCUKLARIMI TESELLİ EDİNİZ; elimden bir şey gelmiyor, onlar için müthiş acı çekiyorum.

Bütün aşkım ve bütün bağlılığımla,

Ethel

5 Haziran 1953

Sevgili Manny,

ABD Başsavcılığından bir memurun özel ziyaretinden sonra sana acele bir telgraf çektim ve görüşmede olan bitenleri anlattım. Ama ertesi gün bizi göreceğini duyunca, tüm ayrıntıları sana sözlü olarak iletmeyi yeğledim. Adalet Bakanlığının, Bay Bennet'in ziyaretinin olağan olduğu ve bir anlaşma önermedikleri yolundaki açık yalanını okuduktan sonra, geçen salı olanları aktarmayı görev sayıyorum.

Önce, şunu söyleyeyim ki, Ethel'in ve benim yaşadığımız bu zihni işkence, çok ağır bir darbe oldu ve polis devleti zulmünün çıplak, çirkin vahşetini açığa çıkardı.

1 Haziran pazartesi günü, ABD polis müdürleri, Mr. Carroll ve

Mr. Foley idamlarımızın tarihini ondördüncü evlilik yıldönümümüz olan 18 Haziran, saat 11 olarak saptayan kâğıtları tebliğ etmek üzere uğradılar. Karım ve ben, en mutlu günümüzde, düğün günümüzde, korkunç bir biçimde ölüme birleştik. Çok nazik insanlardı, ama hoş olmasa da işlerini yapmak zorundalardı, gitmeden önce bizim için bir şey yapıp yapamayacaklarını ısrarla sordular. Evet dedim, bize iyi haberler getirin. Onların bu ziyareti olağandı.

Salı sabahı 11'de, Ethel'i ziyaretimden sonra, görüşme odasına götürüldüm, içerde Bay Bennet vardı. Dikkatini çekerim, bir polis ya da bir Sing Sing yetkilisi olmaksızın ilk kez biriyle yalnızım (sanırım bu, buranın kurallarına aykırı). Bir saat kadar yalnız kaldık, Başgardıyan Bay Kelley, dışarda oturdu, kapı da kapalıydı.

Bay Bennet konuşmayı açtı ve şöyle dedi.

"Başsavcı Bay Brownell beni sizinle görüşmek üzere yolladı. Hükümetle işbirliği yapmak isterseniz benim aracılığımla yapabileceğinizi ve ilgili yetkililerle konuşmanız için gerekeni yapabileceğimi bilmenizi istiyor. Dahası, Julius, eğer siz yetkilileri hükümetle tam anlamıyla işbirliği yaptığınıza inandırabilirsiniz, af tavsiye etmek için bir dayanakları olur."

Nasıl sarsıldığımı düşünebilirsiniz, öfkelenmek, ya da kontrolümü kaybetmek istemiyordum, her şeyden önce, suçsuz olduğumuzu, tüm gerçeğin bu olduğunu ve bu yüzden "işbirliği" sözcüğünün kapsamına girebilecek hiç bir şey bilmediğimizi söyledim. Bu arada, diye sordum, bu sorun hakkında bizimle görüşmeye geleceğinizi avukatımıza söylediniz mi?

Hayır, avukatınız sizi yarın görecektir, dedi. Yapılacak tek doğru şeyin, seninle temas kurması olacağını söyledim. Daha sonra kuracağını söyledi.

Bay Bennet, dedim, bizimki gibi büyük bir hükümetin, bizim gibi iki önemsiz insana geldiğini ve "ya işbirliği yapın ya da ölü" dediğini mi söylemek istiyorsunuz bana? Burda sopayla dövülmem gerekmez, böyle bir öneri de ortaçağlarda yapılanlara benziyor. Bacaklarımızdan kollarımızdan işkence aletine bağlanmış, geriliyormuş gibi. Bize çok büyük bir baskı yapıyorsunuz.

Şöyle dedi, "Biliyor musun ki, ertesi gün seni ve Ethel'i görmem gerektiğini ve bu konuyu konuşmam gerektiğini bildiğimden, dün gece uyuyamadım. Müthiş kaygılanıyordum."

Suçsuz olduğumuz halde, iki yılı aşkın bir zamandan beri burada oturup ölümü beklerken neler hissettiğimizi sanıyorsunuz diye sordum. Ailem büyük acılar çekti. Kızkardeşim kriz geçirdi, yaşlı hasta annem azap içinde; çocuklarımız büyük bir duygusal ve zihinsel ızdırıp yaşadılar. Şimdi de siz bize bunları söylüyorsunuz!

Unutmayın Bay Bennet, biz, ülkemizi seviyoruz. Burası bizim yuvamız, çocuklarımızın ve ailemin toprağı. Onun temiz adının lekelenmesini istemeyiz ve adalet ve namus uğruna, suçsuzluğumuzu kanıtlamak üzere yaşamamıza izin verilmelidir.

O zaman şöyle dedi, "Hayır, yeni bir yargılama yok. Ancak işbirliği yapmakla değiş-tokuş istemek için bir dayanak olacak, bakın Julius" dedi, "bu casusluk hakkında bir şeyler bildiğini inkâr etmedin."

İnkâr etmemiş olmam doğal değil mi, ve dahası mahkeme tutanaklarını okudunuz mu efendim diye sordum.

Okumadığımı söyledi, ardından "Elizabeth Bentley'le ilişkileriniz oldu" diye ekledi.

Hiç bir zaman olmadı, ve eğer tutanakları okursanız, tanık sandalyesinde beni tammadığımı ve hiç karşılaşmadığımı söyledi.

"Ama Gold'la ilişki kurdun değil mi?"

Elbette kurmadım. Gold da benimle hiç karşılaşmadığımı, beni tanımadığımı söylemişti. Bu gerçekleri bilmek için tutanakları okumanız gerekirdi.

"Oh, gazetelerde aktarılan biçimiyle okudum." (Kendi yalanlarına kendilerini nasıl inandırdıkları ve mahkeme tutanaklarına bağlı kalmayacakları çok ilginç!)

"Dinle Julius, buraya beni yolladılar, ama kabul edersen, davayı baştan sona bilen birini getireyim seni görmek için, hükümetle işbirliği yaptığını onu inandırmaya çalış."

Ne yapmak istiyorsunuz diye sordum. Suçlu olduğum halde onu suçlu olduğuma mı inandırayım? Onun kafama bazı fikirler koymasını istiyorsunuz. Ancak sizin istediğiniz şeyleri söylersem, tatmin olacaksınız, ama ben bu konuda yalan söylemeyeceğim.

"Bak, Julius" dedi, "Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı Gordon Dean benim çok iyi arkadaşımdır, tam anlamıyla işbirliği yaptığını ve casuslukla ilgili tüm bildiklerini söylediğine inanırsa, Başkanı görecektir ve af isteyecektir."

Suçsuz olduğuma göre casusluk hakkında hiç bir şey bilmiyorum, kanımca Başsavcıya af önermesini söyleyebilirsiniz, çünkü bu davada yapılacak adil, insanca ve yerinde iş, budur. Ülkemiz, dünyada koruması gereken bir saygınlığa sahiptir ve dostlarının çoğu bu davadaki barbarca mahkûmiyet ve adaletsizliğe çok kızmışlardır.

"Biliyorum, davanın çok reklamı oldu, ama bunun konuyla ilgisi yok. Sorun, yetkilileri işbirliği yaptığını inandırmak zorunda oluşun. Pekâlâ Julius, kayınbiraderin seni bu işe neden karıştırdı?"

Sanırım kendi paçasını kurtarmak için, ayrıca da yaptıklarından sorumlu tutulmasın diye, kendini başkasının yönetiminde, basit, masum bir aptal gibi sunmaya çalışmak için. Ayrıca hükümet, Greenglass'ları mallarla yakalamıştı ve kendi cezalarını hafifletmek için bir yol bulmalıydılar. Sendika örgütleyicisi olduğum için, sözde komünizm iddiasıyla devlet memurluğundan atılmışlığım vardı, akrabam olduğu ve beni yakından tanıdığı için, ve şiddetli tartışmalar yaptığımız ve aramızda kişisel düşmanlık olduğu için, yalan yere bu işe karıştırıldım. Ayrıca "atom bombası komünist casuslarından" büyük bir politik sermaye yaratmak için, dava bir şans olmuştu. Karım ve

ben şamaroğlanı olduk, bizler soğuk savaşta kabaran politik çekişmelerin sağa-sola fırlattığı saman çöpleriydik. Neden Greenglass'lara gidip de onların bu aile hakkında gerçeği söylemeleri için işbirliği sağlamıyorsunuz!

Siz kendiniz de, Tutukevi Bürosunun başı olarak biliyorsunuz ki Mr. Bennet, Greenglass ve Gold, dokuz ay boyunca Tombs'da [New York cezaevi] beraberdiler, davayı tartıştılar, büyük bir dosyadaki notlar üzerine çalıştılar, tanıklıklarının provasını yaptılar, FBI ajanlarıyla, savcıyla, ve avukatları ile konuştular. Bunu biliyorsunuz, çünkü Tombs kayıtları gösterecektir, oysa bakanlığınız bunu kanıtlamak için bu kayıtları mahkemeye getirme fırsatını bize vermeyi reddetti. Greenglass'ın atom bombası taslağı kanıtı için, gerek sözlü olarak gerek notlardan yetiştirildiğini biliyorsunuz. Savcılığın Greenglass'ların yalan yere yemin etmesine izin verdiğini biliyorsunuz. Savcılığın Schneider'in [daha sonra yalan şahadette bulunduğu kabul eden pasaport fotoğrafçısı. —Ed.] yalan yere yemin etmesine neden olduğunu biliyorsunuz. Hükümetin kararın ailesinin onu temize çıkaracak tanıklıkta bulunmasına izin vermediğini biliyorsunuz. Savcılığın bizi temize çıkaracak kanıtlara sahip olduğunu ve bunu mahkemeye vermediğini de biliyorsunuz. Kısacası âdil bir yargılama olmadı ve suç sırtımıza yıkıldı. Şimdi bu büyük yalanın gerçek olduğunu kabul etmemizi istiyorsunuz. Bunu asla yapamayız.

Elbette Bay Bennet, tam anlamıyla işbirliği yapacağız. Bize mahkemede bir hak tanıyın, tanık sandalyesinden yemin ederek gerçeği yineleyeceğiz ve aynı zamanda da iddialarımızı kanıtlamak için tanıklar getirebileceğiz. Bize âdil davranmanın yolu budur.

"Oh, hayır Julius, yeniden yargılanmak yok —yalnızca işbirliği yaparak kendinize yardımcı olabilirsiniz—."

Ama, bölge savcısının taleplerimizden birini kabul etmesini sağlayamaz mısınız? O zaman gerçekleri sunacağız ya da susacağız, ve eminim suçsuzluğumuz ortaya çıkacak.

"Hayır, bu yersiz olur. Hükümetle işbirliği yapmak zorundasınız."

Ya ölüm kararı? Kuşkusuz ki, şiddetle inkâr ettiğimiz suçlama gerçek olsa bile, böylesine ağır bir hükmü asla giymemeliydik. Ülkemizin tarihinde, savaş suçularının, nazi ve faşistlerin serbest bırakılması, hainlerin ve casusların ölüme mahkûm edilmemesi, ama ilk kez olarak Rosenberglerin tüm tarihimizin en ağır suçları yapılması — mantıklı bir kişi olarak bunun haklı olmadığını biliyorsunuz. Davadaki bütün olgular, mahkeme tutanakları ve hüküm, bunun bir zor aracı olduğunu kanıtıyor. İnsanca, âdil ve yerinde hareket, yaşamlarımızın başışlanması olacaktı. Biz önde gelen, güçlü ve dünyada büyük bir saygınlığa sahip bir ülkeyiz, ve hükümetimizin iki insana "işbirliği yapın ya da ölü" demesi karşısında halkın ne düşüneceğini hesaba katmalıyız. Unutmayın ölüm cezalarımızın başışlanması ülkemizin çıkarına olacaktır.

"Ama Julius, size işbirliği yapma fırsatını veriyorum" dedi.

Doğal ki, Yargıç Kaufman bu insafsızca hükümle korkunç bir gaf yaptı ve şimdi de işin içinden çıkamıyor.

"Doğru, Julius. Bu hükmü değiştirmek için senin yardımına ihtiyacı var, ve sen bütün bildiğini söyleyerek bunu yapabilirsin."

Onun yanışının kefaletini ödeyemem, çünkü bu hükmü hiç giymemiş olmamız gerekirdi, aslında, hiç yargılanmamış olmamız gerekirdi.

"Julius, mahkemelerin tümü bu mahkûmiyeti birçok kere onadı ve Washington'daki tüm yetkililer sizin suçlu olduğunuza inanıyor. Bakın, hemen herkes suçlu olduğunuza inanıyor!"

Biliyorsunuz, yalnızca bir temyiz mahkemesi ilk yargılamanın kararını onayladı, ve yargılamanın yinelenmesinin reddi bir davanın esasının reddi anlamına gelmez. Tüm diğer başvurularda duruşma olmadı, yalnızca evrakı sunabildik. Yasanın biçimi böyle, ama ruhu bu değil. Hep acele edildi — çünkü suçsuzluğumuzu kanıtlayacağımızdan korkuyorlardı. Ayrıca Dr. Urey, Profesör Einstein gibi insanlar, bilginler, hukukçular, yazarlar, mahkeme tutanaklarını okuduktan sonra, dava hakkında büyük kuşkulara düştüler. Papa, üçbin hıristiyan kilisesinin önderleri, önde gelen müsevî liderler ve milyonlarca insaf af istediler.

"Hayır Julius, Papa af istemedi."

Evet istedi. Bunu kanıtlamak için elimde *L'Osservatore Romano*'da çıkan makaleler var. Dosyayı bastırıldı — mahkemenin tüm tutanaklarının dosyasını — ve insanlar bunu okudular ve hükmün haklılığı konusunda büyük kuşklar beslemeye başladılar. Bu dosya mevcut ve okunacak. Bu lanet olası dosyayı kaldırmanın tek yolu yaşamımıza izin verilmesidir. Öyle ki suçsuzluğumuzu kanıtlayabilelim.

"Julius, yargılamanın âdil olmamasının, hükmün çok ağır olmasının ve bütün bu kampanyanın konuyla ilgisi yok. Sizin için tek yol işbirliği yapmak ve Washington'daki yetkilileri ikna etmektir. O zaman af talep etmeleri için bir dayanakları olacak."

Bütün bu üç yıl boyunca, gerçeği söylemediğimi söylüyorsunuz. O zaman söylememi istediğiniz şeyi söylersem, bu "işbirliği yapmak" olacak, ve o zaman bu "gerçek" olacak. Vicdan rahatlığıyla, bu uygulamaya yardımcı olamazdım, ve söylemem gerekir ki, doğrusu bize yapılan bu baskı zalimce ve vicdansızcadır. Yapılacak tek namusluca iş Mr. Brownell'e af önermesini söylemektir.

Yarım saatliğine Ethel'i görmeye gittiğinde saat 12 olmuştu, sonra beni kadınlar kısmına götürdüler, ve saat 1'e kadar bir yarım saat daha gözümüzü korkutmaya çalışmaya devam etti. Bu bir saat boyunca olanları Elhel size anlatacak.

Görüşmemizin sonunda, hapisane müdürü kadınlar kısmına geldi ve ne olup bittiğini sordu. Ona Mr. Brownell'in, hükümetle işbirliği yaptığımız takdirde Başkana af tavsiye edeceğini söylemek üzere Mr. Bennet'i gönderdiğini söyledim. Öneri yapıldığında hapisane

müdürünün orada bulunmadığı dikkatinizi çekecek.

1'den sonra tekrar hücreme dönünce, Mr. Bennett uğradı ve davayı bilen kişileri getirmesine izin vermem için beni iknaya çalıştı ve "bu konuda bildiklerim üzerine soruları yanıtlamaya razı olacağımı" söyledi. O zaman, bakın Bay Bennet, bu beyin yıkama gibi bir şey olur dedim. O zaman tekrar beni görmeye gelip geleceğini sordu, evet dedim, eğer iyi haberler getirirseniz.

İki savunmasız insana, bu dehşet yaşatıldı, ama başarıya ulaşamazlardı, çünkü haklıydık ve ülkelerimize, demokrasiye, özgürlüğe ve kişinin dürüstlüğüne olan inancımızı terkedemedik. Tüm olanları halka anlatmak gerek, çünkü eğer bu faşist zıvalık şimdi durdurulmazsa, ülkemiz büyük bir tehlikede demektir. Bütün o uydurmalarından sonra gazeteler, kirli çamaşırları ortaya döktüğü için, pis bir iş yaptıklarını zayıf bir sesle inkâr ediyorlar. İşin zor yanı şu ki, yığınsal iletişim araçları üzerindeki denetimleriyle, dinleyicilerin ve okurların davamız konusunda sürekli olarak ve küçük dozlarda "beyinlerini yıkıyorlar" ve halk yanlış bilgi ediniyor. Gerçeği yaymak için her çabayı harcamak gerek.

Bizi kullanamadıkları için öldürmeyi kuran Adalet Bakanlığının planlarını altetmek için yaşamalıyız. Halkın gerçekleri öğrenip ve yaşamlarımızı kurtaracağına ve mahkemeleri Yüce Amerikan tarihimizin, eskiden beri yaşayan geleneğine uygun olarak adalete kavuşmamız için idamlarımızı durdurmaya zorlayacağına inancım var. Amerika'nın bütün bu olanlara yanıtı ne olacak? Ülkemizin temiz adının korunacağına ve yaşayacağımıza hâlâ güveniyorum.

Bütün sevgimle,

Julie

18 Haziran 1953

Sevgili Manny,

Son isteklerimi ve vasiyetimi yazdım ki, aslında şimdi de yaptığın gibi bütün işlerimizi senin yürütmeni ve çocuklardan sorumlu olmanı istediğim konusunda hiç bir sorun olmasın. Ethel de bu talebe tamamen katılıyor ve resmen onaylıyor.

Çocuklarımız bizim gözbebeğimiz, gururumuz ve en kıymetli hazinemizdir. Onları bütün kalbinle sev ve normal sağlıklı insanlar olarak büyümeleri için her zaman koru. Bunu yapacağından eminim, ama onlarla gurur duyan bir baba olarak bunu senden istemek hakkını kendimde görüyorum, benim aziz arkadaşım ve sadık dostum. Oğullarımı öylesine yürekten seviyorum ki.

Hosçakal demeyi pek beceremem, çünkü değerli başarıların sonuza dek yaşadığına inanırım, ama şunu söyleyebilirim — yaşama duyduğum sevgi hiç bu kadar güçlü olmamıştı, çünkü geleceğin ne kadar güzel olabileceğini gördüm. Bizim de küçük bir ölçüde de olsa bu doğrultuda payımıza düşeni yaptığımızı hissettiğim için, oğul-

larımın ve daha milyonlarla kişinin bundan yararlanacağını düşünüyorum.

Yaşam arkadaşımın, benim tatlı ve sadık karımın soyluluğunu ve büyüklüğünü anlatmaya çalışınca, söyleyecek söz bulamıyorum. Bizim aşkımız büyük bir aşk ve harikulade bir ilişkilidir — yaşamımı dolduran ve zenginleştiren bir ilişki.

Yaşlı ve hasta annem büyük bir teselli kaynağı oldu, her zaman karşılıklı bir sevgi ve bağlılığı paylaştık. Gerçekten de bizim için harcadığı çabalarda hiç kendini düşünmedi. Kızkardeşlerim ve erkek kardeşim başından beri beni desteklediler, yüzde-yüz arkamızda oldular ve bizim için çalıştılar. Gerçekten diyebiliriz ki, ailem, yaşadığımız büyük sınav sırasında bize kuvvet verdi.

Sen Manny, yalnızca aileden biri sayılmıyorsun, ayrıca bizim çok özel bir dostumuzsun. Bizim aramızdaki kardeşlik ve sevgi bağı, yaşam ve yaşamın ifade ettiği her şey uğruna verdiğimiz mücadelede çelikleşmiştir. Sevgili dostum bizim için kuvvetli ol. Bu verimli çalışmanı sağlık ve mutlulukla sürdürebilmen için sana uzun bir yaşam dileriz, çünkü kuşkusuz sen mükemmel bir insan ve halkın içten bir savunucususun aziz dostum, seni selâmlarım ve tüm kalbimle sevgiyle kucaklarım.

Suçsuz olduğumuz gerçeğini değiştirmelerine asla izin verme.

Barış, ekmek ve gül uğruna, sade bir vakar içinde, celladı, cesaret, güven ve geleceğe bakarak, inancımızı asla kaybetmeden karşıyoruz. Her zamanki gibi sevgiyle.

Julie

Not — Tüm kişisel eşyalarım üç karton kutudadır onları hapisane müdüründen alabilirsin. Bütün sevgimle — Julie.

19 Haziran — Ethel BİZİM AMERİKAN FAŞİZMİNİN İLK KURBANLARI olduğumuzun bilinmesini istiyor.

Ethel ve Julie

8 Haziran 1953

Sevgili Manny,

Adalet Bakanlığının, iki yılı aşkın bir süredir devam eden iğrenç bir nakaratın esas ağırlığını teşkil eden bir konuda halkın "beynini yıkamak" için harcadığı sakat çabalar, akla İago'nun şu müstehzi iddiasını getiriyor: "Yiğitliğin yalın yüzü, yiğitlik gösterilmeye kadar hiç farkedilmez!"

Anımsayacağı gibi, 2 Haziran salı günü, Tutukevleri Federal Müdürü James V. Bennet, Sing Sing'de bize "olağan" bir ziyaret yaptı ve hemen telgraf çektik.

Bize açıkça vahşi ve kin dolu bir hüküm yüklediğinden beri, gene de, radyo ve televizyon aracılığıyla, kendimizi kurtarma şansımızın, hükümetle "işbirliği" yapmak ve "suçumuzu" "itiraf etmek" isteğimize bağlı olduğu düzenli olarak anlatılmıştı. Çoğu kez bu gayriresmî "konuşma" "çağruları", derece ve yoğunluk bakımından öy-

lesine iyi zamanlanmış ve toplu bir yaygara halinde yükseldi ki, o adeta hükümet açısından belli bir amaç güdüldüğüne işaret etmekteydi. Yüksek mahkemenin davayı gözden geçirmeyi son reddedişinin hemen ardından kasten ve yalan olarak, bize bir öneride bulunulduğu yayınlandı, ve sen avukatımız olarak dobra dobra ve açıkça bu “haberi” ahlâksızca bir uydurma olarak yerince, hükümet kozunu oynamak zorunda kaldı.

Yargıç Kaufman, her zamanki yersiz aceleciliğiyle, idamımızı 15 Hazirana gelen hafta olarak belirleyince, iki ABD polis yetkilisi, tutukevi müdürünün huzurunda, büyük olay için 18 Haziranı saptayan (bu arada belirteyim, bizim 14. evlilik yıldönümümüz) resmi bildirim belgelerini bana sundular. Bu olay 1 Haziran pazartesi günü oldu. Hemen ertesi gün, tam öğlen yemeğine otururken, Mr. Bennet, ölüm hücrelerinin, kadınlar bölümüne geldi ve kendini tanıttı. Yerleşmiş uygulamaya aykırı olarak, benimle yalnızdı ve başgardıyan ve diğer görevli kadın tedbir olarak, koridorun dış demirli kapısında dururken, resmi ziyaretçilere tutukevi içinde mutlaka eşlik eden tutukevi müdürü, tuhaftır ortalarda yoktu.

Bay Bennet, hemen konuya girdi. Başsavcı Herbert Brownell Jr. tarafından, bugüne kadar sakladığım, casuslukla ilgili bilgileri açıklamayı isteyeceğim herhangi bir yetkilinin benimle görüşmesini sağlayabileceğini bana bildirmek üzere gönderilmişti. Bu biçimde işbirliği yaparsam hükümet ölüm cezasını kaldırmaya hazırdı. Bir saat de Julie’yi ziyaret etmişti, şimdi benim görüşümü almak istiyordu.

Kısa ve nazik konuştum. Ben suçsuzdum, kocam suçsuzdu ve ikimiz de casuslukla ilgili bir şey bilmiyorduk. Eğer Başsavcı yüksek bir mevkide bir yetkiliyi benimle görüşmek üzere yollarsa, yalnızca şimdi söylediklerimi yineleyecek ve çok korkunç bir durumun önlenmesi için af önerilmesinde ısrar edecektim.

Bay Bennet beni kibarca “işbirliğine” sevk ediyordu. “Mutlaka bir şeyler biliyorsundur” diye dil döküyordu. Hemen yanıtladım, “Hiç bir biçimde bu işe karışmadığıma göre nasıl bilebilirim? Sizin istediğiniz gibi işbirliği yapmam için baştan bir sürü yalan uydurmam ve suçsuz kişilere karşı yalan tanıklıkta bulunmam gerekirdi. Yetkililer bunu mu yapmamı istiyor — yalan söylememi yani?”

Tamamen dehşete düşmüştüm. “Aman yarabbim, hayır, elbette ki yalan söylemeni istemiyoruz. Ama örneğin bir aile düşün. Aileden biri belli faaliyetlere aktif olarak katılmamış olabilir, ama öteki kişinin faaliyetlerine ilişkin bilgiye gene de sahip olabilir.”

Son derece nazik, ama kararlıydım. “Şu anda yargılama sırasında bildiğimden daha fazlasını bilmediğim gerçeği hâlâ geçerliliğini koruyor. O zaman tam gerçeği söylemişim, şimdi yalan söylemeye başlamak niyetinde değilim.”

Bir başka yol denedi. “Ben şahsen, tam anlamıyla dürüst bir kişiyim, ancak bu konulardaki deneyimim, bana, bazan kişinin suçlu olduğunu pekâlâ bildiği halde suçsuzluğunu iddia ettiğini gösterdi.

Buna katılıyor musun sen de?”

Tarafsız bir tavırla “ben de açık konuşacağım ve böyle durumlar olduğunu kabul edeceğim” diye yanıtladım. Gene de bu durumlarda güdülen amacın ne olduğu beni ilgilendirmez. Ama ben kendi kafamı ve yüreğimi biliyorum ve size vicdan rahatlığıyla söyleyebilirim ki, suçsuzluğumu, yalnızca bu suçu işlemediğim için iddia etmekteyim.”

“Hükümet, elinde bunu çürütecek belgeler ve ifadeler olduğunu iddia ediyor, onun için, eğer işbirliği yapmak isteseydin cezanın hafifletilmesi için bir dayanak olabilirdi.”

Hiç etkilenmemiştim. “Her şeyden önce, ellerinde ne olup olmadığını bilmeme olanak yok, ayrıca buna aldırıldığım da yok. Ne olursa olsun, benimle ilgisi olamaz. Ayrıca, ellerindeki bu kadar zararlı bir şeyse, bu son aşamada, benim bunları tasdikime niye gereksinme duyuyorlar? Mahkemede hiç önüme çıkarılmamış olan kanıtlara dayanarak ve tüm ciddiyetimle haklarında hiç bir şey bilmediğime yemin ettiğim bu faaliyetleri itiraf etmem için, beni iknaya çalışıyorsanız, açıktır ki bu kanıtlardan çok büyük kuşku duymak gerekir, elbette ki böyle kanıtlar varsa. Şunu açıkça söyleyeceğim: Dünyanın en güçlü hükümeti, bize utanç verici bir öneride bulunmak için temsilcisini gönderdi. Çünkü mahkûmiyetlerin yasadışı bir biçimde verildiğini ve hükümlerin intikam koktuğunu pekâlâ biliyor. Pis bir oyundaki katkılarının teşhir edilmesi riskine girmektense, ve uygulamaya pek hevesli olmadıkları çifte idama yalnızca birkaç gün kalmışken, talihsiz balıkların önündeki bir yem gibi yaşamlarımızı önümüzde sallayarak, bizden zorla sahte bir itiraf koparmaya çalışmak yüzüzlüğünü gösteriyorlar! Sizden fiyatını ödemenizi istiyoruz, yoksa yaşamlarınızı yitirirsiniz, fikir bu değil mi?”

Bu noktaya Bay Bennet öfkenin yükselen dalgasını bastırmak için acele etti. “Hadi, hadi, hiç de öyle bir şey demedim, beni yanlış anlıyorsun.” “Tersine” diye sertçe karşılık verdim, “Sizi çok iyi anladım, kuşkusuz siz o kadar duygusuz değilsiniz, ama size, hükümetin niyetinin ne olduğunu hem de doğru bir biçimde yorumladım. Onun için yanıtlamam işte budur. Ayıplarının yüzlerine vurulmaması için, elektrikli sandalyede idam edilme tehdidiyle gözümüzün yıldırılmasına izin vermeyeceğiz, yurttaş olarak hakkımız olan adaletin yerine, kötü ve aşağılık bir küçük anlaşmayı kabul ederek demokratik olmayan polis devleti yöntemlerinin giderek artan kullanımını teşvik etmeyeceğiz. Bu Hitler Almanyasına yakışır, özgürlük toprağına değil. Gerçekten büyük, gerçekten şerefli bir ulus, yaşamlarını — hiç bir zaman tehlikeye atılmamış olması gereken yaşamları — kurtarmak için istemeyerek kendilerini lekeleyenlerin takdir edilmesini talep etmek değil, acı yakınmaların kaynağı olan bu durumu düzeltmek zorundadır.”

“Ama işbirliğinizi isteyerek size yardım etmeye çalışıyoruz” diye yalvardı, artık gerçekten bocalamaya başlamıştı. Her nasılsa, du-

rumu kuşkusuz niyetlediği gibi idare edemiyordu, ve kayıtsız yetkili maskesi düşmeye başlıyor, o çok gerçek rahatsızlığı açığa çıkıyordu.

"Ne dersiniz deyin", dedim hiç etkilenmeden, "istediğiniz gibi... saklayın, süsleyin, örtbas edin, bu zorlamadır, baskıdır, işkencedir". Neşeli tiktaklarıyla yaşamımı her dakika alıp götürün saati gösterdim. "Size çok rahat söyleyebilirim ki, 18 Haziran perşembe günü, 11'e on kala bana geleceksiniz ve suçsuz olduğum gerçeğinde en ufak bir değişiklik olmuş olmayacak." Mr. Bennet bana açıkça şunları söyleyen bir bakışla baktı: "Elini uzatıp tutabileceksen yaşamı reddetmek için —eh, bir fiyat karşılığı tabii— deli olmalı. Gene de onun bu tavrına saygı duymak gerekir."

Ona acıdım; berbat, nankör bir iş yapan, çarkın bir başka dişlisi. Beni tarafsızlığına inandırmayı öylesine ümitsizce istiyor ve yığıt ve ödünsüz bir dürüstlük karşısında savunulamaz bir tutumu korumayı giderek daha zor buluyor!

Ensonu, ellerini çaresizlikle kaldırarak, Julie'nin getirilmesini istedi. Bir yarım saat de, "işbirliği" yapmamız için âdeta yalvardı, hatta, iyi dostu olan Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı Gordon Dean'ın yardımını sağlamayı bile vaadetti. Kocam olağanüstü bir biçimde kendine hakim ve içtendi.

"Amerika bu taktiklere nasıl tenezzül edebilir ve dostlarımızın saygı ve sevgisinin devam edeceğini nasıl umabilir" diye sordu. "Böyle bir şey düşünülemez. Açık konuşalım, bir insan olarak bana, bu hükmün işitilmemiş barbarlığını haklı gösterecek bir tek neden söyleyebilir misiniz? Ve salt, sıradan bir namus ve sağduyu gereği, Başsavcıya af önermenin göreviniz olduğunu hiç hissetmiyor musunuz? Bu ulus böylesine bir alçaklığa dur denilmemesine ve bunun gelecek kuşakların utanç hanesine sonsuza dek, silinmeyecek biçimde kaydedilmesine nasıl razı olabilir! Davanın yürütülüşünün baştan sona hırs, önyargı ve yalanla dolu olduğu iddiamızı kanıtlaması için Mr. Bloch'a bir fırsat vermek, mertliğe daha yakışmaz mı? Düşünün bir! Doğru değil, ama doğru olsa bile, birkaç notu daktiloya çekti diye karımı korkunç bir son bekliyor! Uyarlığın tanıdığı en gaddar ve en ahlâksız caniler, nazi savaş suçluları hergün serbest bırakılırken, bu, cinayetten de beter, ve kuşkusuz en ağır cezayı hakeden iğrenç bir suç oluyor."

Bay Bennet biraz şaşalmış görünüyordu. "Söyledikleriniz yersiz şeyler. Lütfen, yalnızca, işbirliğini yapmayı kabul edebilirsiniz, bir şeyler yapılabilir. Başka bir yol olamaz." "Kuşkusuz" diye söze karıştım, "Yeni kanıtlara dayanan bir duruşma yersiz, ne de olsa gerçekten de iddialarımızı kanıtlayabiliriz! Ama büyük bir ulusun hükümetinin, sırf suçlulukları konusunda dünya çapında bir tartışma doğdu diye iki çaresiz insanı kurban etmesi ve onlara aslında 'boyunegin ya da ölin' demesi çok yerinde!"

Julie'nin gelişinden epeyce sonra, tutukevi müdürünün ensonu

aceleyle içeri girdiğini belirtmeyi unuttum. Artık ziyaret sonuna yaklaşıyordu. Kocam konuşuyordu. "Dikkatle düşünün, yaşamamıza izin vermesi, Birleşik-Devletler'in daha yararına olmaz mı? Bu, dünya halklarına, bu ülkenin gerçekten insan haklarına önem verdiğini kanıtlamaz mı? Başsavcı adına buraya gelişiniz, bu davanın ele alınışının ülkemize çok büyük saygınlık kaybına mal olduğunu göstermiyor mu? Kuşkusuz, bize suçsuzluğumuzu kanıtlama fırsatı verilmesi, saygınlık açısından çok daha aza malolacak!"

"Ah, bu davadan dolayı çok fazla politika yapıldı, çok fazla —ve bunun konuyla ilgisi yok. Ülkenize hiç zararınız dokunmadığını söylüyorsunuz, ülkenizi sevdiğinizi söylüyorsunuz değil mi?"

Biz hararetle tasdik edince, şöyle dedi: "Pekâlâ o zaman işbirliği yapın ve cezanın hafifletilmesinin önerilmesini mümkün kılacak bilgileri bize verin!" Dehşet içinde, ona bakakaldık, sonra Julie yavaşça şöyle dedi. "Bakın Bay Bennet, onu öylesine çok seviyoruz ki, ahlâk dışı bir anlaşmaya girerek onun temiz adına leke sürülmesine izin vermeyeceğiz!"

Bezgün bir tavırla omuzlarını silkti, tutukevi müdürüne ona yollamak isteyebileceğimiz tüm mesajları çabucak ulaştırması gerektiğini açıkladı ve bize hoşçakalın dedi. Dönüp giderken, son bir ricada bulundum: "Bize bir duruşma daha bahşedin Bay Bennet. Bırakın yaşayalım ki, suçsuzluğumuzu kanıtlayabilelim. Namuslu yol, Amerikan yolu budur!"

Daha sonra öğrendik ki, Julie'nin ardından onun koridoruna kadar gitmiş ve bir kez daha tek umudunun "işbirliğinde" olduğuna onu iknaya çalışmış. "Başka bir zaman gene gelmemi ister miydiniz" diye biraz çekinerek sormuş. "Evet" diye anlamlı bir biçimde yanıtlamış kocam, "eğer bana iyi haberler getirebilersen!"

Tüm sevgimle

Ethel

19 Haziran 1953

Sevgili Manny,

Aşağıdaki mektup çocuklarıma verilecek.

Sevgili yavrularım, çok kıymetli çocuklarım:

Daha bu sabah her şeye karşın beraber olabileceğimiz gibi görünüyordu. Şimdi ise bu olamayacağına göre, benim öğrendiklerimi sizin de öğrenmenizi yürekten istiyorum. Ne yazık ki, yalnızca birkaç sade söz yazabilirim size; gerisini, kendi yaşamlarınız öğretmeli size, bana öğrettiği gibi.

Kuşkusuz başlangıçta bizler için acıyla yas tutacaksınız, ama bu yasinızda yalnız olmayacaksınız. Tek tesellimiz bu ve sonunda sizin de teselliniz olmalı.

Sonunda da yaşamın yaşanmaya değer olduğuna inanmalısınız. Şimdi, sonunuz yavaş yavaş yaklaşırken bile, bu gerçeği cellatları-

mızı bile mağlûp edecek bir inançla bildiğimiz düşüncesi sizi rahatlatın!

Yaşamlarınız size öğretmeli ki, iyilik kötülüğün ortasında gerçekten yeşeremez; özgürlük ve bir yaşamı gerçekten doyurucu ve yaşamaya değer kılan her şey bazan çok pahalıya elde edilmelidir. O halde, huzur içinde olduğumuz ve uygarlığın henüz, yaşamın yaşam uğruna yitirilmediği noktaya ulaşmadığını, en derin bir kavrayışla anladığımız ve bizden sonra başkalarının yolumuzdan yürüyeceğini kesinlikle bilerek teselli bulduğumuz düşüncesi sizi de rahatlatın.

Yaşamlarımızı sizlerle birlikte tüketmenin büyük sevincine ve zevkine sahip olmayı isterdik. Bu son önemli saatlerde benimle olan babanız size kalbini ve orada sevgili oğulları için beslediği tüm sevgiyi yolluyor. Her zaman suçsuz olduğumuzu ve vicdanımıza aykırı bir şey yapmadığımızı anımsayın.

Sizi sımsıkı kucaklıyor ve tüm gücümüzle öpüyoruz.

sevgiyle,

Babanız ve Anneniz

Julie, Ethel

Manny'ye not. — On Emir dinsel madalyonu ve zinciri —ve ni-kâh yüzüğüm— bunları ölümsüz sevgimizin bir anısı olarak çocuklara vermeni istiyorum.

Manny'ye not. — S. M.'ye en iyi dileklerimi iletmeyi unutma. Ona, onu bütün kalbimle sevdiğimi ve saygı duyduğumu böyle. Ona, zaferimi paylaştığımı hissettiğini bilmesini istediğimi söyle —çünkü hiç korkmuyorum ve hiç pişmanlık duymuyorum—, yalnızca tuzaktan kurtulmak tam anlamıyla başarısız ve sahip olduğum nitelikler tüm sınırlarına kadar varamadı. — Benim için ne çok şey ifade ettiğini, ve büyümeme ne kadar yardımcı olduğunu bilmek mutluluğunu duysun istiyorum. —Tüm sevdiklerimize, tüm sevgilerimizle— seni çok seviyoruz.

Ethel

OLAYIN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ YANKILARI

Rosenberglerin ölüme mahkûm edilmeleri üzerine, İngiltere'de, Fransa'da, Belçika'da, Hollanda'da, İsviçre'de "Rosenbergleri Kurtarma Komiteleri" kuruldu ve geniş bir kampanya başlatıldı. Dünyanın hemen her yanında birçok namuslu aydın bu cinayete engel olmak için çaba harcadı. Paris'te çıkan *L'Humanite* gazetesinde yayınlanan bir bildiri ressam Pablo Picasso, "Saatler, dakikalar sayılı! İnsanlığa karşı böyle bir cinayetin işlenmesine gözyumma-

yınız." diyordu. Ünlü şair Paul Eluard, ölümünden (Kasım 1952) bir hafta önce, Rosenbergler için Amerika'da kurulan komiteye gönderdiği mektupta, Rosenberglerin suçsuzluğuna inandığını belirtiyor ve komitenin çalışmalarını desteklediğini söylüyordu. Albert Einstein, zamanın cumhurbaşkanı Eisenhower'e başvurarak, Rosenbergler için verilen haksız yargının uygulanmasına engel olmasını ve bağışlama yetkisini kullanmasını istedi. Bütün bu çabalar ve istekler, "bağışlamanın" tek koşulu olarak "işbirliğini" öne süren sorumlularca geri çevrildi.

Rosenberglerin elektrikli sandalyede can verdikleri 19 Haziran günü, New York'un en büyük alanlarından İlnion Square'de toplanan onbinlerce Amerikalı olayı protesto etti ve Eisenhower için, "kana susamışların şefi" diye tempo tuttu.

Washington'da Beyaz Saray çevresinde yapılan bir toplantıda konuşan Rosenberglerin avukatı Emanuel Bloch, "Nazilerden büyük bir barbarlık bu. Sivil giyimli bir askerî diktatörlük altında yaşıyoruz. Rosenbergler cinayetini, başkan Eisenhower ile adalet bakanı Brownell ve FBI müdürü Edgar Hoover'in kapılarının eşğine bırakıyorum" demiştir.

Londra'da Trafalgar alanında yapılan çok kalabalık bir toplantıda olay şiddetle kınanmış, soğuk savaş kundakçılığı yerilmiştir. En şiddetli protesto gösterileri Paris'te yapılmış, göstericiler Amerikan elçiliğine girmek istemişler, çıkan çatışmada bir kişi ölmüş, yaralananlar olmuştur.

İstanbul'da çıkan 20 haziran 1953 tarihli *Yeni İstanbul* gazetesi, olayı, dört sütun üzerine "Atom Casusları Hıyanetlerinin Cezasını Hayatları ile Ödediler" başlığı altında, 1947 yılından beri Türkiye'ye uygulanan Truman Doktrini ile Kore Savaşının ve yoğun bir soğuk savaş beyin yıkama işleminin sonuçlarına uygun düşecek biçimde vermiştir. Ankara'da yayımlanan 21 Haziran tarihli *Zafer* gazetesi ile *Ulus* gazetesi ise olayı, daha çok idamın ayrıntılarına ağırlık veren biçimde yansıtmışlardı.

DOĞANIN DİYALEKTİĞİ

Klasiklerin yapıtlarına çok çeşitli amaçlarla değinilebilir kuşkusuz. Öyle görünüyor ki, amaç ne olursa olsun, bu değinilerin ortak yararlarından biri, belirli bakımlardan bugün nerede olduğumuzu daha iyi kavramayı, hiç değilse şöyle bir anımsamayı sağlamalarıdır. Yalnız bu bile değini yazmaya özendirebilir insanı.

"Doğa diyalektiğin kanıtıdır",¹ der Engels. *Doğanın Diyalektiği*'nin yazılma gerekçesi belki bundan daha özlü dile getirilemez. Ama, insanı "doğa diyalektiğin kendisidir?" demeye

dürtecek kadar özlü olan bu söz ve benzerleri, bu nitelikleri belirginleştirdiği oranda, iletişim ve çağrışım sınırlarını daraltabilir. Zaten Engels de gerekçesini böyle dile getirmekle yetinmiş değildir.

"Hegel'in elinde diyalektiğin mistisizmle bozulması, diyalektiğin genel işleyişini ayrıntılı ve bilinçli bir biçimde ilk kez onun sunmuş olduğu gerçeğini örtmez."² Marx-Engels, Alman idealist felsefesinden bilinçli diyalektiği alıp maddeselcilikle yığduktan sonra doğa ve tarih anlayışıyla bütünleştirdiler. Di-

yalektik ile maddeselciliği öylesine birleştirdiler ki, bugün, Marksçı diyalektikten sözedilirken "maddeseli diyalektik", Marksçı maddeselcilikten sözedilirken de "diyalektik maddeselcilik" terimleri kullanılır. (Tarihsel maddeselcilik, diyalektik maddeselcilik ilkelerini toplum yaşamını ve tarihini açıklamak için kullanmaktır. Dolayısıyla özel, ama vazgeçilmez bir haldir.) Klasikler, maddeseli diyalektiği şöyle tanımlar: "Benim diyalektik yöntemim", der Marx, "Hegel'in yönteminden yalnız farklı değildir; üstelik onun tam karşıtıdır. Hegel'e göre insan beyninin yaşam süreci, yani, Hegel'in 'idea' adı altında bağımsız bir nesneye bile dönüştürdüğü düşünme süreci, gerçek dünyanın yaradanıdır, ve gerçek dünyaya 'idea'nın yalnızca dışsal, görüngüsel biçimidir. Benim içinse, tersine, ideal, insan aklıyla yansıtılmış ve düşünce biçimlerine çevrilmiş maddesel dünyadan başka bir şey değildir."³ "Diyalektik", der Engels, "nesnel denen diyalektik, bütün doğada egemendir, ve öznel diyalektik, diyalektik düşünce, doğada her yerde kendisini gösteren ve karşıtların sürekli çatışması ve onların sonal olarak birbirine veya daha yüksek biçimlere geçmeleriyle doğanın yaşamını belirleyen hareketin yalnızca yansımasıdır."⁴ "Kafanın diyalekti-

ği, gerçek dünyanın hareket biçimlerinin, doğanın ve tarihin yalnızca yansımasıdır."⁵

Hegel'in düşünme yolu, idealist diyalektik, "her şeyi başaşağı ediyor ve âlemdeki şeylerin gerçek bağlantısını tümüyle tersine çeviriyordu."⁶ Bu tersliğin kaynağı idealizmdi. Hegel sisteminin "iç ve onmaz" çelişkinin kaynağı da idealizmdi: "Hegel sistemi ... bir iç ve onmaz çelişkiye yakalanmıştı. Bir yandan, bu sistemin başlıca önerisi, insan tarihinin bir evrim süreci olduğuydu, ve bunun gereği olarak, insan tarihi, salt gerçek denen herhangi bir şeyin bulunmasıyla zihinsel olarak kesin sonuna erişemez. Ama, öte yandan, bu sistem, bu salt gerçeğin özü olma isteğini ileri sürüyordu. Her şeyi kapsayan ve her zaman için kesin (son) olan bir doğal ve tarihsel bilgi sistemi, diyalektik düşünmenin temel yasasına aykırılıktır. Bu yasa, gerçekten, dış evren konusundaki sistemli bilginin çağdan çağa dev adımlarla ilerleyebileceği düşüncesini asla dışarmaz, tam tersine, içerir."⁷ Marx-Engels, Hegel'de başaşağı duran diyalektiği ayakları üzerine oturtular: onu maddeselcilikle birleştirdiler. Maddeseli diyalektik veya diyalektik maddeselcilik, felsefe tarihinde gerçek bir devrimdir.

Engels'in açıkça yazdığı gi-

¹ Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, (beşinci baskı, Sol Yayınları, İlyaz Basımevi, Ankara, Ağustos 1978) s. 85.

² Karl Marx, *Kapital*, (ikinci baskı, Sol Yayınları, İlyaz Basımevi, Ankara, Mart 1978) Birinci Cilt, s. 28.

³ Marx, ay., s. 28.

⁴ Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, (üçüncü baskı, Sol Yayınları, İlyaz Basımevi, Ankara, Ocak 1977) s. 268.

⁵ Engels, ay., s. 258.

⁶ Engels, *Ütopik Sosyalizm ve vb.*, s. 87.

⁷ Engels, ay., s. 87-88.

bi, Marksçı felsefe, nesnel ve öznel olmak üzere iki diyalektik tanır: 1) Nesnel diyalektik: bilinçten bağımsız nesnel gerçekliğin hareketinin ve gelişiminin yasalılığıdır (*Gesetzmaessigkeit*). 2) Öznel diyalektik: nesnel gerçeğin insan bilincinde ve düşüncesinde yansımadır. Öznel diyalektik, nesnel diyalektiğin *teorisi* olarak, nesnel gerçekliğin genel hareket ve gelişme yasalarının bilimidir. Öznel diyalektik, veya, Engels'in dediği gibi, diyalektik düşünce, bilimsel bilginin bütün tarihiyle kanıtlanan şu olgudan yola çıkar: Bütün şeyler ve görüngüler birbiriyle karşılıklı ilişkilidir ve birbirini koşullar; bütün doğal ve toplumsal görüngü biçimleriyle maddesel dünya da, bu dünyanın düşüncedeki yansıması da, dinmez hareket ve gelişme içindedir.

Hareketin ve gelişmenin öğretisi olarak diyalektik, üç temel yasaya dayanır: 1. *Karşıtların birliği yasası*. Burada söz gene bir Klasiğe, Lenin'e bırakılmalıdır: "Karşıtların özdeşliği ('birliği' demek belki daha doğru olurdu, — bununla birlikte özdeşlik ve birlik terimleri arasındaki fark burada özellikle önemli değildir. Belirli bir anlamda ikisi de doğrudur) *b ü t ü n* doğa (zihin ve toplum da *içinde*) görüngü ve süreçlerindeki çelişkili, birbirini karşılıklı dışaran, karşıt eğilimlerin tanınmasıdır (bulunmasıdır). Dünyanın bütün süreçlerinin 'öz-hareketleri' ('self-movement') içinde, kendiliğinden gelişmeleri içinde, gerçek yaşamları içinde bilinmeleri için koşul, onların karşıtla-

rının bir birliği olarak bilinmesidir. Gelişme, karşıtların 'savaşımı'dır. Gelişmenin (evrimin) iki temel (veya iki olanaklı? veya iki tarihsellikte gözlemlenebilir?) kavramı şunlardır: azalma ve çoğalma olarak, yinelenme olarak gelişme, ve karşıtların bir birliği olarak gelişme (bir birliğin birbirini karşılıklı dışaran karşıtlara bölünmesi ve onların karşılıklı ilişkileri).

"Birinci hareket kavramında, *öz-hareket*, onun *itici* gücü, kaynağı, güdüsü (*motive*), karanlıkta kalır (veya bu kaynak *dışsallaştırılır* — Tanrı, *özne*, vb.). İkinci kavramda, asıl dikkat özellikle '*öz*'-hareket kaynağının bilgisine yöneltilir.

"Birinci kavram cansız, soluk ve kurudur. İkincisi canlıdır. *Yalın* *z* ikincisi, varolan her şeyin 'öz-hareket'inin anahtarını verir; yalnız o, 'sıçramalar'ın, 'süreklilikteki kesilme'nin, 'karşıtlara dönüşme'nin, eskinin yıkılmasının ve yeninin doğmasının anahtarını verir.

"Karşıtların birliği (çakışması, özdeşliği, eşit eylemi) koşullu, geçici, süresiz, ilişkin (*relative*)dir. Birbirini karşılıklı dışaran karşıtların savaşımı saltır (mutlaktır), tıpkı gelişme ve hareket gibi saltır.

...
"Marx *Kapital*'inde, önce, burjuva (meta) toplumunun en basit, en sıradan ve temel, en yaygın ve her-günlük *ilişki*'sini, milyonlarca kez karşılaşılan bir ilişkiyi, yani meta değişimini çözümler (tahlil eder). Bu çok basit görüngüde (burjuva toplumunun bu 'hücre'sinde), çözüm-

leme, modern toplumun *b ü t ü n* çelişkilerini (veya *bütün* çelişkilerinin tohumlarını) ortaya çıkarır. Sonraki sergileme, bize bu çelişkilerin ve bu toplumun bireysel parçalarının Σ 'indeki [toplamındaki] gelişmesini (hem büyümeyi *hem de* hareketi) başlangıcından sonuna kadar gösterir.

"Diyalektiğin sergileme (yani inceleme) yöntemi de genellikle (çünkü Marx'ta burjuva toplumun diyalektiği, diyalektiğin yalnızca özel bir halidir) böyle olmalıdır. En basit, en sıradan, yaygın, vb. *herhangi bir* önermeden başlamak: bir ağacın yaprakları yeşildir; Can bir insandır; Karabaş bir köpektir, vb.. *Diyalektik* (Hegel'in dehasının tanıdığı gibi) daha burada vardır: *bireysel evrensel*dir. ... Dolayısıyla, karşıtlar (bireysel evrenselin karşıtıdır) özdeşir: bireysel ancak evrensele götüren bağlantıda vardır. Evrensel ancak bireysel ve bireysel dolayısıyla vardır. Her bireysel (şu veya bu biçimde) bir evrenselidir. Her evrensel bir bireyseldir (bir bireysel bir parçası, veya bir yanı, veya özüdür). Her evrensel, bütün bireysel nesnelere ancak yaklaşık olarak kucaklar. Her bireysel, evrensele ancak eksik olarak girer, vb., vb.. Her bireysel, başka bireysel *çelişkileri* (şeyler, görüngüler, süreçler) ile binlerce geçişle bağlıdır, vb.. *Daha b u r a d a*, *zorunluğun*, doğadaki nesnel bağlantının öğeleri, tohumları, kavramları, vb. bulunmaktadır. Daha

burada olabilir (*contingent*) ve zorunlu, görüngü ve öz bulunmaktadır; çünkü, Can bir insandır, Karabaş bir köpektir, *bu* bir ağacın yaprağıdır, vb. dediğimizde, birtakım sıfatlara *olabilir* diye aldırış etmiyoruz; özü görünüştünden ayırıyoruz, ve birini öbürüne karşı tutuyoruz.

"Böylece *herhangi bir* önermede diyalektiğin *bütün* öğelerinin tohumlarını bir 'çekirdek' ('hücre') içinde gibi ortaya koyabiliriz (ve koymalıyız), ve böylece diyalektiğin genellikle bütün insan bilgisinin bir özelliği olduğunu gösterebiliriz. Ve doğal bilim bize nesnel doğayı aynı niteliklerle, bireysel evrensele, olabirinin zorunluya dönüşümüyle, karşıtların geçişleri, değişmeleri, ve karşılıklı bağlantısı ile gösteriyor (ve burada *herhangi bir* basit örnekte gene gösterilmelidir). Diyalektik, (Hegel'in ve) Marksçılığın bilgi teorisisidir."³ 2. *Niceliksel değişmelerin niteliksel değişmelere dönüşmesi (ve bunun tersi) yasası*. Gelişme, basit niceliksel değişme, evrim olarak kavranmaz, tersine, niceliğin ve niteliğin, sürekliliğin ve süresizliğin gelişmedeki birliği vurgulanır. 3. *Olumsuzlamanın olumsuzlanması (veya yadsımanın yadsınması) yasası*. Bu yasaya göre, gelişme, daha yüksek bir gelişmedir, eskinin basitçe ortadan kalkması değildir; tersine, diyalektik bir olumsuzlama (yadsıma) sürecidir. Bu süreçte eski evreler aşılır; ama onların olumlu ve geliştiren yanları korunur.

³ V. I. Lenin, "Philosophical Notebooks", *Collected Works*, (fourth printing, Progress Publishers, Moscow 1976) vol. XXXIII, p. 357-360.

Diyalektik, Marksçılığın hem yöntemi hem de bilgi teorisi. Onun içindir ki, Engels'in *Doğanın Diyalektiği*'ni yazmaya girişmesi, yalnızca yöntemsel bir iş veya sorun gibi görülemez.

Marx-Engels, Alman idealist felsefesinden bilinçli diyalektiği alıp maddeseli doğa ve tarih anlayışıyla bütünleştirdiler. Ama, Engels'in de belirttiği gibi, hem diyalektik hem de maddeseli bir doğa anlayışı, matematikle ve doğabilimle içli dışlı olmayı gerektirir.⁹ Marx-Engels, bu gereği sürekli duyular ve ona uygun davranışlar: "Materyalist tarih görüşü ve proletarya ile burjuvazi arasındaki modern sınıf savaşımına özel uygulamayı ancak diyalektikle olanaklıydı. Ve Alman burjuvazisinin okul öğretmenleri, büyük Alman filozoflarının anısını ve verdikleri diyalektiği boş bir seçmeciliğin (*Eklektizismus*) bataklığında boğdularsa, biz de gerçeklikte diyalektiğin korunması için modern doğabilime tanık olarak başvurmaya o derece zorlandık."¹⁰ Olgulardan yola çıkmak, diyalektiğin yasalarını doğadan çıkarmak ve doğadan geliştirmek!¹¹ Yapmaları gereken kısaca buydu. Bu, bir yandan, doğanın diyalektiğini o çağ koşullarının elverdiği ölçüde ortaya koymak, öte yandan yöntemin geçerliğini kanıtlamak ve onu geliştirmek, ve Marksçı bilgi teo-

risini doğrulamak demektir.

Marx, ömrünün belirli bir ve son döneminde, çalışmalarını özellikle *Kapital*'e ayırdı. Ve böylece, o dönemde, Lenin'in sözleriyle şunu yaptı: "Marx, arkasında bir '*Mantık*' (M büyük harfle) bırakmadı ise de, *Kapital*'in *mantığını* bıraktı, ve bu ... sonuna kadar kullanılmalıdır. Marx, Hegel'de değerli olan her şeyi alıp daha da geliştiren maddeseliğin mantığını, diyalektiğini ve bilgi teorisini [üç sözcük gerekli değildir: hepsi bir ve aynı şeydir]* *Kapital*'de bir tek biline uyguladı."¹² Bilimsel ilerlemenin ortaya çıkardığı yeni teorik sorunları ele almak da Engels'e düştü. Bu, gerçekten büyük bir işti. Engels'in *Doğanın Diyalektiği* için hazırladığı genel planın *anaçizgilerine* şöyle bir gözetivermek bile bunu kavramaya yeter.¹³

Engels'in *Doğanın Diyalektiği* üzerinde uzun yıllar çalıştığını söylemek gerekmez. Kitaptaki makaleler, denemeler, vb. 1873-1886 yıllarında yazıldı. Klasikler, teorik çalışmayı pratik çalışmadan asla ayırmadılar. Dühring'in hesabını görmek gerekince, Engels *Doğanın Diyalektiği*'ne ara verdi ve *Anti-Dühring*'i yazdı (1877-78), ve yaptığı araştırmaların sonuçlarından bazılarını orada kullandı. Marx'ın ölümüyle (1883) Engels'in görevleri ve sorumlulukları arttı.

⁹ Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, (birinci baskı, Sol Yayınları, Orsel Matbaası, Ankara, Mart 1975) s. 52.

¹⁰ Engels, *Ütopik Sosyalizm ve vb.*, s. 29-30.

¹¹ Bkz: Engels, *Anti-Dühring*, s. 54.

¹² Lenin, *agy.*, s. 358-359.

¹³ Bkz: Engels, *Doğanın Diyalektiği*, s. 31-32.

* [] içindeki sözler de Lenin'indir. —R.G.

Uluslararası işçi hareketiyle ilgili çalışmalarının yanı sıra, *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerini yayıma hazırladı. Burada, basitçe, 'yayıma hazırladı' deniyor. Gerçekte bu, o zaman, ancak Engels'in üstesinden gelebileceği bir işti. Bu işi 1894'te bitirdi (ve 1895'te, 75 yaşında öldü). O arada Marx'ın bir vasiyetini yerine getirdi: *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ni yazdı. *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* da bu çalışmalarına eklenmelidir. Bütün bunlardan ötürü, *Doğanın Diyalektiği* yarım kaldı, ve, birkaç makalesi dışında, ancak 1925'te yayımlandı.¹⁴ Kitap, elimizdeki haliyle, yarım kalmış olmasına karşın, tutarlı bir bütündür.

Engels'in *Doğanın Diyalektiği*'nde yaptıkları, eksik olarak, şöyle özetlenebilir:

Doğabilimsel gelişmeyi pratik gereksemelerin ve üretimin belirlediğini gösterir.

Marksçılığın tarihinde ilk olarak, felsefe-doğabilim ilişkisi üzerinde köklü bir biçimde durur. Felsefe ile doğabilimin karşılıklı bağımlılığını gösterir. Doğabilimsel ilerlemeden ötürü bu alanda metafiziğin olanaksızlaştığını, maddeseli diyalektiğin doğabilim için kesin bir gereklilik

olduğunu kanıtlar.

Diyalektiğin özgül bir tanımını verir ve üç temel yasasını formüleleştirir. Bu yasaların doğal gelişmenin gerçek yasaları olduğunu gösterir.

Madde ve hareket biçimlerini ve bunlarla uğraşan bilimlerin sınıflar.

Matematik, mekanik, fizik, kimya ve yaşambilim dallarının diyalektik içeriğini inceler.

İnsan kökeninin emek teorisi ile doğabilim-toplum tarihi ilişkisini kurar.

Darvinciliğin önemini belirtir; ama bununla yetinmeyip bilimsel bir eleştirisini sunar.

Çağdaş elektrolitik ayırışım teorisini önceden ortaya koyar.

Çağdaki bilginlerin tersine, atomun karmaşıklığı düşüncesini savunur. Atomların, asla, basit veya genellikle bilinen en küçük maddesel parçacıklar olmadığını vurgular.

Farklı düzenli matematiksel sonsuz küçüklüklere benzeyen parçacıkların varlığını öngörür, vb., vb.¹⁵

Günümüzde, örneğin, 200'ü aşkın temel tanecik (*elementary particles*) biliniyor; atomun ve en genel anlamıyla ışığın hem tanecik hem de dalga (hareket) özelliği gösterdiği kabul ediliyor;

¹⁴ Lenin, *Doğanın Diyalektiği*'nin varlığından habersiz öldü (1924); bununla birlikte, aynı yöntemi kullanarak, *Materyalizm ve Ampiryokritizm*'de, *Felsefi not defterleri*'nde, vb., aynı sonuçlara vardı ve Engels'in bazı tezlerini geliştirdi.

Öte yandan, *Doğanın Diyalektiği* bilim adamlarına kılavuzluk ederek bilimin daha hızlı gelişmesine katkıda bulundu. Örneğin, 1930'lardan başlayarak fizik gelişmesine önemli katkıları olmuş Japon fizikçiler üzerindeki derin etkileri için bkz: *Supplement of the Progress of Theoretical Physics*, number 50, 1971, c/o Yukawa Hall, Kyoto University, 606 Kyoto, Japan.

¹⁵ Bu eksik özet için SBKP(B)MK Marksizm-Leninizm Enstitüsünün hazırladığı "Sunuş" a bkz: *Doğanın Diyalektiği*, s. 7-27.

uzay, zaman, madde ve hareket sıkı diyalektik karşılıklı ilişkiler içinde kavranıyor; hepsi bir yana, "karşı-madde"nin veya "karşı-madde"nin (*antimatter*) varlığından söz etmek, fiziğin gelişimiyle şöyle böyle ilgilenen kişileri bile şaşırtmıyor, vb., vb. Engels'in *Doğanın Diyalektiği*'nde kullandığı olgusal verilerin (*factual data*) hızlı bilimsel ilerleme yüzünden eskidiğini söylemek için bütün bilimsel ilerlemeyi sergilemek gerekmez. Bununla birlikte, *Doğanın Diyalektiği*'nde kullanılan yöntem (diyalektik)

dimdik ayakta duruyor; bilgi teorisi (diyalektik) bilimsel ilerlemeyle sürekli doğrulanıyor. "Doğa, diyalektiğin kanıtı" olagidiyor.

Marksçı bilgi teorisi ve yöntem (diyalektik) sürekli doğrulanmak ve geliştirilmek gerekir. Ve *Doğanın Diyalektiği* bu amaçla yapılacak her çalışmada, her zaman ilk başvurulacak klasik yapıttır; ve, Marksçılığın asla bir dogma olmadığını ve olmayacağını apaçık gösteren en değerli tarihsel belgelerden biridir.

RAGIP GELENCİK

KÖYLÜ SOSYALİZMİNDEN SOSYALİZM ESNAFLIĞINA

Aydınlık Yayınları, Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inin yeni bir çevirisini yayınladı (aralık 1978). Kitabın arka kapağında, yapıtın "ilk olarak tam ve doğru çevirisiyle" yayımlandığı belirtiliyor. Sav, açık: Bundan önceki çeviriler tam ve doğru değildir. Eksik ve yanlış. — Size öyle geliyorsa, öyledir" demek, tamlik ve doğruluk sözkonusu olunca, biraz güç.

Bundan önceki çeviriler. *Devlet ve Devrim*, bundan önce, bildiğimiz kadarıyla, ilk kez olarak sanırım 1934 yılında, Haydar Rifat tarafından, *Devlet ve İhtilal* adıyla çevrilmişti.

Bundan sonraki ikinci çeviri, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları* tarafından, ilk çeviriye duyulan saygının da bir belirtisi ola-

rak, gene *Devlet ve İhtilal* adıyla, 1969 yılında yayımlandı. Aynı yayınevinin 1978 aralığında altıncı baskısını yaptığı kitap, bu çevirinin, 1974'teki ikinci baskısından başlayarak, gözden geçirilmiş ve yenilenmiş biçimdir.

Bu arada, İstanbul'daki yüzer gezir yayınevlerden biri tarafından, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları*'nın ilk çevirisinin, deyim yerindeyse, "tıpkı basımı" olarak yayımlanan *Devlet ve İhtilal* çevirisinin sözünü ayrıca etmek gerekmez.

Aydınlık Yayınları, eskiye saygılı görünmekte yarar umduğu izlenimini verir. Bu bakımdan, artık saygın bir tarihsel anıdan başka bir şey olmayan Haydar Rifat çevirisine dil uzatmak istediği düşünülemez. Öy-

leyse, *Aydınlık Yayınları* tarafından eksiklik ve yanlışlıkla suçlanan çevirinin, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları*'nın *Devlet ve İhtilal* çevirisi olduğu açıktır.

İlkin *yanlışlık* savı üzerinde duralım. *Aydınlık Yayınları*, kendi çevirisinin "ilk olarak doğru" bir çeviri olduğunu ileri sürüyor. Bir yapıtın daha sonraki çevirilerinde, daha önceki çevirilerden yararlanılması, bu arada, eğer varsa, ki vardır, önceki çevirilerde yapılmış yanlışlıkların, hiç değilse bir bölümüne düşülmemesi, doğaldır. Ancak, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları*'nın çevirisiyle, daha doğrusu bu çevirinin *Aydınlık Yayınları*'nın çevirisinden önce yayımlanan son baskısıyla (5. baskı) karşılaştırınca, arka kapağında "ilk olarak tam ve doğru çeviri" olduğu ileri sürülen *Devlet ve Devrim* çevirisinde bu olanaktan gereğince yararlanılmadığı izlenimi ediniliyor.

Devlet ve Devrim çevirileri (iki kişi çevirmiş yapıtı), "daha başka" olmak için gözle görülür bir çaba göstermişler. Daha doğru olmak için, daha başka olmak gerekebilir. Ama daha başka olmak, her zaman daha doğru olmayı güvence altına almaz. Örneğin, çelişki yerine karşıtlık, biçim yerine kabuk, makine yerine aygıt demek, *Devlet ve Devrim* çevirisini, *Devlet ve İhtilal* çevirisinden, kuşkusuz "daha başka" yapabilir, ama, "daha doğru" yapabildiği çok kuşkulu!

Gerçekten, *Devlet ve Devrim* çevirisinin 13. sayfasında, devletin "sınıf karşıtlıklarının

uzlaşmazlığının bir ürünü ve yansıması" olduğunu okuyoruz. Oysa, *Devlet ve İhtilal* çevirisinin 15. sayfasında, devletin, sınıf karşıtlıklarının değil, ama "sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz olmaları olgusunun ürünü ve belirtisi" olduğunu okumuştuk. Uzlaşmaz karşıtlık deyimi, belki söze daha bir güçlülük kazandırıyor; ama, karşıtlığın kendisinin uzlaşmazlık ya da uzlaşmaz çelişki olarak da tanımlanabileceği gözönünde tutulursa, bu türlü "doping"lere büyük bir sakınımla başvurmak gerekirdi.

Aydınlık Yayınları'nın *Devlet ve Devrim*'inde, çelişki olarak çevrilmesi gereken terim, çoğu kez, büyük bir gözüpeklikle, *karşıtlık* olarak çevrilmiş. Bunun kimi beklenmedik sonuçlara yolaçması kaçınılmazdı. Çelişki yerine karşıtlık demenin yolaçabileceği sonuçlardan birini, birazdan göreceğiz.

Şimdilik, daha derine girmeden, "kabuk" üzerinde duralım. "Demokratik cumhuriyet, kapitalizmin mümkün en iyi siyasi kabuğudur". Böyle okuyoruz *Devlet ve Devrim*'in 21. sayfasında. Oysa aynı tümcenin *Devlet ve İhtilal*'deki çevirisi şöyledir: "Demokratik cumhuriyet, kapitalizmin olanaklı en iyi politik biçimidir" (s. 24).

Devlet ve İhtilal'deki "politik biçim", *Devlet ve Devrim*'de "siyasi kabuk" olmuş. *Forme*, bilimsel bir terimdir. Bunu Türkçede *terim* olarak karşılayabilecek en uygun sözcük, bugüne değin *biçim* olmuştur. *Kabuk* sözcüğünün bu işlevi daha iyi görebileceğini, dolayısıyla *Devlet ve*

Devrim çevirisine "daha doğru çeviri" niteliği kazandırabileceğini sanmıyorum. Olsa olsa, "hal-ka dönük uyarılama" (*adaptation populaire*) niteliği kazanmasına küçük bir katkıda bulunabilir.

Makine yerine *aygıt* demek de, çeviriye küçük bir başkalık kazandırmıyor değil. *Bilim ve Sosyalizm Yayınları* çevirisinde, s. 53, "bürokratik ve askeri makine..." mi demiş, *Aydınlık Yayınları* çevirisinde, s. 51, bunu: "bürokratik ve askeri aygıt..." olarak okumak bir şaşırtmaca oluşturmuyor.

Oysa, "makine" sözcüğü, Marx'ın devletten söz ederken, kullanmaktan çok hoşlandığı bir eğretileme, bir istiare, bir *métaphore*dur. Ve ünlü bir eğretilemedir. Bu nedenle, devlet teorisine ilişkin klasik marksist metinlerde, bir başka eğretileme olan aygıt sözcüğüyle birlikte, sık sık geçer. *Devlet ve İhtilal* çevirisinde, Lenin'in makine dediği yerde makine, aygıt dediği yerde aygıt demeye özen gösterilmiş. Ama *Aydınlık Yayınları*'nın "ilk olarak tam ve doğru çeviri"sinde, çevirinin 86. sayfasına değin, makine sözcüğü nerede geçmişse, hep aygıt olarak çevrilmiş. Çevirinin 86. sayfasında: "burjuva devlet makinası" diye okuyoruz. Çevirenler Türk Dil Kurumunun Yeni Yazım Kılavuzuna baksalardı, burada da "makina" diye değil, ama "makine" diye okurduk.

Aydınlık Yayınları'nın *Devlet ve Devrim* çevirisinde, *çelişki* teriminin *karşıtlık* olarak çevrilmesinin yol açabileceği sonuçlara bir örnek olarak, yolaçmış

bulunduğu bir sorun üzerinde durabiliriz şimdi.

Örneğin, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları*'nın *Devlet ve İhtilal* çevirisinde, s. 42, "...sınıf çelişkilerinin varolmadığı bir toplumda devlet yararsız ve olanaksız bir duruma geleceğinden..." diye okuyoruz.

Aynı tümcecik, *Aydınlık Yayınları*'nın *Devlet ve Devrim*'inde, s. 40, şöyle: "...uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının bulunmadığı bir toplumda devlet artık gereksiz bir duruma geleceği ve varolamayacağı için...".

İşte sorun: Uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının bulunmadığı bir toplumda devlet varolamayacaksa, komünizmin birinci evresinde, yani uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının (daha doğrusu uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin) ortadan kalktığı, ama (artık uzlaşmaz bir nitelik taşımayan) sınıf çelişkilerinin varlıklarını sürdürdükleri *sosyalist* evrede, devlet, artık sözcüğün tam anlamında devlet olmayan "devlet" biçiminde de olsa, *sosyalist devlet* varolamayacak, bir başka deyişle, *tüm devlet*, *Aydınlık Yayınları*'nın çevirisine göre, bundan böyle tam komünizmde değil, ama... sosyalizmde sönecektir!

Bu tezi, ya da sözkonusu çevirinin diliyle, bu "önerme"yi, hiç değilse "ilk olarak doğru" bir *Devlet ve Devrim* çevirisinde okumamalıydık.

Önerme. Gerçekten, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları* çevirisindeki, s. 30, "Engels'in ünlü 'devlet söner' tezi", *Aydınlık Yayınları* çevirisinde, s. 27, "Engels'in ünlü 'devlet yokolup gi-

der' önermesi" olmuş.

Fransızca *thèse*, İngilizce *thesis* sözcüğünü, tez gibi yabancı bir sözcükle değil de, öztürkçe bir sözcükle karşılama girişimi, gerçeklikte övgüye değer bir girişim olmakla birlikte, burada önerme sözcüğünden çok, sav sözcüğü önerilmeliydi. Kaldı ki, *Devlet ve Devrim* çevirisinin bütününde, böyle bir özleştirme çabası da pek görülüyor.

Devletin "yokolup gitmesi"ne gelince.

Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın *Devlet ve İhtilal* çevirisinde, birinci bölümün dördüncü paragrafı şu başlığı taşıyor: *Devletin "Sönmesi" ve Zora Dayanan Devrim*.

Aydınlık Yayınları'nın *Devlet ve Devrim* çevirisinde, aynı başlık şöyle: *Devletin "Yok Olup Gitmesi" ve Zora Dayanan Devrim*.

Extinction terimi, Fransızca da, İngilizcede de, gerçi biraz zorlamayla, "yok olup gitme" anlamı verilmesine yakın bir terim olmakla birlikte, her şeyden önce *sönme*, ya da *söndürme* anlamına gelir. Önemli olan bu değil. Daha da önemlisi, "sönme" imgesinin, özellikle bu aynı paragrafta Engels'in *Anti-Dühring*'inden alıntılanan parçasının da tanıklık edebileceği gibi, marksist devlet teorisinde tuttuğu özgül ve özgün yerdire. Ama, *Aydınlık Yayınları* çevirisinde, nedendir bilinmez, "başka" olma kaygısı, "doğru" olma kaygısından baskın görünüyor. Kaldı ki, gerçekten "doğru" olmak için, salt doğru olma kaygısı da, taşıyacağı çok büyük

öneme karşın, yeterli değil. Örneğin burada, çevirinin doğru olabilmesi ve bunun raslantıya bağlı kalmaması için, marksist devlet teorisinin ve bu teoriye ilişkin klasik metinlerin hiç değilse bir ölçüde irdelenmiş olması da gerekirdi. Kulaktan dolmalık, "doğru" denebilecek bir çeviri için çoğu kez yetmeyebilir.

Gene aynı nedene bağlı olarak, Engels'in, *Devlet ve İhtilal* çevirisindeki o renkli "uykuya dalma" deyimi, s. 29, *Devlet ve Devrim* çevirisinde, s. 27, "kendini kendine göçüp gitmesi" olmuş.

Marx ile Engels, "proletarya diktatorası" adını ilk kez ne zaman kullandılar? *Aydınlık Yayınları* çevirisi, "ilk kez tam ve doğru" olmakla yetinmeyerek, bu sorunun yanıtını da veriyor!

Devlet ve Devrim çevirisinde, s. 34, şöyle okuyoruz:

"Burada, Marksizmin devlet konusundaki en dikkate değer ve en önemli düşüncelerinden birinin, yani (Marx ve Engels'in Paris Komününden sonra vermeye başladıkları adıyla) "proletarya diktatörlüğü" düşüncesinin dile getirildiğini..."

Oysa, aynı parça, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları*'nın *Devlet ve İhtilal* çevirisinde şöyle:

"Burada, marksizmin devlet konusundaki en ilginç ve en önemli düşüncelerinden biri, (Marx ve Engels'in Paris Komününden sonra dile getirecekleri gibi) "proletarya diktatorası" düşünüyü formüle edilmiş bulunuyor".

Marx ile Engels, "proletarya diktatorası" adını, gerçeklikte "isim babalığı" da kendileri-

nin olmayan bu adı, Paris Komününden sonra vermediler! Marx'ın Weydemeyer'e yazdığı ve *Aydınlık Yayınlarının Devlet ve Devrim* çevirisinin 46. sayfasında yer alan 4 Mart 1852 günlü mektupta, "proletarya diktatorası", örneğin o zaman da söz konusu edilmektedir: Paris Komününden yirmi yıl kadar önce! Lenin, bu parçadaki ayrıçta, Marx ile Engels'in, yıkılacak devlet makinesinin yerine neyin geçirileceği sorununa, ancak Paris Komününden sonra, olgulara dayanarak verebilecekleri yanıtta bir amırtmada bulunur. Daha sonra, üzerinde ayrıntılı bir biçimde duracağı bir konuyu, önceler. Yoksa, daha önce adsız olarak varolan bir düşünceye (örneğin *Komünist Manifesto*da durum tam da böyledir), Paris Komününden sonra Marx ile Engels tarafından "proletarya diktatorası" adının verildiğini düşünmez. "Doğru" bir çevirinin, Lenin'e böyle bir düşünce yüklenebilmesine yol açmaması gerekirdi.

Aydınlık Yayınları çevirisinin "başkalaştırma" girişiminden, Marx da yakasını kurtaramamış. Marx'ın ünlü: "mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesi" formülü, *Devlet ve Devrim*de, s. 59, "mülk sahiplerinin mülksüzleştirilmesi" olmuş.

Şimdi gelin de, küçük mülk sahiplerine, hele orta ve küçük köylülere, *Kapitalin* bu korkunç formülü içine girmediklerini, anlatabilirseniz anlatın bakalım!

Karışıklık bu kadarla kalsa, gene iyi. Üçüncü bölümün dördüncü paragrafı, *Bilim ve Sos-*

yalizm Yayınları çevirisinde, s. 70, "Ulus Birliğinin Örgütlenmesi", *Aydınlık Yayınları* çevirisindeyse, "Ülke Birliğinin Örgütlenmesi" başlığını taşıyor. Bu başkalık, *Devlet ve Devrimin* kendisinden çevrildiği kaynaktan gelmiyorsa, ki gelmemesi gerekir, yoksa çok daha ciddi bir sorun karşısında bulunuyoruz demektir, o zaman *Aydınlık Yayınları* çevirisinde ulusla ülkenin birbirine karıştırıldığı sonucu çıkar. Eh, yurtseverliğin de gereği bu değil midir?

Aydınlık Yayınları çevirisinde "yorum gücü"ne de az yer verilmemiş. Örneğin *Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının Devlet ve İhtilal* çevirisinde, s. 81, "sınıfların ve sınıflarla birlikte devletin ortadan kalkmasına geçiş olarak, proletaryanın siyasal eylem ve diktatorası zorunluluğu..." sözkonusu edilir.

Bu zorunluluk, *Aydınlık Yayınları* çevirisinde, biraz biçim değiştirmiş. *Devlet ve Devrim*de, s. 78, şöyle okuyoruz: "Proletaryanın siyasal eyleminin zorunluluğu ve sınıfların ve onlarla birlikte devletin ortadan kalkmasına geçiş olarak proletarya diktatörlüğünün zorunluluğu...".

Başkalık, yorum gücüne dayanıyor. Proletaryanın siyasal eylem zorunluluğu, sınıfların ve onlarla birlikte devletin ortadan kalkmasına geçiş olarak proletarya diktatorası zorunluluğundan ayrılıyor. Çünkü, proletarya diktatorası ile sınıfların ve devletin ortadan kalkması arasında kolayca kurulan ilişki, proletaryanın siyasal eylemi ile sınıfların ve devletin ortadan kalkması

arasında kurulamıyor. Proleter siyasal eylemin özgüllüğünü kavrama yeteneksizliği üzerinde temellenen bir yorum. "Başkalık" çabasını yanlışlığa dönüştüren bir yorum gücü sözkonusu burada.

Yalnız yorum gücü mü? "Biçem (üslup) gücü"nü de hakkını yemeyelim.

Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının bütün bu güçlerden yoksun çevirisinde, örneğin, s. 88, "...anarşistler *halk devletini* yeterince kafamıza kaktılar", diye okuruz.

Oysa, aynı tümcecik, *Aydınlık Yayınları* çevirisinde, bu kez biçem gücüyle, İngiliz Parlamentosunun bile gücünün yetmeyeceği bir değişikliğe uğramış, cinsiyet değiştirmiş. Şöyle: "...anarşistler "halk devleti" diye diye öyle bir başımızın etini yediler ki herkese gına geldi!".

Sic, yani tıpkı böyle. Başının etini yemek! Yani dır dır ederek birinden bir şeyler isteyip durmak! Anarşistlerin dır dır etmelerine, herkese gına getirmelerine, ortada "ilk kez tam ve doğru" bir çeviri olmasaydı, bir diyeceğim olmazdı. Ama anarşistler dır dır ederek "halk devleti" isteye isteye mi herkese gına getirmiş? *Aydınlık Yayınlarının* "ilk olarak doğru çeviri"sinden çıkan anlam, bu! Ve biz bu anlamı, "halka açık uyarılama"ya dönük "biçem gücü"ne borçluyuz. "Başkalık" çabasını, bu kez de işte bu biçem gücü yanlışlığa dönüştürüyor.

Bu "güç" kendini çok yerde gösteriyor. Örneğin, *Devlet ve İhtilal*de, s. 119, şöyle okumuş-

tuk:

"Başka bir deyişle: kapitalist rejimde, sözcüğün gerçek anlamında devlete, yani bir sınıfın bir başka sınıfı, azınlığın çoğunluğu baskı altında tutmasına yarayan özel bir makineye sahip bulunuruz".

Oysa, *Aydınlık Yayınlarının Devlet ve Devrim* çevirisinde, s. 116, şöyle okuruz:

"Başka bir deyişle, kapitalizm koşullarında, sözcüğün gerçek anlamında devlet, yani bir sınıfın bir başka sınıfı, hem de azınlığın çoğunluğu baskı altına almasını sağlayan özel bir aygıt vardır".

Makinenin aygıt dönüşmesi üzerinde daha önce durmuştuk. Burada yeni bir şey olarak, "sözcüğün gerçek anlamında devlet"in, "hem de azınlığın çoğunluğu baskı altına almasını sağlayan özel bir aygıt" olduğunu öğreniyoruz. *Hem de*: Yani cabadan! Yani olmasa da olur!

Evet, "biçem gücü"nü hakkını yemeyelim.

Peki ama, hakkı yenmemesi gereken şey yalnız yorum gücü, yalnız biçem gücü mü? Hayır. "Burjuva hakkı" da var! Dinleyin.

Devlet ve İhtilal çevirisinde, s. 123, şöyle okuyoruz: "Marx, 'eşit hak' der; gerçekten, burada eşit hak vardır; ama burada sözkonusu olan şey, henüz 'burjuva hukuku'dur; her hukuk gibi, *eşitsizliği öngerektiren burjuva hukuku*".

Aynı parça, *Aydınlık Yayınlarının Devlet ve Devrim* çevirisinde, s. 119, şöyle: "... 'Eşit hak', der Marks, burada gerçek-

ten vardır; ama bu hâlâ bir 'burjuva hakkı'dır ve her hak gibi eşitsizliğin varlığını kabul eder".

Demek ki her hak, eşitsizliğin varlığını kabul edermiş! Gene de, kimi eşitsizlikler karşısında, hak duygularının incindiğinden sözeden sinemekiler vardır. Okutacaksın onlara *Aydınlık Yayınlarının Devlet ve Devrim* çevirisini... Ama şimdi bunun üstünde durmayalım. "Eşitsizliği öngerektirmek" ile "eşitsizliği kabul etmek" arasındaki "başkalık" üzerinde de durmayalım. Aynı terimin hem hak, hem de hukuk anlamına gelmesi, *Aydınlık Yayınları* çevirisinde, "burjuva hukuku"nu, "burjuva hakkı"na dönüştürmüştür. Onun üzerinde duralım.

Türkçede bu konuda iki ayrı sözcüğe sahibiz ve *Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının Devlet ve İhtilal* çevirisinde, bu olanaktan yararlanmaya, hiç değilse çalışılmış. Ama *Devlet ve Devrim* çeviricileri, kendilerine "yanlış" ve "eksik" olduğu da söylenmiş bulunsa, ellerinin altındaki bu çeviriden —her nedense— "daha başka" bir çeviri yapmakta öylesine kesin kararlılar ki, karşımıza bir de "burjuva hakkı" çıkarıyorlar!

Ve bu "burjuva hakkı", kendini oldukça pahalya ödetiyor. Örneğin, bunca yıldır, *Devlet ve İhtilal* çevirisinde de söylendiği gibi, s. 124, *hukukun*, ekonomik durum ve ona karşılık düşen yararlık derecesinden daha yüksek olamayacağını bellemiştik. Oysa, şimdi, *Devlet ve Devrim* çevirisinden, s. 121, öğreniyoruz ki: "Hak, hiçbir zaman, toplumun

ekonomik yapısından ve onun belirlediği kültürel gelişmesinden yüksek olamaz".

Eh, böyle olunca, koskoca Marx bile, aynı çeviride, s. 123, "burjuva hakkının dar ufku üzerinde boydan boya bir çizgi çekilebi"leceğinden sözedebilir.

Böyle olunca, *Devlet ve İhtilal*'deki, s. 130, "... çünkü, koyduğu kurallara uymaya zorlamaya yetenekli bir aygıt olmaksızın, hukuk hiçbir şey değildir" tümcesi, *Devlet ve Devrim*de, s. 127, "... çünkü hak ölçülerine uyulmasını zorla sağlayabilecek bir aygıt olmadan, hak hiç (bir) şey ifade etmez" biçimine dönüşebilir.

Bu yukarıdaki kategorilerin hiçbirine sığmayan yanlışlıklar da var *Aydınlık Yayınlarının Devlet ve Devrim* çevirisinde.

Örnek: "Bu son derece gülünç konuların bir araya getirilmesi, Plehanov'un Rusya'daki devrim arifesi ve devrim dönemindeki bütün bir faaliyetinin en belirleyici yanındır" (s. 134).

Bu son derece gülünç konular. İşte artık ne uyarlama, ne yorum, ne biçem, ne de başkalık kaygısı: ama düpedüz yanlış bir çeviri sözkonusu. Burada gülünç olan şeyin konular değil, ama onların "bir araya getirilmesi" olduğu, ve bu bağdaşımın, Plehanov'un tüm etkinliğinin en gülünç ve özellik belirtici yanını oluşturduğu, hatta *Aydınlık Yayınları* çevirisinin hemen üç satır yukarılarından bile anlaşılabilir. Gerçekten, bu tümcenin hemen üstünde, Plehanov'un broşürünün iki ayrı bölümde ele alınabileceğini, bunlardan birinin "tarihi ve edebi" bir bölüm olduğunu ve Stirner,

Proudhon ve ötekilerin düşüncelerinin tarihine ilişkin değerli bilgiler içerdiğini, bu tümceden az önce okumuş bulunuruz. Ama üç satır aşağıda, aynı broşürün "bir anarşistin bir eşkiyadan hiçbir farkı olmadığı gibisinden pespaye bir görüşü içer"en (s. 124) ikinci bölümüyle birlikte, değerli bilgiler içeren bu birinci bölümünün de, bir araya getirilmiş "son derece gülünç konular"dan biri olduğunu öğreniriz!

Aynı parça, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları* çevirisinde, s. 137, şöyle:

"Konuların bu bağdaşımı, Plehanov'un Rusya'nın devrim öncesi ve devrimci dönemi sırasındaki tüm etkinliğinin en eğlenceli ve en özellik belirtici yanındır".

Evet, gülünç ya da eğlenceli olan ve belirleyici değil, ama özellik belirtici bir nitelik taşıyan şey, *konuların kendileri* değil, ama "bu bağdaşımı"dır.

Bu arada, çeviri yoluyla da olsa, Kautsky'nin de canına okunarak, "devrimcilik" gereklerinden biri daha yerine getiriliyor.

Kautsky'den iki tümce, *Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının Devlet ve İhtilal*inde, s. 142-143, şöyle çevrilmiş:

"İktidara güncel rejimin koşulları içinde geçmeyeceğimiz kendiliğinden anlaşılır. Devrimin kendisi, bugünkü siyasal ve toplumsal yapımızı değiştirmeye zamanı olacak, uzun soluklu, çok derin savaşmaları öngerektirir".

Bu iki tümce, *Aydınlık Yayınlarının Devlet ve Devrim* çevirisinde, s. 139, şöyle:

"Gene de şimdiki koşullar-

da başa gelemeyeceğimizi söylemeye bile gerek yoktur. Devrim geliştikçe bugünkü siyasal ve toplumsal yapımızı değiştirecek olan uzun ve engin bir mücadeleyi öngörür".

Şimdiki koşullarda, başa olsa *Aydınlık Yayınları* çevirisi gibi şeyler gelebilir. Oysa Kautsky, şimdiki koşullarda başa gelinebilip gelinemeyeceğinden değil, ama erklige güncel rejimin koşulları içinde geçilmeyeceğinden söz ediyor. Bu ikisi, başka başka şeylerdir.

Burada ayrıntılara girmekte de, örnekleri çoğaltmakta da yarar yok. *Aydınlık Yayınlarının* "ilk olarak doğru çeviri" savını, ne yazık ki gerçekleştirilmemiş bir isteğin, bu türlü bir savla birleşince, sahibini hem kel, hem foful durumuna düşüren bir belirtisi olarak kabul edebiliriz. Ama "ilk olarak tam çeviri" savına gelince, durum değişiyor. O zaman, bu denli hoşgörülü olmuyoruz. O zaman, bu sav karşısında, gene ne yazık ki, "övgünge palavracılık" ya da "tezgâhtarlık" deyimlerinden daha hafif bir deyim kullanabilme inceliğini gösteremiyoruz. Çünkü, bu "ilk olarak tam" çeviride, daha önceki çevirinin, yani *Bilim ve Sosyalizm Yayınlarının Devlet ve İhtilal* çevirisinin, eksik olduğuna tanıklık edecek hiçbir "fazlalık" yok! Tersine, şöyle yüzeysel bir karşılaştırmada saptayabildiğim kadarıyla, ama gerçeklikte ne çeviricilerin, ne de kendini değneksiz köyde sanan yayınevini öyle uzun boylu suçlanmasını gerektirecek, iki eksiklik var.

Birincisi. Kitabın 21. sayfası ile 22. sayfası arasında bir satır eksik. Eksik olan satırın içinde bulunduğu parça, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları* çevirisinde, s. 24, şöyle: "... çünkü sermaye, demokratik cumhuriyeti (Palçinski, Çernov, Çereteli ve hem-paları aracılığıyla) ele geçirdikten sonra, iktidarını öyle sağlam, öyle güvenli bir biçimde kurarkı, burjuva demokratik cumhuriyetlerdeki hiçbir kişi, kurum ya da parti değişikliği onu sarsamaz".

Aydınlık Yayınlarının Devlet ve Devrim çevirisinde ise, s. 21, şöyle okuruz: "... işte bu yüzden de sermaye bu en iyi kabuğün denetimi (Palçinskiler, Çernovlar, Tsereteliler ve kafadarları aracılığıyla bir kere ele geçir-" (eksiklik, *satır düşmesi*, işte burada, 21. sayfa burada bitiyor, ve 22. sayfa şöyle başlıyor:) "bir biçimde kurarkı, burjuva demokratik cumhuriyetindeki kişilerde, kurumlarda ya da partilerde

meydana gelen hiçbir değişiklik onu sarsamaz".

Satır düşmesi her zaman batıcıdır; ama, "ilk olarak tam"lık saviyla birleşince, büsbütün batıcı oluyor.

İkinci eksiklik, birincisi gibi değil. Çeviri ya da basım hazırlık evrelerindeki bir dikkatsizlik sonucu.

Gene iki çeviriyi karşılaştıralım.

Bilim ve Sosyalizm Yayınları çevirisi, s. 55-56: "Devrim, ancak proletarya ve köylüleri kapsayarak 'halk' devrimi olabilir ve çoğunluğu gerçekten harekete sürükleyebilirdi".

Aydınlık Yayınları çevirisi, s. 53-54: "Ancak hem proletaryayı, hem de köylülüğü kucaklayan bir devrim, bir 'halk' devrimi olabilirdi".

Aydınlık Yayınları çevirisinde, görüldüğü gibi, "çoğunluğun gerçekten harekete sürüklenemesi", unutulmuş.

TOSUN KAYA

KONTAK KAPAMA VE PINOCHET ÖZLEMLERİ

Mart ortasında zam paketinin açılması ve çoktandır beklenen akaryakıt zammının yürürlüğe konması, Türkiye'de bilinen bir oyunun sahneye konmasına neden oldu. Benzine yapılan zamlardan sonra taksit ve dolmuş ücretlerine zam yapılması için derhal belediyelere başvuran şöförler bir bekleyiş içine girdiler ve zamlı tarife açıklanmadan

trafiğe çıkmama yolunu seçtiler. Ankara'da Umum Otomobilciler ve Şöförler Derneği, dolmuşla en kısa mesafe için 750 krs., taksit ile ise 75 TL. talep ederken Belediye bu isteği aşırı bulmuştu. Henüz bu görüşme ve bekleyiş dönemi devam ederken Demirel, 20 Martta AP İstanbul İl Merkezinde düzenlediği basın toplantısında ünlü konuşmasını

yaparak "Bunların gidişi Allende gidişidir. Allende Şili'yi nasıl yönetmişse, halkı nasıl canından bezdirmişse bu hükümet de onu yapmaktadır" dedi. Basında Demirel'in Ecevit'i Allende'ye benzetmesi üzerine tepkiler ve tartışmalar sürerken, Ankara'da yeni tarifeler saptandı. Ankara Belediye Encümeni son toplantısında dolmuşlara 150-200 kuruş zam yapılmasını, taksitlerde ise 6 kilometreye 50 TL tarife verilmesini karara bağladı. Karar Ankara Umum Otomobilciler ve Şöförler Derneği tarafından tepkiyle karşılandı ve dernek başkanı Fikret Etçi yalnızca benzin tüketmediklerini, her türlü gıda maddesine de zam geldiğini, yedek parça karaborsacılarının ellerine terkedildiklerini, arabaları evlerin önüne çekip kontak kapatacaklarını bildirdi. Bu arada Kamyoncular Derneği de %80 oranında zam istiyor, aksi halde işi durduracaklarını bildiriyordu. 23 Martta şehirlerarası yolcu ve yük taşıma ücretlerine %15-25 oranında zam yapılması, böylece, bu kesimde de direniş olasılığını yarattı.

Zamlı tarifeyi benimsemeyen taksit ve dolmuş şöförleri bir bekleme dönemine girmişken, bu bölükpörçük karşı çıkmalar zemini üzerinde yeni bir unsur devreye girdi. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu ve Türkiye Şöförler ve Otomobilciler Federasyonu Başkanı AP İstanbul Milletvekili Hüsamettin Tiyeşan, Federasyona bağlı 550 dernek yöneticisini 26 Mart Pazartesi günü Ankara'da toplantıya çağırdı. Toplantının konusu

akaryakıt zammı, motorlu araç, yedek parça, lastik ve akü fiyatlarına yapılan zamlar ve buna karşı takınılacak tavidir. Ancak Federasyonun ve Konfederasyonun daha önceki direniş kalkışmaları gözönüne alındığında Demirel'in bundan önceki milli direniş çağrılarını hesaba katıldığında, Tiyeşan'ın son zamları bahane ederek, Ecevit hükümetine karşı bir komplot hazırlamak niyetinde olduğu hemen anlaşılıyordu. Aslında bunu daha önce de denemişlerdi. Hatırlanacağı gibi, AP Genel Sekreteri Nuri Bayar 16 Aralık 1978'de düzenlediği bir basın toplantısında, AP'nin Türk milletine bir çağrısını açıklamıştı. Bu çağrıda Ecevit hükümetinin meşru olmadığı, çoğunluğu temsil etmediği ve komünist geniş cephe taktiği uyguladığı belirtiliyor ve Türk milletinin kaderine sahip çıkması istenerek AP "aziz milleti bir tarihi görev yapmaya" çağırıyordu. Bu görevi yapacakların başında sıralanan Türk esnaf ve sanatkarlarından ise şunlar isteniyordu: "Kapı kulu olmamak, hür irade kullanarak istediğin işte çalışmak, istediğin işi tutmak, çalıştırdığın işi geliştirmek, sahibi bulunduğun bir ülkede istediğin yere istediğin gibi gitmek, yaşamak, mal mülk edinmek, ibadet hakkını ve inançlarını korumak, aile ocağını bütün fertleriyle hür ve mutlu kılabilmek, tek kelime ile otoriter ve zalim bir rejimin kölesi olmamak için bütün gücünle mücadele et!" Toplumun tüm kesimlerini hükümete ve hükümetin yanındaki güçlere karşı mü-

cadeleye çağırın bu bildiriyle eş zamanlı olarak, Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Konfederasyonu hükümete ve çeşitli çevrelere mektup göndermiş ve direniş tehdidinde bulunmuştu. Türkeş'in "yarın, belki yarından da yakın bir zamanda düşer" dediği, Demirel'in "çekip gideceğini ilân ettiği", Ecevit hükümetini gerçekten "götürmek" için yığınlara karşı terörden, askeri müdahale kışkırtıcılığına, parlamenter kulislere, yığınsal direnişlere kadar, her çareye başvurulacağı ve başvurulduğu ortadaydı.

Bu durumu değerlendiren ve uygulamaya konduğu takdirde ülke çapındaki bir şöför ve esnaf direnişinin nasıl bir karışıklık ve hoşnutsuzluk yaratacağını gören Ecevit, Tiyenşan'ın toplantısını beklemeden ilk çıkışını yaptı. 23 Mart günü gazetecilerin sorularını yanıtlarken Ecevit şöyle diyordu: "Bazı kuruluşların son günlerde şöför yurttaşları bir direnişe ittiği görülüyor. Bunu ana muhalefet partisi liderinin talihsiz Allende benzetmesiyle bir arada değerlendirdiğimiz zaman nasıl bir oyun tezgâhlanmak istendiği kendiliğinden ortaya çıkar. Bilindiği gibi Şili'de Allende rejimine karşı özellikle şöförler direnişe geçirilmek suretiyle faşizm yolu açılmıştı. Şimdi bazı çevreler böyle bir tertibi Türkiye'de de uygulamak istiyorlar. Fakat Türkiye'nin koşulları Şili'nin koşullarından çok farklıdır."

Ecevit'in bu sözleri ve şöförlerin bir oyuna gelmemeleri yolundaki çağırısı hemen yankısını

buldu. Vaktinin daraldığını hissedilen Tiyenşan 26 Mart toplantısını beklemeden Federasyona üye tüm derneklere birer telgraf göndererek kontak kapama eylemine hazır olmalarını bildirdi. Ve işin ilginç yanı şöförler direnişi bir anda renk değiştirerek şöförlerin değil, Tiyenşan'ın başkanı olduğu Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Konfederasyonu aracılığıyla tüm esnaf ve sanatkarların direnişi haline dönüştürüldü. Demirel'in "hükümete karşı kurtuluş savaşı" çağırısı, hiç olmazsa bir kesimde sahneye konmak isteniyordu. Şöför direnişi olarak başlayan olayın, esnaf direnişine, kontak kapamanın, kepenk indirmeye dönüştürülmesi Ecevit hükümetine karşı bilinçli bir politik oyun çevrildiğini apaçık ortaya koydu. Çünkü şöför direnişi için yeni tarifelerin düşüklüğünü öne sürenler, son zamlar karşısında kayba uğramayan, tam tersine büyük parsa toplayan pek çok esnaf için hiç bir ekonomik gerekçe bulamıyorlardı. Enflasyon toplumun tümünü etkilemekle birlikte en çok işçileri ve sabit gelirlileri etkiler. Burjuvazi işgücünün fiyatındaki artış dahil, her türlü fiyat artışını nihai ürünün fiyatına yansıtarken, bakkal, kasap, manav vb. gibi aldığı satan esnaf da daha pahalı aldığı daha pahalı satarak fiyat artışlarının yükünü rahatlıkla toplumun diğer kesimlerine kaydırabilir. Kaldı ki, son zamlardan sonra fırıncılar derneği, lokantacılar derneği, fotoğrafçılar derneği, kuru temizleme ve boyama derneği, pazar yer-

leri esnafı derneği vb. gibi tarihye bağlı esnafı temsil eden kuruluşlar da zam talebi ile belediyelere hemen başvurmuşlardır. Ve henüz taleplerine yanıt alacak bir zaman bile geçmemiştir. Bütün bu gerçeklere rağmen kepenk indirme çağırısının yapılması, Kahramanmaraş olayları öncesinde de "halkı" "meşru müdafaa" ve direnişe çağırarak Esnaf Konfederasyonunun Demirel'in planı uyarınca Şili benzeri bir oyun hazırlamakta olduğunu gösterir. Hesap Ecevit iktidarını düşürmek ya da istifaya zorlamak ve yerine, Bursa gezisinde anayasayı babayasayı dümdüz etmek planları kurduğuna açıklayarak Pinochet'liğe adaylığını koyan Demirel'i getirmektir. Bu hesabın kaynağı da aslında Demirel'i de aşarak, Ortadoğu'daki en sadık jandarması Şah hükümetini yitiren ve yeni bir denge peşinde olan emperyalizme uzanmaktadır.

İşte bu hesaplar içerisinde Ankara'da yapılan Türkiye Şöförler ve Otomobilciler Dernekleri Federasyonuna bağlı 550 dernekten 524'ünün temsilcisinin katılmasıyla yapılan toplantıda tüm şöförlerin 2 Nisan'dan itibaren 4-10 gün için kontak kapaması kararı alındı ve ardından da Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu yönetim kurulu da şöförlerin direnişine katılmayacağını ve kepenk indirilmesini bildirdi. Ancak bu kararlarla birlikte karşı tepkiler de geliyordu. 7 bin üyeli Ankara Mibütüşçüler Esnafı Derneği ve Ankara Umum Kamyoncular ve Kamyonetçiler Esnafı Derneği

Başkanları, Federasyonun toplantıda alacağı kararlara karşı çıkacaklarını, bunun politik bir oyun olduğunu söylediler. İlk kontak kapama çağırısını yapan Ankara Umum Otomobilciler ve Şöförler Derneği Başkanı Fikret Etçi, hemen tavrını değiştirerek kontak kapamaya karşı olduklarını bildirdi.

AP'li Tiyenşan'ın komplosu çatlaklar veriyordu. Ankara'dan sonra İstanbul, Tunceli, Bingöl, Biga, Artvin, Hatay, Adıyaman, İskenderun, Sinop vb. illerinden de bu karara karşı sesler gelmeye başladı. Eskişehir Bakkallar ve Bayiler Esnaf Derneği, Trabzon Kamyoncuları ve Motorlu Taşıtlar Kooperatifi, Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri Doğu Karadeniz Birliği, Giresun Şöförler Cemiyeti, Gaziantep Şöförler ve Esnaf Birlikleri, İzmir Işık Kent Kamyoncular Kooperatifi, Bandırma Şöförler Derneği, Türkiye Motorlu Taşıtlar İşçileri Sendikası, Adana Garajlar Personeli, Türkiye Madeni Eşya Sanatkarları Federasyonu Trabzon ve Ankara, Bakkallar ve Bayiler Federasyonu ve daha birçok esnaf kuruluşu direniş kararına katılmayacaklarını açıklıyorlar ve Tiyenşan'ı kınıyorlardı. Hareket baştan bölünmüştü ve Demirel'in zamanlaması boşa çıkmıştı. Ankara Savcılığının Federasyon yöneticileri hakkında dernekler kanununa aykırı hareket etmekten soruşturma açması ve ardından da başta Ankara olmak üzere, İstanbul, Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep, Urfa, Erzurum ve Kars İlleri Sıkıyönetim Komutanlıklarının, esnaf direni-

şinin yasa dışı ve gerekçesiz olduğu, böyle bir uygulamaya girişildiği takdirde gereken önlemlerin alınacağı ve dernek yöneticileri hakkında yasal işlem yapılacağını açıklamaları bu bölünmeyi hızlandırdı. Bakanlar Kurulu da kontak ve kepenk kapama kararının yasa dışı olduğunu, bu eyleme girişecek esnaf ve sanatkârlar ve şöförler hakkında yasal işlemin yanısıra, meslek kredileri, bayilikler, ruhsatlar ve ihalelerle ilgili hükümlerin de uygulanacağını ilân etti. Toplumun diğer kesimlerinden de tepkiler geliyor ve Türk-İş, Disk, Meslek Odaları vb. direnişe karşı çıkarken hükümet de ilerici belediyeler ve yerel örgütleriyle bu direnişe karşı alınacak önlemler için harekete geçiyordu. Ecevit Hükümeti iktidara geldiğinden beri ilk kez önceden, zamanında, tüm enerjisiyle ve üstelik toplumsal bir destek de yaratarak, sert ve kararlı bir tavırla, Demirel'in ve faşist çevrelerin bir oyununu boşa çıkarıyordu. AP Genel Sekreteri Nuri Bayar, Demirel'in "hayatı durduracağını" söylediği esnaf direnişine doğrudan sahip çıkıyor ve yasal olduğunu savunuyor, Demirel, "kendi ekmek kavgalarını yapan masum esnafın ve günlük hayatını kazanmak zorunda olan şöförün derdine inilmediğini" öne sürerek esnafın kredilerinin kesilebileceği, bayiliklerin kaldırılacağı uyarısından dolayı hükümeti "müstemleke" hükümetine benzetiyordu. Ama tüm savunmalar boşunaydı. Tiyenşan ve çevresi giriştikleri provanın sonuç vermediğini anlayınca su-

dan bahanelerle karar değiştirdiler ve esnaf ve şöför direnişini kaldırdılar. Böylece Ecevit hükümetini düşürme ya da istifaya zorlama planlarının bir sahnesi açılmadan kapanmış oldu.

Kuşkusuz faşizmin planlarında bir sahnenin, hükümetin, ve halkın uyanık davranması ile önlenmiş olması yeni oyunların hazırlanmadığı anlamına gelmez. Faşizmin "malî sermayenin en gerici, en şoven ve en emperyalist unsurlarının açık, gerici diktatörlüğü" olduğu gerçeğinin yanısıra, "faşizmin tekeli sermaye için bir yığınsal temel kazanmaya çalıştığını" da hiç akıldan çıkarmamak gerekir. Faşizm yığınlara karşı şiddete başvururken, onunla birlikte yığınları kazanmak için yoğun bir demogojik propaganda uygular, yığınsal örgütlemelere, direnişlere girer, yığınları etkisi altına almaya çalışır. Faşizmin bu yığınsal desteği kazanma çabalarında esas tabanını küçük-burjuva yığınlar teşkil eder. Almanya ve İtalya örneğinde faşizm küçük-burjuvazide açık yığınsal desteğini bulmuş ve demogojik propagandası ilk bu kesimde yansımıştır. Türkiye'de faşizmin yığın desteğini sınıf olarak küçük-burjuvazide, katman olarak gençlerde aradığını görmekteyiz. Burjuvazinin burjuva demokrat yöntemlerle yönetemez olduğu, ekonomik bunalımın toplumun tüm emekçi sınıf ve tabakalarının hoşnutsuzluğunu doruğa çıkardığı bir dönemde faşizmin iktidarının yolunun açılması, şiddetin burjuvazinin zayıflığının ifadesi olduğunu gösterir. Tüm zorbalığı

ile faşizm, burjuvazinin ölümünün yansımalarıdır. Ama unutmamak gerekir ki bu zorbalık kendine yığınsal destek bulduğu ölçüde zayıflığı güce dönüştürülebilir. Bugün Türkiye'de Ecevit Hükümetine alternatif olarak —biçimi ne olursa olsun— bir iktidar arayan faşizm iki ana yöntem kullanmaktadır. Yığınlara karşı şiddet ve milliyetçilik, din ve anti-komünizm üçlüsüne dayalı bir demogojik propaganda ile yığınsal destek yaratma. Faşizmin şiddetine karşı uyanık ve kararlı bir mücadele açısından Ecevit hükümetinin bugüne kadarki bilançosunun olumlu olduğu ve faşizmin şiddet odağı olan örgütlere karşı uyanık ve kararlı bir tavır takınıldığını söyleyemeyiz. Ayrıca Ecevit hükümetinin ekonomik bunalımın faturasının hiç olmazsa bir kısmını emekçi yığınların sırtından alıp, burjuvaziye aktararak özel-

likle kent ve köy küçük-burjuvazisinin faşist propagandaya açık hale gelmesini önleyecek, kısa vadeli de olsa, ekonomik önlemler alma konusunda somut bir girişimde bulunmadığını da söyleyebiliriz. Oysa şöför ve esnaf direnişi karşısında aldığı tavırla Ecevit hükümeti, elindeki yasal güç ve örgütlerle ve toplumsal destekle, çok tehdit edici gibi görünen, Ecevit'in deyimiyle "faşizme giden yolu açma" amacındaki bir planı hemen boşa çıkarabilmiştir. Bu açıdan Tiyenşan'ın başını çektiği bu oyun, faşizmin şiddet yöntemine karşı da yalnızca kararlı ve uyanık bir mücadele ile sonuç alınabileceğini ve küçük-burjuvazinin faşist propagandaya açık hale gelmemesi için özel çaba harcanması gerektiği konusunda Ecevit hükümetine çok şeyler öğretebilecek bir ders olmuştur.

S. ERDOĞDU

İRAN'DAKİ GELİŞMELER ÜZERİNE BİRKAÇ NOT

İran'da demokrasi mücadelesi Şah'ın ülkeden ayrılmasıyla önemli bir aşamayı geride bıraktı. Şah'ın İran'ı terketmesiyle emperyalizm —kendi sözleriyle— "körfezin jandarmalığını yapmış bir müttefikini, silahları ve malları için zengin bir müşterisini ve güvenilir bir petrol sunucusunu yitirdi".

Şah rejiminin devrilmesiyle Orta Doğu'daki güç dengesi emperyalizm aleyhine bozulmuştur.

Körfezin jandarması gitmiş, NATO'nun bölgedeki uzantısı CENTO dağılmış, Filistin halkı yeni bir dost devlet kazanmıştır. Emperyalizm İran'daki olayların Körfez'in öbür yanındaki Arap devletlerine sıçramasından çekinmektedir. Mısır-İsrail anlaşmasının sonuçlandırılması, Afganistan'da yönetime karşı ayaklanmalar, Kuzey Yemen'e ABD'nin silah yığılması, önemli ölçüde, emperyalizmin Orta Doğu'daki

gücünü yeniden kazanabilmek amacıyla gerçekleştirilmesine yardım ettiği kısa vadeli bazı gelişmelerdir.

İran'daki faşist düzenin sona erdirilmesi, petrol dolarlarının yeniden Batı'ya dönmesi sürecini büyük ölçüde aksatmıştır. Özellikle 15 milyar doları bulan silah siparişi, 20 milyar dolarlık uzun vadeli nükleer santral siparişi ve kısa vadeli birkaç milyar dolar tutarındaki yatırım malları siparişi iptal edilmiştir ya da iptal edilmesi beklenmektedir. Bu durum, büyük tekellerin malları için yeni pazarlar aramalarını gerektirmektedir. Özellikle silah satışları için yeni silahlanma yarışları gündemdedir. Ayrıca uluslararası kredi kuruluşları, faizleri birikmeye başlayan 7 milyar dolarlık İran borçlarının yanısıra, bu ülkenin, kısa zamanda petrol gelirlerini artıramaması durumunda, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki 15 milyar dolar tutarındaki sermayesini geri çekme zorunda kalabileceğini öngörmekte ve bu olumsuz gelişmeyi nasıl engelleyebileceklerini düşünmektedirler.

İran petrol ihracatının üç ay süre ile durması bir yandan petrol fiyatlarının artmasına yol açmış, diğer yandan, Suudi Arabistan'ın yılbaşında üretimini geçen yıl sonuna göre günde bir milyon varil düşürmesinin etkisiyle, kapitalist ülkelerdeki stokların azalmasına neden olmuştur. İran'da petrol üretiminin tamamına yakın bir bölümünü karşılayan uluslararası petrol tekelleri Konsorsiyumunun sözleşmesi iptal edilmiş, böylece

emperyalizm İran petrolü üzerindeki denetimini yitirmiştir. Bu gelişmeler, tüm emperyalist sistemi petrol tüketiminde tasarrufa zorlarken, diğer yandan da petrol tekellerini Avustralya, Kanada, Meksika vb. gibi daha pahalı alanlara yöneltmeye başlamıştır.

Dünya halklarının mücadelesine yeni bir müttefik olarak katılan ve emperyalist sistemi sarsan İran'da olaylar yeni bir aşamaya girmiştir. Şah'ın İran'ı terketmesinden sonra Humeyni İran'a dönmüş, Bahtiyar hükümetine karşı direniş artmış ve ordunun bu hükümete sağladığı desteği çekmesi üzerine Humeyni liderliğindeki İslam Devrim Konseyi, Ulusal Cepheyle işbirliği içinde Mehdi Bazergan başkanlığında bir hükümet atamıştır. Ordu büyük ölçüde dağılmış, eski yöneticiler, özellikle generallerle eski SAVAK yöneticileri tutuklanmış, bazıları idam edilmişlerdir. Grevler sona erdirilerek günlük olağan yaşantıya dönüş başlatılmıştır. Modern silahlara, işkencelere, kitle katliamlarına karşın, İran halkının yiğit mücadelesi, bu aşamada zaferle sonuçlanmıştır.

Yıllardır baskı altında yaşayan toplumsal güçler özgürlük ortamına kavuşmuşlardır. Ne var ki, çeşitli emekçi sınıf ve tabakalar sınıfsal talep ve programlarını henüz yeterince belirleyememişler ve onların siyasal temsilcileri de henüz ortak bir programa kavuşmamışlardır. Ülkedeki faşist düzenin yıkılması için elbirliği eden siyasal gruplar, ülkenin geleceğini be-

lirleyecek bir cepheyi oluşturamamışlardır.

Örneğin, İran'daki yeni yönetim içeriği ve biçimi konusunda Humeyni ile atadığı başbakan arasında dahi görüş farklılıkları bulunmaktadır. Humeyni, içeriği henüz kesinleşmemiş bir İslam Cumhuriyeti isterken, Ulusal Cephe bir demokratik cumhuriyet görüşünü getirmektedir. Öte yandan Musaddık'ın torunu Metin Daftari tarafından kurulan Ulusal Demokratik Cephe, Ulusal Cephe'yi dini çevrelere ödün vermekle suçlamakta ve kurulacak cumhuriyetin içeriğinin devrimci güçler tarafından kurulacak bir komite tarafından incelenmesini öngörmektedir. İran'daki en önemli iki gerilla grubundan biri olan ve dini grupların sol kesimini temsil eden Mücahidini Halk İslam Cumhuriyetini savunurken, bu gruptan ayrılan Mücahidin-Marksist, Özgürlük İçin Mücadele grupları diğer önemli gerilla grubu olan ve içinde TUDEH'e yakın grupların da bulunduğu Fedayini Halk ve TUDEH demokratik cumhuriyeti öngörmektedirler.

İran'da büyük önem taşıyan azınlıklar konusunda da ortak bir görüşe henüz varılamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İran'da Azerbaycan ve Mahabad'da özerk cumhuriyetler kurulmuş, ancak bunlar Şah tarafından yıkılmıştı. Sanandaj'daki kürt özerklik hareketi konuyu hemen gündeme getirmiştir. Humeyni özerklikten yana olmadığını belirtirken, bazı hükümet üyeleri belirli bölgele-

re özel haklar verilmesini savunmaktadırlar. Ulusal Demokratik Cephe ve sol gruplar bölgesel özerklikten yanadırlar, hatta Sanandaj'daki harekete Fedayin grubunun yardım ettiğine dair haberler bulunmaktadır.

İran'da tartışılan önemli bir konu da ordu konusudur. Kissinger'in "batı için en avantajlı durum Ulusal Cepheyle ordu koalisyonudur" ifadesinde emperyalizm açısından büyük önemi vurgulanan ordu nasıl düzenlenecektir? Hükümet ordunun bir an önce düzenlenmesinde yarar görürken, Ulusal Demokratik Cephe ordunun devrimci güçlerden oluşacak bir halk ordusu olmasını istemektedir. Mücahidin ve Fedayin ise düzenli orduya hemen dönüşü, ellerindeki silahları vermeyi reddederek henüz kabul etmediklerini göstermektedirler. Kürt hareketiyle gündemin ilk maddeleri arasına giren ordu sorununun mevcut hükümetin isteği doğrultusunda çözümlenmesi demokrasi mücadelesi açısından büyük bir engel doğuracaktır.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız konular dışında, emekçi sınıfların hakları, kadın hakları, sansür, millileştirmeler, vb. gibi tüm sorunlar, yani İran'ın yeni ekonomik ve politik düzeni konusunda henüz ortak programlar bulunmamaktadır. Mart ayı sonunda yapılacak referandumun bu konulardaki farklılıkları sona erdirmesi beklenmemektedir.

İran'da güç İslam Devrim Konseyinin elindedir. Ancak, özellikle sol grupların işçiler ve özellikle de petrol işçileri üye-

rinde büyük etkinliği vardır. Ve hanımız odur ki, bu grupların ortak eylemde birleşmeleri İran'daki yeni düzene büyük ölçüde yön verecektir.

İran olaylarının ülkemize yansımalarına gelince... İran halkının yiğit mücadelesinin geniş halk kitleleri üzerindeki olumlu yankıları, henüz ne yönde gelişeceği belirsiz RCD ve ekonomik ilişkiler bir yana bırakılırsa, emperyalizmin ülkemiz üzerindeki denetimini daha da artırıcı isteklerde bulunması sözkonusu olacaktır. Ekonomik darboğaz nedeniyle köşeye sıkışmış bulunan Ecevit hükümetinin, İran'daki çok amaçlı Amerikan üslerinin ya da İran'daki havadan denetim (AWACS) araçlarının Türkiye'ye aktarılması konusu gündeme geldiğinde hangi tutum içinde bulunacağı belli değildir.

İran'da olayların yoğunlaştığı günlerde ABD'nin İran'daki "ABD vatandaşlarının boşaltılması" amacıyla Türkiye'deki üsler kullanılarak İran'a deniz piyadeleri gönderme istemi Ecevit tarafından geri çevrilmiştir. İran'daki ABD tesislerinin Türkiye'ye aktarılması konusundaki ilk yoklamalar da olumsuz sonuç vermiştir. ABD'nin bu konularda Ecevit hükümetinden beklediğini, hiç olmazsa şimdilik bulmamış olması Washington-Ankara ilişkileri üzerinde serin bir havanın esmesine neden olmaktadır. Ama Ecevit'in Kıbrıs olayları sonrasında Yunanistan'ın askeri gücünü NATO'dan çekmesi üzerine "onun boşluğunu Türkiye'nin doldurabileceğini" söylediği anımsanacak olursa, daha kapıların kapatılmadığı sonucu çıkarılabilir.

K. GÜVENÇ

ERDOST VE TORUN BERAAT ETTİLER

Yeni Ülke'nin 4. sayısında yayınlanan "SAVAK ve Kürt Hareketleri Üzerine Bazı Düşünceler" adlı yazısı dolayısıyla Muzafer Erdost ve Yazışları Müdürümüz Ali İhsan Torun hakkında, TCK'nun 142/3 madde-

sinden açılan dava, geçtiğimiz mart ayı içerisinde sonuçlandı; Erdost ve Torun'un savunmasını Avukat Halit Çelenk yaptı; davaya bakan Ankara Toplu Basın Mahkemesi oybirliğiyle beraat kararı verdi.

Yeni ÜLKE

ÜÇ AYLIK SİYASAL DERGİ

Sahibi: *Vahap Erdoğan*; Yazışları Müdürü: *Ali İhsan Torun*; Yönetim Yeri: Bağlar Caddesi, Seyran Sokak 13/a, Ankara; Yıllık Abone: 150 TL. (Yurtdışı aboneler, ayrıca 100 TL. posta gideri eklemelidir); Basıldığı Yer: *İlkyaz Basımevi*, Ankara; Yazışma ve Havale Adresi: ÜLKE, P.K. 512, Kızılay-Ankara.

TÜSTAV